

FOR OG G

108 AC 294

GARMİ DOÇN U TEMAL'İN MUZEFERE HİKMET AKÇİÇEK S/5

HEMŞİNCEDEKİ ARAPÇA-FARŞA KELİMELEER EFRAVİM YILMAZ S/14

KİMLİK DOSYASI CEMİL AKSU-ÖNDERCAN MUTİ-MAHİR ÖZKAN S/25

AĞÇİK KAŞUŞ ŞERİF SARI S/36

FIRTINA'NIN GÖRKEMLİ SİĞİNAKLARI: KONAKLAR UÇUR BİRYOL S/42

KİMANAK TA HOZA İK EVRİM KEPENEK S/54

ARAMIZDA **ELEKTRİK** VAR...

ÇAĞRI ELEKTRİK PROJE & TAAHHÜT

Boylukdüzü Sanayi Sitesi No:158 Büyükdere / İstanbul / Türkiye
TEL : +90 (212) 872 08 08 PBX / FAX : +90 (212) 872 00 99

ÇAĞRI ELEKTRİK (İKİTELLİ ŞUBE)

İkitelli O.S.B. S.S. Demirel Sanayi Sitesi G1 Blok NO : 496 Başakşehir / İstanbul / Türkiye
TEL : +90 (212) 671 21 06 - 07 - 08 / FAX : +90 (212) 671 21 09

ÇAĞRI ELEKTRİK (KARAKÖY ŞUBE)

Bankalar cd. Bank Çarşısı . No:8 Karaköy/ İstanbul / Türkiye
TEL : +90 (212) 252 18 19 / FAX : +90 (212) 252 24 18

Hemşince okuyup yazalım!

Gor'un ikinci sayısı ile karşınızdayız. GOR hem temkinli hem de iddialı bir yayın olarak yayın hayatına başladı. İlk iki sayısının niteliği iddiasının; periyodu ise temkinliliğinin kanıtı sayılmalıdır. İddialı, çünkü; Hemşinliler açısından bir ilki temsil ediyor. Var olma mücadelesi veren Hemşincenin yaşatılmasında önemli bir boşluğu doldurmak üzere çıkan ilk yayın olmanın sorumluluğunu taşıyor. Kuşkusuz dilin yaşatılmasına odaklanan bir yayın faaliyetinin, o dil ile üretilmiş sözlü edebiyat ürünlerini yazıya geçirmeyi ihmal etmesi düşünülemez. Ancak, bir dilin çağımızda yaşatılabilmesi için derleme çalışmaları da yeterli değildir. Bu dil ile üretilecek çağdaş metinlere de ihtiyaç vardır. Hatta yeni üretilecek metinler bir süre sonra derlemelerden daha önemli hale gelecektir. Çünkü dil bir akvaryumda saklanarak yaşatılamaz; halk denizinin içinde nefes alabilir, gelişip serpilebilir. Dolayısıyla bizim manilerimizi, türkülerimizi, oyunlarımızı, horonlarımızı, hikayelerimizi, masallarımızı, efsanelerimizi kayıt altına almanın yanı sıra; şiirler, hikayeler, anılar, makaleler üretmeye; köyü anlattığımız kadar kentleri anlatabilmeye de ihtiyacımız var. GOR bu iddianın ete kemiğe bürünmesi için çıkıyor. Tam da bu nedenle aynı zamanda temkinli bir yayın. Çünkü bu iddia ciddi bir iddia ve ciddi bir çalışmaya dayanmak, ciddi bir emek harcamak gerekiyor. Bu nedenle GOR kendini aceleciliğe kaptırmıyor. Hepimiz daha kısa periyotlarla çıkarmak istiyoruz dergimizi ama hedeflerini gerçekleştirmekten uzak bir dergi yapmaktansa daha uzun aralıklarla karşınızda olmayı tercih ediyoruz. İlk

sayıya gelen reaksiyonlar ve ikinci sayının hazırlık sürecine katılım açısından bir değerlendirme yaptığımızda, üzülmek de olsa temkinli olmakta ne kadar haklı olduğumuzu görmüş bulunuyoruz. GOR'un niteliğinden taviz vermeden periyodunu kısaltmasının bir yolu derleme, sözlü tarih çalışması vb. kültürel çalışmalar yapanların sayısının artmasıdır. Artık bu çalışmaların yayınlanabileceği bir alan olarak GOR var. Çalışmalar yayınlanacağı düşüncesiyle planlanmalı ve yapılmalı. Diğer yandan GOR'u Hemşince okur - yazarı yetiştiren bir okul olarak görmek gerekir. Herkes, özellikle gençler, Hemşince yazmak için kalemi eline almalı, yapamamaktan korkmamalıdır. Unutulmamalıdır ki ancak hiçbir şey yapmayanlar hata yapmazlar. Hatalarımızdan, yanlışlarımızdan öğrenerek ilerlemeli ve Hemşince'nin sadece geçmişe ait folklorik bir dil değil; aynı zamanda yaşayan, edebiyatı, filmi, makalesi olan modern bir dil olduğunu göstermeliyiz. Hemşincenin yaşatılması da nostaljik yayla ziyaretleri ile değil, ancak bu şekilde mümkün olacaktır. GOR bu iddialarının altını hakkıyla dolduran bir sayıyla karşınızda. Önümüzdeki sayılarda daha güçlü olabilmek için ilk sayımızdaki çağrımızı tekrarlıyoruz.

Hayde dağaker, ağçgener kiri GOR unik.

Tuk al egek tev tsketsek!

Hayde çocuklar yazı GOR'umuz var.

Siz de gelin el atın!

GOR

HEMŞİN KÜLTÜR DİL TARİH DERGİSİ
ALTI AYDA BİR YAYIMLANIR
SAYI : 2 - KAUN/BAHAR 2015

DİLİ : Türkçe- Hemşince

YAYIN TÜRÜ : Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

Mehmet Ali Gümüşkaya

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Hikmet Akçiçek

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Hikmet Akçiçek, Cemil Aksu, Adnan Genç,
Evrım Kepenek, Mahir Özkan,
Mine Üçüncü, Efrayım Yılmaz,

BU SAYIYA KATKIDA BULUNANLAR

Cemil Aksu, Hikmet Akçiçek, Mahir Özkan,
Öndercan Muti, İbrahim Karaca, Uğur Biryol,
Mine Üçüncü, Kamil Muti, Şerif San, Adnan Genç,
Evrım Kepenek, Cansu Üçüncü, Yusuf Vayıcı,
Xaçatur Takmaz, Görkem Turan, Livanur Ustabas,
Gürkan Aydın, Ramazan Balcıoğlu

TASARIM

Ramazan Balcıoğlu

YÖNETİM YERİ

Lus Ajans, Kumburgaz Merkez Mah. Mera Sok.
No: 18 Büyüçekmece / İSTANBUL
TEL: 0212 8522339
E-MAİL : gordergisi@gmail.com

BASKI

HAT Baskı Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, 2 Makbaacılar Sitesi, A Blok
No: ZA 5 Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 567 77 66

Dergide yayımlanan yazılar ve haberler yazarlarına aittir. Yayımlanan yazı, fotoğraf, illüstrasyon ve haberler kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

GOR

İçindekiler

- 5 **Garmi Doç'n u Temalin Muzefere**
Hikmet Akçiçek'e Hamşetsinoun efsanen garmi doç'n u Temal'in Muzefere kiyets
- 12 **Un, Şeker ve Kurabiye**
İbrahim Karaca Xaçapit'te duaların izini sürdü...
- 14 **Hemşince'de Bulunan Arapça - Farsça Kelimeler...**
Efrayım Yılmaz Hemşince'deki Arapça ve Farsça kelimelerin peşine düştü...
- 18 **Kukku**
Mahir Özkan Hemşinlilerin Simurgu, Kukku'yu Hemşince yazdı.
- 22 **Kukku'n Kuka Gonça gu**
As kiras hedev kukkutsan araç viyelloğuk, Hikmet Akçiçek'e kirets.
- 26 **Dosya: Kimlik, Kimlik ve İktidar Tanımlama, Tanınma, Tanıma**
Cemil Aksu'dan Kimlik kavramı üzerine öğretici bir yazı
- 29 **Dosya: Kimlik, Kimlik ve Öz Tartışmalanna Bir Bakış**
Öndercan Muti kimlik ve Hemşin kimliğini yazdı
- 32 **Dosya: Kimlik, Asimilasyon ve Özcülük Kısacasında Hemşin Kimliği**
Mahir Özkan'dan kimlik tartışmaları ekseninde Hemşin kimliğine bir bakış
- 36 **Ağçig Kaşuş**
Avale inç bes ağçig paxtsenegun, Şerif Sarı'n kiyets.
- 42 **Fırtına'nın Görkemli Sığınakları: Konaklar**
Uğur Biryol'un kaleminden Hemşin Konakları'nın gizemi
- 45 **Abhazya'dan Maniler**
Putaeek hala inç bes yaar engadzin ağçig u dağa
- 46 **"Çare Monkukam Tsezi Madağ Ellim"**
Orta Asya sürgünü Hemşinlilerden Salaxoğlu Hasan amca ile acı ve hüznü dolu bir sohbet.
- 54 **Kımanak ta hoza iki**
Evrım Kepenek Oca'den sesleniyor, 'Duyuyor musunuz?' , 'Buradayız.'
- 57 **Xasuda**
Hats tatsan şinik gu. Görkem Turan Xasuda'yı yazdı.
- 58 **Ermenistan'da İki Dilli Etnik Bir Yayın Organı Var**
Adnan Genç Ermenistan'da çıkan Hemşince gazete Dzayn Hamşenagan üzerine Sergey Vardanyan ile konuştu.
- 65 **Çizgiyle**
Mine ve Cansu üçüncü Hemşin kültürünü çizgiyle canlandırıyor
- 66 **Seslerin Goru**
Cemil Aksu, Mahir Özkan'ın Hemşince yazılan ilk öykü kitabı Hamşeni Hekiyaner üzerine yazdı
- 68 **Tsezma: Okur Mektupları**
Meg mezi
Hadig kurucularından Kamil Muti Hemşin toplumu üzerine düşüncelerini yazdığı bir mektupla ilettiler.
Gore Kenats Anune Menats
Yusuf Vayıcı'den Hemşince okunası, güzel bir deneme
- 71 **Hamşesnak Sorvik gu**
Mahir Özkan ile Hemşince öğrenmeye devam ediyoruz.
- 74 **Hemşince Yazmanın Abc'si**
Hemşince'nin tüm seslerini kağıda döküyoruz

...Şiir, hikaye, masal, mani, mitoloji, oyun/oyuncak, tekerleme, anekdot, yemek, kitap tanıtımı...

Garmi Doç'n u

TEMAL'İN MUZEFERE

B idzigutinas yeek tsen go angeziz, mege gavalin tsenna, mege garmi doçin kornain tsene, megaln al Balcun Hacun ezanin tsene. Gavale Remzi Tatar'ın hekiyain meç kiyetsi, Balcun hacun ezane ta hanel gaynam vova'in nor albumin meç asoğ. Garanluğmeşain hekiyain meçn al kiyogum... Garmi Doçn u Temalin Muzefer'in hekiyan ta hartsenek

...
Lerinnaki, garmi Doçe eguşin orner vaynan. An ore halivornin hoyiv kenatsadzen govoun hed. Mek kani me dağa oğane, kopin, takçecicu xağaguki aman, açvenis Tavgetin oğane, angecvenis garmi doçin kornain tseniner. " fannnnnn fafafaaaaannnnnn fafafaffafaannnnnnn nnnn" aav ana kornan, al kağin inç u dağa go, kopakop mazarluğın oğnine Çxalur'in poğotse engak. Mer şune mina araç Çxalurin poğotse nen antsadz, inatu oğnine Tavgetin i yus mantarnuşier. Mek kiçm al Muzefer'in vaxan Çxalur'in poğotsin an mubaag çeyin mode nestak. Kernadzaki, bağ cure xemetsak, tatrutin arak, araban bed enuşi gebak.

An oxtunake emmen Urpat or Bilbilan xanın meeedddz hayvan bazarı gurulmuş gellir. Taaaag Gyolau, Şenkayatsan, Oluran, Oltitsan millate dzaxuşi inç u hayvan unin piyegun. Antep'an, Diyarbakir'an, Rize'u, İstanbul'u arabenin kukan,

hayvan partsenen gertani. Meg Urpat or me xanın yaralı şun me kedadzunir Useyin emican. Dune epir, Muzefer ağabeyove amis me yaran serpetsin aman lavtsav.

Ali an oxtunake Tavgetin u Fatmeçayirin arayin poğotsin Çxalur'nun bidzig lere gar, an ama Çxaluri poğots gasaki an poğotsin. Çxalur'nun lerin gese campun vetiner, kani me xanen al campun neketin barxin dagner. Barxin dage elloğnin zenaatkar marten, mer kağin gendotse apvenun xadulig çapugnın, denoun vaani

Lerinnaki, garmi Doçe eguşin orner vaynan.
An ore halivornin hoyiv kenatsadzen govoun hed. Mek kani me dağa oğane, kopin, takçecicu xağaguki aman, açvenis Tavgetin oğane, angecvenis garmi doçin kornain tseniner.

Akçiçek Ale Aşivi

gavarnin, dağotse dagi arabenin aner şinegun. Çxalurnun vetu kağan mem al sixiye mart me gar, mer halivornun lemani çer, baxvor, foter şapkali mart men er. Rametli im more meçe perevadzer meg dari me, an sixiye 2-3 or eyev asağ eyed, aman şidgetsav im mare. Şiringan peçkoin vaan yepeladz çeyin meçe xetxetesnuşe as or u bes medisa...

Araban Tavget'in millatin şeiyev vatets hede, oğnine toze tozin xamelov eyev, modvenis pobetsav. Muzefer ağabeye ►►►

Teme Muzeferan vaxelov, teme Omedin hareketnun u astadznun dzidzağelov, terçuşi gebak arabin edetiyan...

direksiyonan hed inçikert me gaser ama imatsvi çer, suratn u teve tapuşe sanki "kağe pobik apnas nor ertoğek" gaser. Omede arabin vaynan inçikert me aselov xağuşi gebav vaanis i var. Teme Muzeferan vaxelov, teme Omedin hareketnun u astadznun dzidzağelov, terçuşi gebak arabin hedetiyan... Voe ellelov voe inçnelov, voe engelov veo kilelov lere pobetsak. Lerine meçgedağe gungetsav araban, kağin al inç u genig u dağa go, joğvevetsan arabin polore. Omede vetiyan etiketnin gartuşi gebav... Şükri Kabaosmanoğlu, Yunusinotsman oog ç'go ta? Suleyman Tantoğlu, Baboğlu aha perna, Said Tatar, Hacı Kadir Başar, Şorat Raife'n kezi moliyadz ça, Rifat Poshoroğlu, Kazim Karahan, Tsotin Kazime selam aav, Paşa Kapçı,

titili paşa tsin vordağa, Rifat Başar, Baysal'e tsug xergets, Hacı Mustafa Balcıoğlu...

An darestane Temalin Muzeferi garmi doçove vaynan lern i ver poncar, pazunk, hamim, xiyar, lilig, tamun, xag laust, siyan kukar helva, leçer meçer giyegur. Lernan a vayn i var gigidor, madzekam, taze bonir, yağ, sir mir giyegur. Aman gerevnar, mek dağakes an ama garmi doçin tsenin hed terçadaguki. Uruş araba al gertar kukar halbat lern i ver, ama garmi doçe sanki bitunis arabaner. Temal'in Muzefer'e kides ta emmenis donaner, kides ta emmenis dune kukar. Hedeş şad hedeş yep u İstanbul engä, yep u garadintsa u mer

xağiye mitkes engan, yep u inçe Xarxanin arengoğan Xevai lern i var aşetsi niyazes, garmi doçin vaan keda yes indzi, direksiyoninn al Muzefer ağabeyner. En çağe anlamış ağa ta Temal'in Muzeferi garmi doçove mer xağiye, mer hekiyaniye, mer abruş u xabruşniyes, mer sevdaniyes giyadzuni iğadig dari vaynan lern i ver, lernan vayn i var, dziyapnan kağin i ver, kağan ardn i ver, harsnetsan gorn i tus, goran cenazen i tus, asnoğ oran as ors i yus, as oras hekutsn i tus. Ter al giya gu. Vova'n al, Gor's al im hopore dağin, Temalin Muzeferin garmi doçin hedetiyan terçoğ cael dağaknin. Aser al tev tskadzunin uyintse gamatn i ver inçikert me geyigun, eegan as ors i yus, as oras hekutsn i yus. E sud dağe çer xoş uruşı ça u garmi Doç'in u Temalin Muzefer'in vaan xağ tskuşe millatin;

**Sevduğum şoferes ta
Garmi doç'in hednes ta
Çami kutug giyes gu
Taputed şinoğes ta
Galatala Yaşare
Temal'in Muzeferi
Garmi kint garmi kasa
Mavini bize kalsa**

Temal'in Muzeferi; Makaroğlia, Temalin Xocin u Galatala Gademi'in tora, Temal'in Osman'in u Galatali'in medz mançna. Galatala Yaşar'in al

horkuroç dağa gelli. Muzeferi 1943'in aşxares egadza. Meroke ençağe Uçkardaşin kağin patsxai ginagun, tsune kukar tizir, Omedn u Muzeferi tsiyun mazan gapan şinen, portsuğk pernegun poğotsin. Makriyal posiye peyindz tsanegun, Muzeferi, maktabn i var ertale kurbin meç peyindz dzaxegur. Can'oun (Tzan) ardiye yarluğa torxegun ama, mer babe, Temal'in Xoca'n "im goviye leri sovorin, amran hoza enel çi gayin" deyi, Can'oun ardi hed gov me poxelçer. Aman oxtunaker. Ter Bina'in Şuşe'in "avale çadu, goncoloz, cin, peyi, meyi emmen şe gar " astadz darestaner.

Topaloğun İsmet'in hed 7 dayi muavin kenatsadza, Artvini saroun kutug

giyadzunin. 15 daragan iken 'endum derede durdum / biçığuma pul vurdum / ordan gelen kızların / memesine el vurdum' deyî xăğ tskadz, aşığ engadza Ardalarsan Takain Emine'in. An al 13'in gelli ter. Meg or me govoun hed çamluğan kale, Emine'in kiçm al aveli desnum deyî, tsiyun tars hedzadza, aman keşadzuni lern i ver. Meg harsnets me xoran xăğale "Emine benum olsa / bin lira borcum olsa / Emine'nun annesi / bana kaynana olsa" deyî komut u devadzuni, 16'e pobelu neşan devadzunin Eminetsove. 5 darvu hedev gerkevadzin. 2 ağçig, 4 manç, 6 dağa uni, meg axparm u hing al kur, Astvadz oriye ergen ena. İnke 1986'in karsunuyiek daragan kenadz bargetsav Makriyal posin, babun u hopore mod, ter vare meçvenisa. As aşun uyine ges yaşın tore hoğe tiyak Çançaxan, dzarğe peynin, lusi bes dalıkanlı dağa, mart xabrel çigaa vaan.

Muzefferin gençluğın hoyiven Hamşetsike. Emmen kumi tsi, gov, açar, hort 10-15 hokovor gonnagur. Lernuke Hamşetsun male malin xarevigur. Karsin, Ardaxanın u Gyolai geşlanin herkeçer, tag İğdir pobegun, al araç al Batumi ovanun mağvegün Hamşetsu maliye. Hedev gamats gamats dzaxetsin, araba arin dağe, dodge, çift dingil, tir. Himi lernuke mal menats oç, Hopa'i al tiri ama park kednuçes. Gürcistani, Azerbeycani u Ermenistani pere Hamşetsike geyigun Türkiyeis emmen cotan. Muzefer 1967'in aradzuni garmi doçe, gaynestane Takain Cemaln u Ali'tsove. Gimatlı paner şoferluğe ençağe. Meg darestan me Hamşetsike araba çunnoğın ağçig bila dal çeni. Muzefer xelkove, gunguşove, xabruşove, haknuşove Hopai u Makriyal şufernun meç araç egoğnuner. Çayın fabrikanun şufernun temsilci beser. Mudimn hed xabregur, çaye inç bes gervoğa, kine inç elloğa, yep devvoğa, arabenin kani ton partsenoğun, inç bes sıra elloğun, vov vor alim ertoğa, hax antsnelu panes inçbes enuş bidi.

Şade gedricnin ardi pani, çayı pani tadiçen, Muzefer aman çer. Mer deniye Makriyal çayın fabrikain modigin. Araban fabrikain çaye partskan obol gener, siran ka ana im arabis çayn al vatel devek gaser engernun, inke kukar oluşağın hed çay kağegur. Sade uyine çayın al ça, mer çayın al çay kağuşe kidim. Axxkad mena meg or me, uyinke çaye

ASTADZUNİ TA

Abhazyai Hamşetsik ağçig uzuş kenatsadzin. Pone tamnadzunin hedev, dağın babe ağçigane dadin astadzuni ta; "agar tse ağçiges laşudin purğe dalele uruşı mançu me namag devadz, aradzuni ta a, dak ana al danilçim"

tamnadzunen bituns al mer çayınaki , Muzefer ağabeye eyev apt arav makase çay kağuşı gebav mezi hed. Yes arçetine an hedetiyas kağegur. Makase sol tevis armuğe gapmış aav, ter dağe neşan unim. Çayın fabrikanun kapasiten kiçer, alimniniyus kiç araba xergegun, egoğ arabenin al tonaje inçina ana an partsenegun, çaye millatin apun menagur. Muzefer kar ana millate barem genen. An arabin polore kasatsan i ver daxtak tenegur, xoretsenegur kasan. Sira gellaki arabin vaan inçu mart u dağa go, dabaki gu dabaki gu çaye, gungulaguki arabin vaan i ver, millatin çaye tummayi arnel gudar. Meg car me kednur, isti mednur indi keller, aspan gener aman gener fabrikin mudimn u şefoun al ikna gener, gabul enel gudar çaye. Aman becaruklier.

Zete mednas elel çi; Makriyal uyine ama nor dun şınaguki, yes dasnumeg dasvergu daraganim, lerine edisoğner, kağın millate kyoçadzunen, nor done daxtgi ama çami kutug piyoğaki mer çamluğan. Ençağe demirkirat tsi me uneni emicainoke. Hakventska yes, Ergül'e, Muzefer ağabeye hedzak tsiyun, keşetsak çamluğın i var. Tsiyun gamats gamats terçuşe, engim oç deyî Muzeferin hedetiyan pattevuşes ter medisa. Kenatsak çift axpore var antsak, yalnızçamin dagi posnine çamluğ medak. Tsiyan inçak, 15-20 adim kaletsak, Muzefer ağabeye put aav polore, 3-4 dzar havnetsav, "iser gedroğuk dağaker" asats. Gebak gedruşi. Xezarove xezaretsak, daliye gedrets Muzefer. Tsorogvan polor 2 kutug partsutsak tsiyun "kena çift axporin vetin as hakvana desetsutsi ana an gyubağın vata aye" asats. Çift axporin mode joğvoğaki kutuge, arabatsove igvan egoğ donoğaki lern i ver. Tembi aav indzi "ormanci ta desnus tsiyus pere vata, hedzi aye" asats. ►►►

Kaşetsi noğtane yalnuz çamin dagi posnine kaletsi. Erand, aakag, mubaağ or men er. Gañcelov gañceleov gertam. Tsen me imatsi, mantartsa ana ormancin tsiyun vaan modginagur, pere vartskuşi u paxçuşi vakit menats oç indzi. Duymazluğa tevi, selvelalov kaletsi. Ormancin tsen dalov eyev modes pobetsav “delikanlı ne yapıyorsun” asats. “Gyormeyirmisin kyutuk gyoturiyurum” asti, “e götürüyorsun da yasak olduğunu bilmiyor musun” deyi hartsuts. Yes al “sen tahtanun kaç lira olduğunu biliyor misin” deyi uyine hartsutsi. “Ağabeyum aşığidadır, siz gidun onunla konuşun, nasıl olsa halledersiniz, ben gideyim, ata gyunahtur” asti, ama marte indzi obol aav oç. Tartsak, posn i var kaletsak, Muzefer ağabeye indzi tsiyove desav ana, an ter inçik aselu yes martun al imatsnuşi ama Türkçe “Muzefer ağabey ha bu ormanci beni zorla çevurdi” asti. Muzefer ağabeye al martun inçig aselu indzi gorçets u “Hikmet çevir ati, kütükleri götür” asats, yes inçi me asuşi tadetsa, an “ben sana ne deyirum, ati çek git” asats. Ormancin meg ergus gungesnuşi tadetsav ama yes tartsa, kaşetsi tsin, kenatsi posn i ver. Çeft axporin vetin gyubağın meç kutuge var tsketsi, yed tartsa. Teme merağ genim ta ormancitsove inç aav deyi. Egi tumbin vaan pobetsa ana, ormancin dzigaan peynin “Ya hu Muzafer aha bu yıldırım çarpmış ağaç da tam tahtalıktır, bunu da kes sana” gaser. Dzarge peynis modgintsa Muzefer ağabeyin, partsutsak ali tsin, kaşetsi kenatsi. Hedevegi ana ormancin kenatsadzer, inç aer u marte ina dzarna gedra gaser deyi hartsutsi, “Ginzetamalin ormancina, kağın inç u mart go cançigum, tejarutin enes ana kağın martose erese inç bes elloğes asti, ergus al dzigara devi” asats. Axxad mena... An kutugnın arabatsove lere honetsak, vaan gigidor letsak, hakvan al kyoçe partsutsak, egak Hopa i var. Hopa’i dune şinele, meg igun me ustaniyove nestadzaki, al gañçuşes imatsadzer ta çkidim “meme gañça hala Hikmet” asats, “surdi sığırlerini en oninde sarisi” deyi meg xağ me imatsadze, an xağ asti. Teme ustanin ginan deyi muvakkat doşumadzunen meg oda me, dune yarum kati vaan şinegun odain dage boşer, hanets livore ergus al guşum tskets rametlin. An

gañçuşes im kidatsadzes medzoun mod emmenu araçi gañçuşa. Vova’niyus andi al meg gab me unim.

Madem leres pobetsak meg panm al asim lerines ağadz. An darestane lernan vayn i var gigidor giyen dzaxegun araba unnoğnin. Hamşetsike malin gigidore harkas uyinke danegun. Anama Muzefer mer lerine polori Kertoun kağannun inç u ağel gar aner kider, garmi doçin ama Kertoun kağanniyus gortnine campa ağadzunir. Adzan bes keşegur garmi doçe. Vaynan kar ana megal hakvan al kağın inçu ağçig u dağa go joğvevak heznaguki arabin gañcelov, xexencalov gertaki Kertnotsniyus. Axpe joğvuşi ama şinvadz arnod, avel, ti, perg emmen şe unaki. Mer lerine Zenginiyurdin semtin erand oğ me go, tag Bilbilan Xanan gerevna. Devrimciliği oxta, an oğane gorte harf harf poretsak, medz me “Dev Genç” kiyetsak. Kar bidi, şarig poradz harfoun vaanine, kiyac tak ki herevantsma deseve. Karadağın Oktel’e Koç Ademin muaviner, igvantska ağçgenun tembi aak; arabatsove kiç me kar giyelu axpe lelluş ertuş ç’go! Hakvan guşloğu vaa Muzefer araban kağın meçgedağ kaşets, araç ağçgenin joğvevetsan. Hayde gasa Muzefer, ağçgenin elleçin arabin vaan iver. Dev Genç’in ama kiç me kar danelu axpe lelluş ertoğçik astin ağçgenin. Muzefer arac gorçets, gabul aavoç, hedeve kiç me mecbur, kiçm al gimış enel ç’garats. Kenatsak kopan hede kiç me kar letsak arabin vaan, darag Dev Genç’in mode vatetsak, andi al axpe lelluş kenatsak. Meg araba me kare herke çer, megal orem al megal arabeniyove axpe joğvuş ertale anotsal astak, aner al Madem Muzefer darav, mek al danik astin u Dev Genç’in kare tamam aak. Hedeve Oktele Ardanuc’an Ademan kağduts kiyac epir, an al kesetsak, Bilbilan Xanan ser aak u gururlanmış ağak. Seftagüzin 12’an hedeve darin jandarman lere egadza, Dev Genç’in kariye oğn i var kiladz, kire aviyadzuni... Ama harfoun ize ter dağna. Andi hedeve Dev Genç’in oğ menats an oğane anune. Himi ziyareti bes ağav, lere ellik ana Dev Genç’in oğ pobelu tarnal çik.

Muzefer’e Makriyal u Hopa’i emmen dun şinoğın dunn i ver ya kar, ya gum, ya çimento giyadzuni garmi doçove. Dunn i

Dağın hed dağa, martun hed mart, genoçe
hed genig gellir. Aşığnun hed aşığ gellir,
hazenoğe hazağadzin arnu kuzer.

ver ta inçik giyadz çuni, kyoçe lernan piyadz uni, an al ta ağadz çuni ya dağın ya ağçgane harsnetse millate giyadz uni. Aman emmen hokets mod pobadza. İm dade 1973'in darin lernan tarnale Tavgetin oğane garmi doçan engav merav ana, mer donn al dadutin aav Muzefer, ter 30 daragan ç'gar. Dari me araç meg semte kiç me felc ağadzer imdadin, Rizei Ticaret Lisetsan yed uzadz unir im medz axpares Bagi'in. Dari me hedev imdade merav ana, Bagin umude gedrets gartuşan. İm dadin yetkeşi meg or me lalov kitabnin joğvele rast kuka Muzefer, "piye

Xatice'n yatili gartam deyi ama, paa aav oç. Aşxares gair ençağ, emmen or tsvonvoğnun hesabe pernevilçer. Hedev anlamış ğa ta; anu vaxe hazenuşaner, şad hazenuşan, sirde tul elluşaner. Devrime, teviyes ergentsenik pernuşi çak modig gerevnar mezi, ama an, an poloriçer. 1980 Seftagüzin 12'an hedev aem paem ağak, muxpirnin geban taduşı, al inç u genc go, inç u xelkvor moallim go Artvin, Erzurum xapise tsketsin, Bagi'in al Ankari Mamak'e. Voe paxan, sare elan Artvinan, Rizeu, Giresunan, Trabzonan devrimcike. Makriyal

mer dağotsman al gar sare elloğ, gendike bahetsin, udetsutsin, xemetsutsin, bargetsutsin, imatsutsin oç garakol'in. Ağçgenin bed ayin dağotse kani dari. Me Karadağın Ali'n al paxav kani me amis, hedev perevetsav. Oktel'in al monkatsadzin, "Okten Balcioğlu'nu ariyoruz" deyi ture egadzin, an al "ben küçük kardeşi Niyazi'yim Okten evde değil, nerdedur bilmeyiruz" astadz campa tiyadzuni jendarmenun. Jendarman usti kidanoğa ta Oktel'e Niyazi'sa. Meg hakvana me "kişere sarin

udoğes takidum, gedra tsened, joğva kitabnid, erguşaptı or var antsi Rize i var, maktabe kid" gasa. Yes al darvu me hedev anu hedetiyan kenatsi Rize i var gartuş. Mek gartuşnis al anu borçliik gasa ter Bagin. Sart gerevnar ama, sirde tuler, ağun desnur ormetut gelir, ağçig me garkevir more hed, dağa me memir dadin hed kular. Dağın hed dağa, martun hed mart, genoçe hed genig gelir. Aşığnun hed aşığ gelir, hazenoğe hazağadzin arnu kuzer. "Mek haz ağadznus arak, dağaks al, ağçgenis al, torers al hazağadznun arnun" gaser. Vaxganer kiçm al, oç İsmet'in, oç al Xatice'in gartetsuts. Paxav kenats imtian medav

jendarmatsove çatışma eladza, meg hokim al tsvanvadza, asker a ta devrimcinoun a ta balli ça" deyi xabar eyev. Done deprin vaanaki, meme gungetsak bituns al, "bolaki mer dağotsman çelli" asats Muzefer ağabeye, ardetsuke kilelov, peynis pertuçe boğazis menats, temn al açvis lusatsav. Aman tuler sirde, Bagi'n u xapis engav Ankari "im Bagi indzi koletser" aselov şad ardetsuk vatets, andia ta ç'kidim, ternu ersun dayi elloğa, yes ter kulam bazi, mits engi ana.

Şakan al şad haz gener. Tergitsnun hed, şufer engerdatse hed kengir, türli şakanir gener. Tsemran nestaki ana; arabeniyove ►►►

Zor al ta elli lern al elav an darin, şad ginal
ç'gartsadza, yed tartsadzin tezme.

Ardaxan i ver Erzurum i ver xod partsenuş ertal kale ağadz şakaniye anlatmış geneni, rametli Galatala Yaşarove. Meg danum me xod partskan Ardaxan'u kale Kutul'i Ormancinun eşkiya elav arçetvenis, soymiş ain mezi vetu oğanes deyi şaka ağadzunen, aneral Ardanuc i var gaakolin xabar devadzunen, ifade, keşif, meşif, inçak yakanin xalesetsin hal başa eyev. 1985 in Seftagüzin meg hakvana me terane sobin arçetin nestadzer, keloxe gaxer, teme xag laust geper teme xore xore inçikert me medoregur. Ortagyuzin seftain Malatyan i ver kenatsak erguses. Bagi'n hing darin tamnuşi 5 or gar elev xapisan. Kale Tortum nas antsak hedev Uzunderein kedin cotin gagletse dage çağ şiş giyak. Andağ al xeke uruş dağır. Bagi'n xapisan elav ama, himi uuş dardi me perevadzer Muzefer. Ersun daragane mednuşier Bagi'n, garkuş bidir! Aman obolayi Makriyal, kenatsi İstanbul i var, Bagin al 15-20 oru hedev asker kenats.

Tsemran karne tağdilin egi ana halsuzer, Emine yengen "martes inçi me taket çuni, dziyapniyus ertuş uzal çı, boyına bargi gu sobin cotin" asats. Doxtoran vaxegur, doxtor al ertuş uzadz çunir. Abrilin meç Trabzon i var doxtor daradzuni Emine yengeyin. Emine yengen axçadzuni "Muzefer tun al meme muayne ağı" deyi. Gabul enel devadzuni. Doxtore muayne ağadzuni, "sen dağda mı yaşıyordun, bu güne kadar nerdeydin, esas hasta sensin karın değil, akciğerlerinin yarısı gitmiş, yarından tezi yok, Ankara'ya İstanbul'a yetişmen lazım" astadzuni. Martu genig kelxenin gax, lalov dune egadzin. Ergi yeek or u hedev al Ankara inçadzin. 20-25 oru hedev Abrilin edisoğner ta Mayısner ta ç'kidim Muzefer Ankara xastaxanin bargadza, kansera deyi xabar devin indzigi. Tustera kenatsi Ankara i ver. Şua tedavisi gasen, makinan mednugur xastaxanin. Al xastaxani dağ ta ç'gar ç'kidim, Samanpazari

meg oteli me ginaguni. Hafta me gatsi
mode. İstanbul Taksim Lades deyi lokonta
me go, tavukyağda gasin, xaşvadz havu
mism u lilige, yeşil bibere xare, anuş meg
tatsan me gena. Andi ayi meg ergu danum,
umış eyev peynin, soy giyav. Kağn i ver
kenats hedev, uduş xemuşe tejartsav ana,
'Hikmete ta hoza ellir an yemağan gener'
astadzunir. Taduşi gebadze an darin, amran
kağn i ver ertal ç'gartsı.

An amar Bağ'i'in neşan eyed, İsmet'in
garkets, İsmetin ama nor araba aradzunir,
63 doçn al uyine tevove dağvortsenim
uzadzuni, müşteri kedadz dzaxadzunin.
Marte egadz araban daradzuni, gendike,
dağake, latsadzin arabin hedetiyan. İnçi me
hoği pan me gunnan, Muzefer'in hartsenin
gu, inç bes enik deyi, Muzefer "indzi asor
inçig hartsenemik, nemağemik indzi, yes
ersun darvu engeres campa teyi asor" gasa.
Tejar al ta elli lern al elav an darin. Şad
ginal ç'gartsadza, yed tartsadzin tezme.
Uyine dune betoner, mer dune sayin gellir,
bi yayim mer dane bargadza. Orai or
xorgentsadza, tsaviye şadentsadzin, doxtor
car ağadzçuni. İnkn al anlamiş ağadza artuk
mernigum deyi. Libardnin bet tseniyove
gorçen ana, "Emine iser indzi tsen gudan"
gaser astin. Meg or me "aaa gidi aşxar, ali
isa aakages ispan tibnoğa, oğnukes ispan
yeşilnoğ, molodoğa u yes desnoğçim
basmalum" astadzuni. Merav ana an orna
ta, kani me or araça ta ç'kidim, meg orm al,
beyuti bes kiç me xarevadz kunağadza.
Zartadza ana Xatice'n mode gelli "Xatice,
haba tun cennat cennem ç'go gasedi, go
orti, go " gasa. Aspadz anu cennate arav
haral ama, iğadig emmen okets mod poboğ,
emmenin dardin car elluşi tadoğ Temal'in
Muzefer'in hokin, inçi ağadig tez u aman
tsavi meç arav, oç anlamiş gelim, oç al
sirdes gabul gena. As aşxaris megal panoun
mod, kiçm al andi a Aspadzan var menuşes.

Seftagyuzin 8'in merav.

Mernuşan ergu yeek saat araç Xatice'in
astadzuni ta "dones vaan el, nemahrem ça,
tsendu kağn i ver, millate kantoğ, bidzi
xocin tsendu" astadzuni, doxtor uzadzuni.
Xocan u doxtore egadzin, xocan gartatsadza,
doxtore asağ tevadzuni... Gülen alimniyus
gelli, Omede fabrikan i var, tsen dal guda,
kukan jemnigun, keloxe Xatice'in korkin
hoki guda. ■

Harts Enelu

Meg kişerme harts enelu egoğum
Teved pernoğum,
tun niyazid
Dzidzağoğa eresed, ç'kidanelu
İnçak hakvan bedenoğum
ardetsuked
Ardetsukoved levanoğum
sirdes

Meg kişerme harts enelu ertoğum
Tun ter niyazid,
niyazid tibnoğum tevid
Allayı ontskes toğtoğalov
Baç enuşnun xaxte kezi, dağn u dağe
Tun zartelu, eresid anuş dzidzağuşov
Xerga indzigi eguş çelluşi dağn i yus

Ha himi kaşa sirdad meg astağki hadig me
Vatitoğ vaas i var ergink e
İsa, dzovn u lusnikayin edisoği xaguşe
Modvenun elluşes bidi gançuşove

Un, şeker ve kurabiye...

Halk için duanın dili değil, derdine deva bulma umudu önemlidir

ve anlamasa da hepsi onundur. Hiçbirini birbirinden

ayırt edemez, etmez de ayrıca.

Belleğinde yaşatacaksa hepsini birlikte yaşatacak, unutacaksa

hepsini birden unutacaktır.

Haçapit (Xaçapit) köyünde, yıllar önce kullanılıp unutulmuş üç duaya rastladık. Bir rahatsızlığa çare olsun diye başvurulmuş bu dualar, eski nineler ve dedelerimizin yaşadığı köy hayatında nasıl vazgeçilmez bir yer tutuyordu, kim bilir. Okunup üflenenler arasında saklı kalan, çok yakın zamanlara kadar yaşayan, anlamı bilinmese bile ihtiyaç anında tekrarlanan fakat Arapça olmadığı hemen anlaşılan (Hemşince/ Hemşin Ermenicesi) kimi kelimeler, halka ait kültürel (folklorik) dağarcıkta yan yana ve iç içe olmuştur çoğu kez. Tamamen yerli bir dağarcıktır bu. Halk için duanın dili değil, derdine deva bulma umudu önemlidir ve anlamasa da hepsi onundur. Hiçbirini birbirinden ayırt edemez, etmez de ayrıca. Belleğinde yaşatacaksa hepsini birlikte yaşatacak, unutacaksa hepsini birden unutacaktır. Dilini ve anlamını bilmeseyse bile son derece temiz ve duru bir duyguyla medet umar, okuduğu her duanın “dinde yeri olduğuna” inanır.

“Ave tave gove gite lese luse vaxe siğe teğete”

Fena halde korkmuşsunuzdur... Veya sizde öyle bir başağrısı var ki, kesin korkmuş olmalısınız... Yakın zamanda bir köpekten kaçarken, mezarlıktan geçerken, nazardan veya cinden periden ve her neyse ondan. Bu durumda yukarıdaki duaya başvurup korkunuzu ölçtürmelisiniz (Hemşince’ de çapuş). Bir kadın okuyup ölçtüğü halde başınız hala çatlıyorsa, ağrınıza kaynaklık eden korku erkektir... Kurtulmak için bir

erkeğe okutup ölçtürmelisiniz. Nasıl? Şöyle: Çemberin (eşarbin veya puşinin) bir köşe ucuna bir parça odunkömürü bağlanır. Ağrı çeken kişi, kömürün tam karşısındaki uzak köşe uçtan tutar. Çember gergin olmalıdır. Duayı okuyacak kişi, dirseğini kömüre koyar ve avucunun uzandığı yeri parmaklarıyla kavrar, sonra dirseğini oraya koyar, çemberin köşesine kadar üç boy olana kadar ölçer, son yeri eline alır ve kömür bağlanan ucu hastaya verir. Çember boşlukta gerilir, bu kez aynı mesafeler dua okunarak kısaltılır. Dirsek çembere konulduktan sonra el bir sağa bir sola geçer ve her mesafede üç kez dua okunur (her kelime, çemberin farklı yanlarına denk gelir: Ave/ tave/ gove/ gite/ lese/ luse/ vaxe/ siğe/ teğete)... Çemberin üçüncü kısmı bitene kadar aynı dua aynı şekilde okunur. Dua sonunda elin ucu kömürü geçtiyse veya kısa kaldıysa hasta korkmuş demektir. Sapma az ise az, çok ise çok korkmuştur... Tam yerine denk gelene kadar okumaya ve ölçmeye devam edilir. Mesafe sıfırlandığında çember dürülüp ele alınır ve üç yere (sağ omuz önü, gövdenin üst ortası ve sol omuz önüne sırayla dokundurulup aynı dua her dokunuşa bir kelime gelecek şekilde üç kez okunur (hangi omuzdan başladığı önemli değildir)... Dürülü çember, şakaklar ve alın ortasına da sırayla dokundurulur ve dua üç kez daha tekrarlanır... Sonra çember ateşe doğru silkelenir, tekrar dürülür ve hastamız onu ayaklarının altına alıp çiğner, başına bağlar ve o gece sabaha kadar çember başına bağlı olarak uyur... Geçmiş olsun.

Bu duayı ve uygulamasını, bütün ömrü Haçapit köyünde geçen ve halen orada yaşayan Saniye Birben'den dinledim (Sene 2014, Ağustos). Saniye Hala, çocukluğumdan beri tanıdığım bir haladır. Sedri Ded'e'nin gelini, doğma büyüme Haçapit'li ve Ameş ailesinin kızıdır. Duayı büyükannesinden öğrenmiş. Büyükannesi Haçapit'e Çelenger'li Beşir ailesinden gelin gelmiş. Bu köy de bir Hemşinli köyüdür ve Çayeli ilçesine bağlıdır. Korku duası ve uygulamasını şimdiki Haçapit'te kimse bilmiyor... Annem de bilmiyor, ama köyde yaygın olarak kullanıldığı zamanları ve bilen bazı dedelerle nineleri hatırlıyor. Duanın bugün bilinmemesi doğal sayılmalıdır. Bu bilgileri öğrenmeden iki gün önce köy camii önünde birkaç kişiyle sohbet ettim... Cuma Namazı için oradaydılar. İmam izinli ve Giresun'daki köyüne fındık toplamaya gitmiş, namaz kıldırarak kimse yok... Köylüler namaz kıldırarak birini bulamayınca mecburen evlerinin yolunu tuttular. Kuruyan bir kaynaktan su alınmaz. Bu köyde namaz kılınan atmosferin karardığını (veya çeşitli nedenlerle karartıldığını), diyanet (devlet) eliyle sürdürülen din hizmetlerinin kesildiğini düşünün siz... Ve zaman makinasına binip 150 yıl sonraya gidin... Ne bulursunuz? Halk arasında "Gebermiş" (veya "Gebemiş") diye adlandırılan, çıktığı yerin çevresini kızartan, şişiren, ağrı veren, insana titreme getiren ve kaşınan, içeriden iltihaplanmalara yol açan çibansı (kançibanı benzeri) bir hastalık var... Ve belki çare olur diye okunan

Gebermiş Duası:

"Ela hurma tsivitanim mezakunim dzaferanim etina ketina sipuronim dzomina"
Gebermiş olan bölgenin etrafına bir iğnenin ucuyla hafifçe bastırarak üç kez dairesel bir uygulama yapılır (yazılır)... Aynı işlem üç kez de ters yönde tekrarlanır ve bunlar dua eşliğinde olur. Yazma işlemine dairenin içinde de çapraz çizgiler halinde devam edilir. Okuma bittikten sonra "Şifalar Allah'tan, geri, geri, geri..." dedikten sonra problemli bölge soğuk suya tutulur. Bu duayı annesinden öğrenmiş Saniye Hala. Annesi Fikriye Nine başka bir yerden gelmemiş, Haçapit kızıdır. Son duamız "Kor Duası" diye bilinir. Kor, doktorların "Egzama" dedikleri şeye benzer ve kaşınır. Problemli bölge kafadaysa, orada saçlar çoğunlukla dökülür ve kaşıntı vardır. Kor duası eşliğinde hafifçe kanatırcasına yazmaya başlamadan önce, bölge jiletle sıfır

numara tıraşlanır.

"Ve emremu emremu, ve innema mumremu"
Bir iğne veya odun kömürü parçası tebeşir tutar gibi tutulur, "Kor" olan bölgenin çevresi ve üstü tıpkı "Gebermiş" hastalığında olduğu gibi dairesel ve çapraz hareketlerle yazılır, yazarken bu dua okunur. Kor yazısını da annesinden öğrenmiş Saniye Hala... Muhtemelen Arapçadır.

Arapça inanç ve ibadeti besleyen ve onu sürekli yeniden üreten bir kaynak vardır. Saniye Hala'nın anlattığı bu küllenmiş yerli dualar (folklor) ise, tükenmiştir artık... Hayal meyal hatırlayan analarımız da bu dünyadan çekildiğinde, isimleri bile unutulacaktır. Tıpkı şimdi 80'li yaşlarına merdiven dayamış bir teyzenin kendi büyükdedesiyle ilgili anlattığı hikayede olduğu gibi: Büyükdede (yani dedenin babası) 7 yıl askerlikten sonra köye dönmüştür... Sabahın körüdür ve köye yaya gelmiştir... Dört evin ortak avlusundaki kocaman dut ağacına (İlkokula giderken dalından inmediğimiz yaşlı dut ağacına) yaslanmış oturmaktadır. Ahır işleri için erkenden kalkan ve onu yabancı biri sanan anası, oğluna doğru bakıp "Bu herif de niye sabahın köründe taşaklarını bizim eve doğru germiş oturuyor" der, kızgın bir ses tonuyla... Fakat Ermenice der dediğini... Çünkü Türkçe dese dedikleri anlaşılacaktır ve dutun altında oturan yabancıdır ne de olsa. Oysa evlat annesini tanımıştır... Kalkıp yanına gider, anasına sarılır.

Saniye Hala'nın söylediği dualardan bir şey anlamıyoruz bugün fakat Hemşin'e özgü yüzlerce kelimeyi hala kullanıyoruz, cümle kuramıyoruz. Şeker var, tuz var, un var, yani malzeme tamamdır, ama kurabiye yapamıyoruz. Askerden gelen oğluna Türkçe dışında bir dil ile laf sokuşturan nine de bu malzemeden kurabiye yapmasını bilmiyor muydu sizce? ■

HEMŞİNCE'DE BULUNAN ARAPÇA-FARŞÇA

Kelimelerin geçirdiği
değişim üzerine...

Hemşince coğrafi olarak Farsça, Arapça, Osmanlıca, Türkçe ile, tarihsel olarak da Ermenice ile ilişkili bir dildir. Bu ilişki dolayısıyla bu dillerde bir birlerinden kelime alışverişleri yaygındır. Bu yazımızda Farsça ve Arapça'dan Osmanlıca ve Türkçe üzerinden Hemşinceye geçen kelimeleri ele alacağız. Bu kelimeler hem fonolojik hem de morfolojik olarak Osmanlıca'dan farklı özellikler göstermektedir. Hemşin yurdu son 500 yıldır Osmanlı /

geldikleri dillerdeki orijinal halleri ile Hemşincedeki kullanımlarını karşılaştıracız. Bu karşılaştırmanın ardından, aynı kelimeler için genel tezi çürütmek adına Osmanlıcada (Eski Türkiye Türkçesi) bu kelimelerin kullanımına bakacağız. Ayrıca adlandırma sorunu hala devam ettiği için bu makaledeki Hemşince kelimesinin Hopa Hemşin Diyalekti olduğunu belirtmek gerekir.

Akademik olarak Hemşince Ermenicenin bir diyalekti olarak değerlendirilir. Ancak bu iki dil tarihsel, siyasi, sosyal, coğrafi (soykırım, göç, açlık, savaş) henüz net olarak açıklanamayan nedenlerle ayrı düştü. Bunun neticesinde Hemşince zamanla kendine

özgü, karakteristik özellikler kazanmaya başladı. Bu dönüşümle Hemşince, yukarıda saydığım nedenlerin ve devlet

erkinin sistematik asimilasyonu sonucu zamanla ana dilden koparak, Arapça, Farsça, Türkçe,

Lazca, Kürtçe, Gürcüce hatta nadir de olsa Rusça kelimeler ile kendi içinde anlaşma sağlayacak bir dil konumuna geldi. Burada bahsettiğimiz şey bir dilin içerisinden çıkarak ve karakteristik özellikler kazanarak farklı bir dil olma sürecidir. Bu süreç sonucunda da Hemşin Diyalekti, Hemşince oluşmuştur. Bu ve benzeri yayımlar ve Gor Dergisi gibi çalışma sahalarında üretilen makale ve denemeler bu özellikleri bulma yolunda bize kolaylık sağlayacaktır.

Bu karakteristik değişimlerin birkaçına değinmekte yarar var. Öncelikle bu değişimleri fonolojik ve morfolojik olarak ikiye ayırmak gerekir.

Ermenice- Hemşince Fonolojik değişimler:

1- Ermenice'de kullanılan /r/ sesi he(y)ik

Hemşinliler bu topraklarda Türkler kadar

Kürtler, Farisiler ve Araplar ile de komşu olmuşlardır.

Anadolu'nun kozmopolit bir dil yapısına sahip olması ve

bu toplumlar ile Hemşinlilerin coğrafi yakınlığı birlikte

düşünüldüğü zaman, bahsettiğimiz şey daha net anlaşılacaktır.

Türk sınırları içindedir. Ancak Hemşinlilerin Anadolu'daki tarihi Osmanlı İmparatorluğundan çok daha önceki dönemleri kapsar. Hemşinliler bu topraklarda Türkler kadar Kürtler, Farisiler ve Araplar ile de komşu olmuşlardır. Anadolu'nun kozmopolit bir dil yapısına sahip olması ve bu toplumlar ile Hemşinlilerin coğrafi yakınlığı birlikte düşünüldüğü zaman, bahsettiğimiz şey daha net anlaşılacaktır. Hemşinliler bu kelimeleri direkt Osmanlıcadan mı yoksa Arapça ve Farsça'dan mı aldılar? Kelimelerin ait olduğu dillerdeki orijinal yapıları Hemşince içerisinde bu denli, bozulmadan nasıl korundu? Bütün bu sorular açıklanmaya muhtaçtır. Bu yazıda, yukarıda sordüğümüz soruları cevaplayacağız. Hemşince'de var olan, bahsettiğimiz dillere ait kelimeleri ve bu kelimelerin kökenlerini inceleyerek

<herik “yeter”, da(y)i<dari “yıl”, mar<mayr “anne” gibi kelimeler Hemşin Diyalektinde zayıflar ancak bu durum iki şekilde gerçekleşir. Bunun ilki iki vokal arasına giren /r/ sesinin kullanımında zayıflaması ya da tamamen ortadan kalkması ile gerçekleşir. Kelimelerin kimi ek almamış ya da çekime girmemiş halleri, bu durumda bulunurken. Kimileri de sadece ek aldığında ya da çekime girdiğinde bu değişimi yaşarlar. Örnek: mar “anne” “Ku mae vor dağa?” Annen nerede? Ancak bu durum yalnızca Ermenice kökenli kelimelerde değil Farsça ve Türkçe kelimelerde de görülür. İkinci durum ise söz sonundaki /r/’nin cigar “ciğer”, xiyar “salatalık” gibi örneklerde görüldüğü üzere zayıflamış kimi kullanımlarda yok olmuş olmasıdır. 2- tsun< tsün “kar”, oçxar< voçğar “koyun”, kelox< kılukh “kafa”, arekag~arakag < arev “güneş”, dzum< dzom “oruç”, garmuç< gamurç “köprü” gibi sayısını artırabileceğimiz kelimelerde çeşitli değişimler (fonolojik değişimler) gerçekleşir ancak bu ayrı bir makale konusu olacak kadar geniş bir konu olduğu için belli başlılarını sadece ismen belirttik.

Ermenice- Hemşince Morfolojik değişimler:

1- Պիսի/bidi gelecek zaman ekinin Hemşince /oğ/ formuna evrilmesi. Erm. bidi desnem, “göreceğim”, bidi gartam “okuyacağım”, bidi abrem “yaşayacağım” şeklinden Hemşince desnoğum “göreceğim”, gartoğum “okuyacağım”, abroğum “yaşayacağım” şekline evrilmiştir. Eylemlerin kökenine indiğimiz zaman “desn-“ eylem kökü, “oğ-“ gelecek zaman eki, “um” 1. Tekil Şahıs Ekidir 2- Önemli bir diğer morfolojik değişim ise: Ermenicede kullanılan 1. Çoğul şahıs çekimde Կը խոսիմ ‘gı xosink’ ‘konuşuruz’ şekli, Hemşince xosiguk “konuşuruz” şekline evrilir. Erm. 1. Çoğul sese gelen ‘n’ düşmüştür. Ancak anlamda korunmuştur. 3- Hemşincenin önemli karakteristik özelliklerinden biri de ‘ta’ soru ekidir. Bu ek Ermenicede yoktur. Ana dil olan Ermenicede soru anlamı vurgu ile sağlanırken Hemşin Diyalektinde ‘ta’ soru edatı bu görevi üstlenir. Ertoğ es ta?

‘Gidecek misin?’

Şimdi Hemşince bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri inceleyelim. Ve bu kelimelerin morfolojik, semantik, fonolojik olarak Osmanlıcada ve Hemşincedeki farklılıklarını ortaya koyalım.

Kelimeler madde başında Hemşincesi ve devamında Osmanlıca yazımı ile verilmiştir. Açıklama kısmında ise kelimenin köken olarak hangi dilden geldiği açıklanarak; bu ana kökten Hemşinceye gelişinde fonolojik varsa morfolojik ve semantik değişimi ortaya konulmuştur.

xiya[r] → خیار xiyar >Fa. hiyâr >Osm. (Kamus-i Türkî) Fonolojik olarak kelime Osmanlıca ile bir bezerlik göstermez. Bundan ötürü kelimenin Farsçadan direkt Hemşince’ye geçme ihtimali yüksektir. Hemşince alfabe sisteminde bugüne dek olmazsa olmaz dediğimiz art damaksıl /x/ sesi burada fonolojik değişimi ortaya koymak adına önemlidir. Çünkü kelimenin ilk sesi Osmanlıca içerisinde /h/ sesine evrilmişken Hemşince ana formuna sadık kalmıştır. Farsça olan bu kelime adeta hiçbir değişime uğramadan Hemşince içerisinde yaşamaya devam etmiştir. Kelimedeki ilk vokal olan /i/ kısalmıştır. Hemşince örnek: “erzevayin meçe kedadz ergu yiyek xiyarov turşi tiyadzuni” bahçede bulduğu bir iki salatalıkla turşu kurmuş ‘xiyar’ kelimesi Hemşince son hecedeki /r/ konsanantını kaybeder.

aval → اول : avval< Ar. ilk, başlangıç. Kelime Osmanlıcada ilk başlangıç “birinci bâb” ve insanların geçmişi “insanların evveli” anlamında kullanılır. Fakat Hemşince kelimenin söylenişte kalınlaştığı görülür. Kelimenin Osmanlıcada “evvel” şekli ile bulunması ve orijinal halinin “avval” olması beraber düşünüldüğünde kelimenin ►►►

Arapçadan Hemşinceye geçtiği savını güçlendirir.

muallim→ معلم : muallim< Ar. birşey öğretene, talim eden, talimci. Ders veren. maktab→ مكتب : maktab< Ar. tahsil ve ilim için devam edilen yerin adı. Kelime Hemşince de aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat kelime fonetik olarak ana formundaki vokallerini Hemşince içinde tamamen korumuştur. Yahut Osmanlıcadan Hemşinceye geçerken ince vokaller kalınlaşmıştır.

xoca→ خواجه xâce< Fa. ilk ses Hemşincedeki formunda orijinal halini korumuş ve art damaksıl /x/ sesi varlığını devam ettirmiştir. Burada bu sesin Hemşin dilinin en temel karakteristik özelliği olduğunu bir kere daha görüyoruz. Osmanlıca da dahi 'hace' hoca' olarak kullanılırken Hemşince de bu art damaksıl /x/ korunmuştur: kelime Osmanlıca da hem 'hace' hemde 'hoca' olarak okunur. Bunun nedeni ise Osmanlıcada vav-ı mâdûle dediğimiz okunmayan vav'dır 'خواجه' bu vav eliften önce geldiğinde Osmanlıcada okunmaz bu nedenle kimi kesim bunu hâce olarak kimi kesim ise hoca olarak okur.

xemur→ خامير : xamir< Ar. Kelime kökeni Arapçadır. Ancak ilk sesteki art damaksıl /x/ sesi Hemşince de korunmuştur. Hatta bu ses Hemşince de o kadar güçlüdür ki bu kelimenin 'h' ile okunması ve söylenmesinin neredeyse mümkünatı yoktur.

hekiya→ حيكايه : hikâya< Ar. 'öykü, bir olayın ya da durumu olay, kişiler, yer ve zaman öğeleri ile bütünlüklü olarak kurgulanması' kelime kökeni Arapça olmakla beraber Hemşince de çok işlek bir kelimedir. Kullanım itibarı ile cümlede birçok anlama gelebilir. Fonetik değişimi de bununla birlikte farklılık kazanır.

Hemşincenin konuşulduğu ve birbirleri arasında kısa mesafeler olan yerlerde dahi bu kelimenin söylenişte geçirdiği ses değişimleri dikkat çekicidir. Kimi yerlerde Arapça orijinaline yaklaşıırken kimi yerlerde ise tamamen kendine özgü bir yapıya bürünür. Ancak kelime Türkçeden (Osmanlı Türkçesi yahut Türkiye Türkçesi) Hemşinceye geçen ve ilk sesi /h/ olan kelimelerin /x/ sesine evrildiği tezini çürütmek adına önemlidir. Çünkü kelime

yukarıda bahsettiğimiz kelimeler gibi /x/ sesine evrilmemiş tam aksine orijinal hali ile Hemşince de kullanılmıştır. Dolayısıyla Hemşincenin bu kelimeyi Türkiye Türkçesi ya da Osmanlı Türkçesinden ziyade Arapçadan alma ihtimali daha yüksektir. Yukarıdaki art damaksıl kullanımlar orijinal şekillerine çok yakın şekilde nasıl devam etmişse bu kelimede orijinal yapısını kaybetmeden devam etmiştir.

xarc→ خارج xarc< Ar. 'mimaride tuğla veya taşların örgüsünü sağlamlaştırmak, duvarları sıvamak için kullanılan, toprak, saman, kum, kireç, çimento vb. şeyleri su ile kararak yapılan karışım' kelime Türkçede genel olarak karışım anlamıyla kullanılır. İlk ses /x/ burada da korunuyor. Türkçede kelimenin son konsonantı /ç/ süresiz, sert bir sese dönüşür. Ancak Hemşince de bu kelime Arapça orijinal şekli ile kullanılır. Bunu bir örnekte göstermek gerekirse: çağatske şinuşi hamar xarce şinetsin 'değirmeni yapmak için harc yaptılar' örnekteki kelimede görüldüğü üzere 'harc' kelimesi Arapçadaki seslerinin hiçbirini kaybetmeden Hemşince bir cümle içinde yer alabiliyor. Çekime girdiğinde dahi bu ses değerleri korunuyor.

talaba→ طالبه talaba< Ar. 'öğrenci' bu kelime Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde 'talebe' olarak kullanılır. Talaba kelimesi kısmen Hemşince de kullanılmaktadır. xinzir→ خينزير xinzir< Ar. 'domuz' kelimenin Osmanlıcada ki kullanımı 'hinzir' şeklindedir. Hemşince de art damaksıl /x/ korunmuştur.

xinc→ خنج xanc< Fa. 'hırıltı, feryad, orgazm nidası', Osmanlıca 'nefret, garez' kelime Hemşince orijinali 'xinc' dir. Ve Hemşince de Osmanlıcada ki anlamıyla kullanılır.

hacai→ هار جاي harcâyî< Fa. 'her yerde yetişen bir yerde durmayan, sebatsız' Osmanlıcada 'hercai' 'serser, derbeder' anlamına gelir. Hemşince de bu anlama gelir. Ancak kelimede /r/ konsonantı iki vokal arasına girmemesine rağmen konuşmada tamamen yok olmuştur. Bu da genel tezde de bahsettiğimiz üzere Hemşince de sadece iki vokal arasında değil bir vokal ve bir konsonant arasına giren /r/ lerde zamanla zayıflayıp yok olur tezini güçlendirir.

xarab→خَرَاب: xarâb<Ar. 'viran etme, yıkım, yıkıntı', Osmanlıca 'yıkma,bozma,viran etme' kelime Hemşince bu anlamın dışında da kullanılır.

maraba→مَرَحِبَا: marḥaban<Ar. 'ferahlık, karşılama sözü', 'aslı Arabiden

"genişlik"manasında' Kamus-ı Türkî. Kelime Hemşince /h/ vokalinin kaybetmiştir. /h/ sesinin düşmesi durumu Hemşince sıkça karşımıza çıkar.

xabar→خَبَر: xabar<Ar. 'bilgi, birinci elden bilinen şey' Redhouse'ta 'news,information' (haber, bilgi verme) Kamus-ı Türkî'de 'bir vakanın tebliği, bir hadiseden haberi olmayanlara verilen malumat' Hemşince ise haber alma, bilgi alma anlamı gelir ancak kelime hemşince çok büyük bir morfolojik değişim geçirmiştir. Hemşince de var olan ancak zamanla işlevliğini yitiren xosuş 'konuşmak' eylemi yerini bu kelimeye bırakmıştır. xabar kelimesi hemşince isim olarak kullanılırken zamanla 'information yani bilgi verme anlamıyla bütünleşerek bir şeyi aktarma anlamı kazanmış ve xabruş 'konuşmak' adlı bir eyleme evrilmiştir.

'dağakes homşesnag xosel çi gayin' demek yerine 'dağakes Homşesnag xabrel çi gayin' denmeye başlanmıştır. Bu etkinin dil asimilasyonundan kaynaklı olduğu açıktır. Ancak isim olarak bir dile girmesi ve sonrasında eyleme evrilmesi itibarı ile ilginçtir. Bunun diğer bir örneği ise seyr kelimesidir kelime izleme anlamı ile çok fazla kullanıldığı için isim olan bu kelime zamanla eylemleşmiş ve serenuş 'izlemek' halini almıştır.

haif→حَرِيف: harîf< Ar. 'sanatkâr, bir mesleğe veya loncaya mensup olan kimse, meslekdaş, yoldaş' kelime Osmanlıcada da ince şekli ile okunmaktadır. Anlam olarak küçültücü ve aşağılayıcı bir anlama sahiptir. Ancak Hemşince kalın okunur ve bu formu ile Arapça orijinaline çok yakındır. Ancak anlamda da Osmanlıcada ki anlamından ziyade Arapçadaki anlamına yakın olması kelimenin Osmanlıca ya da Türkiye Türkçesi üzerinden değil de direkt Arapça üzerinden Hemşinceye girmiş olma ihtimalini artırır.■

1. /r/ işareti Hemşince bazı yerlerde zayıfladığı için bu şekilde kullanılmıştır.

2. 'ç' işareti geçmişten günümüze doğru değişim için kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İlhan, Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misallî Büyük Türkçe Sözlük, 4. bsk., İstanbul 2011.
 Bedros Zeki (Garabedyan), Ermeniceden-Osmanlıcaya Mükemmel Sözlük, TDK Yay., Ankara, 2009.
 Büyük Türkçe Sözlük (TDK): <http://www.tdk.gov.tr>
 Eren, Hasan, Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Ankara, 1999
 Ermenice Sözlük: www.nayiri.com/search?l=tr
 Kerovpyan (İşkol), Keğam, Ermenice Sözlük (Türkçe karşılıklarla), Aras Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2011
 Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Çağrı yay., İstanbul, 2007.
 Turkish Armenian English Dictionary (Avedikyan): avedikyan.com
 Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 2009
 Fehrenga Kurdî- Tırkî/ Kürtçe- Türkçe Sözlük/ Kürd Enstitüsü, İstanbul 1992
 Türkçe/Osmanlıca- İngilizce Redhouse Sözlüğü/ Ekim 2014
 Nişanyan, Sevan, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi <http://www.nisanyansozluk.com/>

Kukku

Dzevağe tux, mağule yux, kede tsug gu dar.

Kağetsik al hedru tadeni, hedru
gudeni. Anu hama al

kağin anune Gor tiyadzuneni.

Lus aşxaris dzov me gar. Dzovin cotin sar me gar. Sarin kelxun kağ me gar. Kağin meçe ked me gar. Kedin apin dzar me gar. Dzarın dalin al cincüğk me gar. Cincüğkin anune Kukku er. Kukkuyin pune şaaad heru er. Kağin meçe Kukkuyin tsene çımanoğ mart u genig, dağa u ağçig, halivor u barav menatsadz çer. Ama Kukkuyin anuş tsene imanoğnun oç mege, anu meg or men al elli, desadz çuner. Kukkun, 'tsene gar inke çgar' meg cincüğk men er. Ali al emmen hoki hosa hona Kukkuyin vaan xosir gu. Mege gaser ergu metre boy uni. Mege gaser erand cermag soy uni. Mege gaser aşığa şad kef uni. Mege gaser dartliya merağ uni. Asman gaseni aman gaseni ama emmenn al Kukkuyin şad haz geneni. Kağetsik; "Kukkun gançelu arde ertal bidi" gaseni. "Hayde ertak mani mani, Kukkuyin axtevik oç" gaseni. Ça na "açvetsed luse, ocağid muxe gerta" gaseni. Ça na "dzungid takate, ardid barakate gerta" gaseni. Hakveniye kağin, teve gatsin pernoğe sam i

ver, perg pernoğe ardn i ver gertar. Çay unnoğe çay kağuş, xod unnoğe xod kağuş, hund unnoğe hund tsanuş, sadir unnoğe sadir sadruş gertar. Emmenn al arakage partsenalu, karğaniye kağtsenalu danan kelleni, arde pobeni, taduşi gepçeni gu. Aner ardin tadele Kukkun anuş tsenove gançuşi gepçir gu. Kukkuyin xağiye tadoğnun hama şunç bidanar şunç, çur bidanar çur gellir. Taduşan nağeni, kernikniye mağeni ana Kukkun gu kar gançer gu. Paniye tetevtseener, eresniye dzidzağesner gu.

Çaye çay, arde xod, dzile lazut gu dar. Gove gat, sare pad, adzuke şad gu dar. Dzevağe tux, mağule yux, kede tsug gu dar. Kağetsik al hedru tadeni, hedru gudeni. Anu hama al kağin anune Gor tiyadzuneni. Gor'in emmen hoki xendalov, dzidzağelov, erand erand gabrir gertar.

Modig kağerun oç megin as kağis bes soy abrum çgar. Kağetssets apvenun hoğ, kumerun gov, açvenun al lus çgar. Kağerun inçu go emmenn al ağayin ape antsadzer.

Kağetsik ağayin mode panvor ağadzeni.
Ağayin hama emmen pan soyer ama ali al
serdin xoç me gar. Ağan emmen şe im elli
guzer. Açvetsov
desnelu hoş, mode
pobelu gov uner, ali al
herkel çer. Apun
çelloğ me me Gor'e
menatsadzer, an al
arnuş guzer.
Ağan emmen or
kağetssets apnan kağe arnuşi
hama inç enim, inç çenim deyi
medorer gu. İnç xadik poğ guzek na
dam gaser ama kağetsik ali al Gor'e
dzaxel çeni. "Mezi poğ çbidi meg mezi
herkik gu" gaseni. Ağan meg or me, Gor'in
oğnukan kağn i var put enele: "İnç enim, inç
çenim. İsa kağes im serdis dard ağav. İsa
martikes inçi as xadik soy tadin gu, as xadik
soy gabrin. İnç u enoğ enoğum yes isa
kağes arnoğum' asats inknuinke. An asman
xosele Kukkun gançuşi gebav. Arderun
tadoğ kağetsik al Kukkuyin hede gançetsin,
boloketsin, xexencatsin.
Ağan as panes desav ana inknuinke "kağetsi
as panes" asats. Keloxn i ver bolokets.
Dağnu dağe terçadets. Hedeve nestav
medoruşi gebav: "Kağetssets kelxvenun xelke,
dzengvenun takate, açvenun luse emmenn
al Kukkuyin tsenan gu ka. En çağe Kukkuyin
ta pernım, kağetsik al pan man enel çıgarın.
Ardıye tsaxud, campanin mağlud gelli. Yes
al gertam himi devadzis gesan al kiç kinov
garnum apvenun kağe."
Ağan Kukkuyin pernoğer ama Kukkuyin
inçak himi aşxaris zatn ook desadz çuner.
İnke usti kednoğer. "Kukkuyin dağe kednu
kednu çadun kednu gu" asats inknuinke.
Ağan çaduyin mode kenats metkine asats.
Çadun as panes şad haz aav. Ağayin asats ta:
"Yes şad barventsas, Kukkuyin pernıel çıgarım.
Yes Kukkuyin dağe kednoğum, tuk
pernoğek. Ama mertsenoğ çek. Kukkun
indzi devoğek yes anu sirde udoğum, ali
araçi bes erand ağçig tarnoğum." Ağan al:
"Yes Kukkutsan xalesim hedeve anu inç
ağadza indzi çbidi. İnçu enoğes aa" asats.
Çadun tsaxudn i ver kenats. Umets
çkidanelu dağnukan, umets çkidanelu xoder
kağets. Apun xodiye medz cugalm i var
lelletts. Umets çkidanelu meg axporan
arevadz çurın meçe xodiye xaşuşi gebav.
Xodiye xaşele umets çımatsats lızvov
duvaner gartats. "asseeeeyyy çuuriiii

kukumentore
uuure..." Çure yepelav hedeve
giyage antsav. Çurın meçe
araç kedin meçi tsuge, sarin
kelxun tsune, dzarin vrayi
pale, karin vrayi kale; hedeve al
tseğkin vrayi gadun, gadvin
modi yavrun, campanun meç herun,
cincuğknun meç Kukkun desevetsav.
Kukkuyin dağe sorvetsan hedeve ağayin
martike şırde lertiye, tenage apiye, tevange
usiye arın campa elan. Çaduyin astadz dağe
kedan. Kukkun inçak terteradz şırde vran
tsketsin. Kukkun inçu tsen uni gorçets,
bolokets. Dzare imats, sare imats, kede
imats, kare imats, serdis meçi vare imats;
mart u genig, dağa u ağçig, halivor u barav
zatn ook imats oç.
Martike Kukkun peyin çaduyin devin.
Kukkuyin desav ana çadun şad haz aav ama
Kukkuyin emmedeni giyav oç. "İsa ter şad
bidziga. İsu sirde indzi ağçig tartsenuşi
herkel çi. Yes isu kiç me medzentsnoğum
andi hedeve udoğum" asats. Çadun
Kukkuyin; ergen dzarin kyokan, dzovin daği
hoğan, serdin meçi keşutunan, kelxun meçi
medoğuman al aveli xore dağ me bahets. ►►►

Megal hakvan Gorinoke ali tez me pan kenatsin, taduşı geban. Tem al anguçniye Kukkuynin tsene bed gener. Bed ayin, bed ayin ama oç u mege Kukkuynin tsene imats oç. Araç mege erese gaxtskets, hedev megale, hedev al megale. İnçak igun, aşnan derebniye vatoğ dzararun bes emmen hokets erese gax engav. Megal hakvan ergu yerek hoki ardn i ver kenats oç, al megal hakvan çors hink hoki, al megal hakvan al kağetsets şade ardn i ver kenats oç. Gore megal kağerun lemanuşı gebav. Ağan: "Kiç menats, asman ta erta ergu yerek oru meç arnoğum apvenun ardiye. Hem yes ertoğ uzoğ çim aner egoğ dzaxoğun" gaser, baxin dagnan dzidzağelov. Kağin meçe; dzilu dzağig, xiyaru lilig, lazdi hadig, garmi muyig menats oç. Kağin meçe; çaye kağoğ, ardin tadoğ, xoron xağoğ, xağ me asoğ menats oç. Kağin meçe; cagade pats, keloxe parts, tuşe garmi, lusod açvi zatn ook menats oç; meg hokitsan turs. Anu anune Zartun'er, Açveniye heluner. Kelxun maze zeytuner. Kağin meçi emmenu xelkvor dağaner. Zartun' e: "Galaş ağav, çax ağav, şuk menats oç şok ağav, emmen or gançets u kez himi anu inç ağav" asats inknuinke. Hedev al hede tiyets: "panin meçe pan go, ardin meçe gov go, isa panes sorvelu im serdis pağutun çgo." Zartun'e kağin inçu dağa go joğvets: "Engerner! Kukkun emmen abril gançuşi gepçi gu. İnçak aşunn al gimatsvi tsene. Ter amar ağadz ça. Kukkuynin tsene gedretsav. As panis meçe pan me go. Kukkuynin tsene gedretsav hedev kağes inç hal eyev desnek gu. Himi inçu enoğ enoğuk, kağes isa dardas xalesoğuk" asats. Mege asats: "Meg dağayik mezi inç bidi." Mege asats: "Hedev kukam ertam kunellim himi" Mege asats: "sarin xiyap me giyav." Mege asats: "Tsvonets avci me merav." Mege asats: "haloğ tsunin dage menats." Mege asats: "Aşığ unir hede kenats." Zartunn al asats ta:

"Asman ağav. Aman ağav. Kelxvenus medz pan ağav. Himi geses sarn i ver, geses ardn i ver, geses kağernuk, geses şahernuk, geses lernuke, geses ternuke, emmen dağ bededoğuk. Emmen dzag putenoğuk. Emmen açvets desadze desnoğ, emmen angeç imatsadze imanoğuk. Kukkuynin kelxun inç pan egadza sorvoğuk. Megal şapat ali hosa joğvevoğuk " Megal şapate eyev ali joğvevetsan. Mege asats: "Ağa desa Gor e arnoğum gaser." Mege asats: "Çadu desa sirde udoğum gaser." Mege asats: "Şirde desa şirdin vran tebur gar." Mege asats: " Dune desa meçe

Kukkuyin tsene imatsin
 hana Gorinoke keş
 meg niyazan zartadzi bes
 ağan. “Kez mezi inç
 ağav” astin inknuinke. Ama
 inç elluşe
 kidanal çgartsin. Ali
 xendalov dzidzağelov
 abruşi geban. Zartunn u
 dağake Kukkuyin
 meg xalesetsak astin ana
 kağın zatn ook
 anots avdats oç

çaşit depur gar.” Zartunn al asats ta: “Himi inç
 elluşe hasketsak ta? Ağan çaduyin hede mem
 ağav, Kukkuyin hedra paxtsutsin. Mege kağe
 arnoğa, mege ağçig tarnoğa.”

Zartun’in astadznun hedev, mege dzarin
 kelxan, mege tseğkin meçnan, mege kedin
 karan, mege entu saran çaduyin hedkin hede
 ertuşı geban. Çaduyin hede kağduts kağduts
 Kukkuyin bahats dağe egin. Çadun Kukkuyin,
 ture umets çimanelu duvatsov patsvoğ meg
 kopi me bahadz uner. Duvan gartats u ture
 pats aav hedev, dağake hedvenun piyadz
 şirde çaduyin vran tsketsin. Çadveniye şirdan
 xalesel çigareni. Anu hama çaduyin şirdov
 dzari me gabetsin. Kukkuyin xalesetsin.
 Kukkun: “Dağaker tsezman inçime guzim.
 İndzi ta haz genek umets inçi lemanim gu
 asek oç. Ça na ali indzi kednun u pernig gu”
 asats. Hedev al erginkn i ver partsentsav.
 Kukkuyin tsene imatsin ana Gorinoke keş
 meg niyazan zartadzi bes ağan. “Kez mezi inç
 ağav” astin inknuinke. Ama inç elluşe
 kidanal çgartsin. Ali xendalov dzidzağelov
 abruşi geban. Zartunn u dağake Kukkuyin
 meg xalesetsak astin ana kağın zatn ook
 anots avdats oç. İnçi ta? Desak ana inçi
 lemanir gu Kukkun astek hala? astin kağetsik.
 Aner al: “Meg cincuğk mincuğk desak oç.
 Arakagi bes çaragdadz cermag lus me desak,
 al al inçik ça” astin. ■

Çiçila

Yakmadan kavuriyi
 Esmeden savuriyi
 Küsmeden benum yarum
 Yüzini çevuriyi

Göriyirum Feridem
 Yanakların eriyi
 O ki anan vermedi
 Seni kim everiyi

Yavri bali ustine
 Turşi mi yiyecesun
 O yanuna durana
 Dede mi diyecesun

Değirmen döndi boşa
 Taşını sürdi taş
 Ben elup kurtulurum
 Sen derdun ile yaşa

Akşam oldi Feridem
 Yakmadun işiğuni
 Toplayiken ağladun
 Kabuni kaşuğuni

Kapiya mandalina
 Ballandi mi sarisi
 Güzelum gerdanuna
 Kondi yaban arisi

Evunun arkasına
 Dolandum duramadum
 Altı tüfekli saydum
 Seni kaçuramadum

Çiçila boğazına
 Kar yağar ayazına
 Vurdiler akti kanum
 Serildi beyazına

Kukkun kuka gonçağı!

Kukkun gança ana panin vakite, torx enuşin, lazut,
lobiya torxuşin, xiyar, tentum tenuşin, lilig, patlican
sadruşin, hamim mamim tsanuşin oxte kuka

*"Hobor garun kuga, kukun ku konçe
Votks puş patetsav, sirts ku xoçe
Konçe kukus konçe bartsri lemere
Eştam ğaributyun, vaxim memele
Kukun el taretsav atsuki patin
Astvats hogis amur mayrikis gogin"*

1840 İstanbul doğumlu filolog, etnograf, folklorist
Garegin Srvandztyan tarafından 1886 yılında
Hemşinde derlenmiştir.

Mardin seftain hedi cemren
kengi, araç tamenestane,
hedetiyar al paleniniye
dzağigun. Oğnuke gamats
gamats yeşilna, cermag, sari dzağignin pose
kengin. Abridin seftain havan şoğna gu.
Kukkun Abridin gesin, çelli, Mayise pobelu
pose kengi. Kukkun gonça ana, mer
Sevdzovun millatnun aşxare lusana gu.
Kukkuin tsene vain sevdan mitke piya gu,
vovayn antsadz variye, vain al...
Kukkun ka u gança ana; kides ta zore, vare,
tsave, tsurde, sefilluğə yedmena, martu meç
şoğna gu, mart umud gena egoğ oran.
Amana mek Hamşetsikes kukkuin an ander,
an betemal tsene hazgenik. Kukkun gança
ana panin vakite, torx enuşin, lazut, lobiya
torxuşin, xiyar, tentum tenuşin, lilig, patlican
sadruşin, hamim mamim tsanuşin oxte
kuka. Erzevarnin hergegus, adzuknin pores
gu, goviye, hortiyə kuman kellin, erzevike,
posiye terçadigun, lere Hamşetsun mitke
kengi. Avale isa paniyes gorov geneni.
Ardoun torx enele ağçgenun heyamo dalov

gançuşin tsenn u kedane tsene, govoun,
hortoun, cincexvenun tsenn u
dalikanlestanun xexencuşe yaar xarevigur.
Himi vordağ menats an oxtunake...
Kukkuin meç semte mujdaa, kaune mujda
guda, megal semte keşutina, mernuş go
meçe. Abruşn u mernuşe yaar heda kukkuin
hekiyain meç. Vordağ abruşe tamni gu,
vordağ mernuşe gepçi gu uruşviçi, megin
mernuşe megalin abruşna. Aşxaris bes.
Kidek ta ç'kidim, kukkun havgite uyine
punin hadzeçi u uruş cincexvenun punin
hadza gu memek memek. An yuvanun meç
havgit me godra, uyne havgite anu dağə
tena gu. Aspadzu pana ta aşxari pana ta
ç'kidim, megal cincexvenin vukuf ellin oç
deyi uyne havgite punin havgittun
lemantsena gu. Kukkuin tsake megal
tsakoun araç kella havgitan, ter açvin pats
enelu tartelelov megal havgittun punan var
tska gu, cincexvane yuvan soyendurmuş
gena...
Anadoluis millatnin şad çaşit hekiya unin
kukkuin vaan, şad maana gudan kukkuin

tsenin. Meg hekiyai me; hivand genig me
 uyne dağotsman çur kuza, dağake gulağ asmiş
 enelçin, hoketsan gax genige "Ellan indzi
 cincuğk ener teptepa erta" gasa... Ellan anu
 kuku gena, dağake hedetiyan cevcevagun,
 genige obol gena dağotse "kuku, kuku" aselov
 gerta yed gantsni oğe. Megal hekiyai me ;
 ağçig u manç, ergu axporoçe ogai mare
 Abrilin meç, kengeri kyok joğvuş xerga gu
 sarn i ver. Ağçige arçetin kengere hoğan kaşa
 gu, hedetin bidzig axpare gedra torban tska
 gu. İgvan put genin ana torbin meç sade 1-2
 kenger go. Ağçige dağın tun giyar gasa,
 axpare giya oç gasa, avdaçi ağçige, axpore
 kayite gedra, put gena giyadzuni ta deyi,
 dağın kartin inçig çgonna gu, merni gu
 dağan. Hedev ağçigelatn al axpore varan u
 ogai more vaxan barxi me vaan kella, inkn
 uyine barxn i var vartskele kukku tartsena gu
 Aspadz. Gasin ta axpore mernesnuşin varan,
 emmen Abril an ander tsenove saroun axpore
 mankuka u bededa gu. İspan turli çasit
 hekiya go kukkuis vaan...
 Kani me hekiya u pan al mer aşxaras asim

kukkuin vaan...

Hamşetsiks u Sevdzovus bazi millatnin,
 emmen dari, kukkuin tsene seftaku
 imanuşnun hakvan, kukkuin tsene imanalu
 viyeladz u inçikert me ta giyadz unnan
 "kukkuin axtetsi" gasin, an darin paniye yaar
 umiş egoğa, emmen pan soy elloğa deyi
 avdagun. Ta inçik udelu kukkuin stene
 imanan, kukkun anots axtadz gunna, an darin
 paniye aver ertoğa, meg keşutin me elloğa
 deyi avdagun.

Kukkun gança ana tsene kimanas ama uyne
 desnuşe tejara. Kukku, kukku, kukku deyi
 gança gu tsaxudin meşnan. Tsene usti kuka
 hanel çigares, isti ta kuka, indi ta, nekevants ta
 kuka, verevants ta, oğnan ta kuka posan ta ?
 vov kida?

Bidzigutines engerdatsmiyoves xağale
 emedeni dağotsman mege gungir onguç
 tenegur

- Xosimik hala, takidum kukkun gança gu
 gaser, anguçtenaguki yaar hed. Hedev kukkuin
 tsene kimanaki herevantsma Kukku, kukku,
 kukku, kukku... ►►

- Vordağ gança gu ?
- Aha isti gonça gu, gaser dağotsman mege, madove tsutsenegur. Entame meg gasaki ta
- Maded xadza, otkined dage acera.

Meg aman imatsadzik; kukkuin madet dengelov vordağ gonça gu deyi desesnuşn u kuku kuku deyi gançelov denaz enuşe şad keşa. Ta aman desesnes u denaz enes, kukkun "gideyim da geleyim, sunguluni göreyim" (as dari ertam, kal dari kam ana meradz ellis, mazarluğid vaan dengvadz laxtin pade desnum) gasa imiş (inçi Türkça gasa an al ç'kidim). Anama, "Kukkun hoza gonça gu" deyi madoved ta desesnes, maded ammur me xadzoğes, hedev al otkined dage aceroğes, maded varoğa ki keşutine perna oç, mernis oç u abris. Yes al bidzigutinis kukkun madoves desetsutsadzunim, mades xadzadz u otkines dage aceradzunim, vov kida abruşes anu dalikim.

Kukkuin vaan meg ergu anonim Hamşetsu xağ al go, mege Hamşesnak, megaln al Türkçaa.

Kukkun kuka gonça gu
Alimin keloxn i var
Aspadz gerage datoğ
Yazici keloxd i var

E kukku ne otersin
Daha sabah olmadı
Berak yavrum uyusun
Uykulara doymadı

Ençağə babe; " Uşak, soy pon elloğça, aver pon elloğa, ina kukku'in iman boyna gonçuşe bekte ça" astadzuni.

Kukkuin vaan meg xabar ma 2010 dariin Moskovai Kyrgyzistanan mer Hamşetsinoun Rustem Karabocakove ağadz roportajin sorvetsa. Aha ispan ispan asats Rusteme;
H. Akçiçek-Ku babe astadzuni ta isa xabares ?

ASTADZUNİ TA

Medzlerine, avale dzag kar me gonna gu. Dağake xağale mege keloxe dzagn i yus xotadzuni, ama hanel ç'gartsadza. Engerdake kağn i var xabar devadzunin... millate joğvevadzin... dağin mam al şemalov şemalov egadza... dağan moe desadzuni ana lalov astadzuni ta; "yema indzi ler bidir ta", mam al astadzuni ta "orti kezi dzag bidir ta"

R. Karabacak-Ha

H. Akçiçek-Ençağə vordağeni, Batumi ta ?

R. Karabacak- Ha

H. Akçiçek- Ku babun, anune inçiner ?

R. Karabacak- Abdula

H. Akçiçek- Vor Abdula ?

R. Karabacak- Karabacakoğli Abdula.

H. Akçiçek- Ku babe, ku dadin astadzuni ta isa panes?

R. Karabacak- Ha,

H. Akçiçek- İnç astadzuni Gaabcoğun Abdulan, Gaabcoğun Dursun'in?

R. Karabacak- Normale kukkun, kukku gena ergi yeek donum, yaime gungi, ali kukku gena, aman gonça gerta. İm dadin astadze; an Abril'in meg akvaame Kukkun zate gungelu boyna gonçadzuni, gançadzuni, baderadza şıdag. Ençağə babe; " Uşak, soy pon elloğ ça, aver pon elloğa, ina kukku'in iman boyna gonçuşe betke ça" astadzuni. Andi hedev ike gebadza işta, Ermenestanun mortuşe 915. yilin.

H. Akçiçek- Haaaa... 1915'in Ermeni tehciye.

R. Karabacak- Ha. İmdade entame 8-9 daagane, soy medisa gaser.

İm kukkui hekiyas al asim u tamnim kires. Emmen dari Abrilin meç kağn i ver xabre ana kukkun gonçes ta deyi hartsene gu im more. 2004'in darin al Abrilin seftain im more telefon ayi, yes inçik hartsenelu inke "ter kukkun gançets oç orti" asats. Abrile ellelu merav im mare. Makriyal dzovun cotin mazarluğın hoğə tiyak. Zate adetes çer ama, gercetsa meg ti me hoğ im more mazarluğə tsketsi. Dağnaz viyellele, mer denoun kelxan, Kadiditsan hed eyev kukkuin an ander, an betemal tsene. Vegali gax engadz keloxes, putayi oğn i ver, "ye mar" asti, ardetsukes kilelov "kukkun gonçets tun vordağes". ■

Dosya

Hemşinlilerin dili, tarihi ve kültürü ile ilgili
1900 lerin başından itibaren yapılmış değişik çalışmalar
bulunmakla birlikte bunlar genellikle
Hemşinli olmayan kişiler tarafından yapılmış çalışmalardır.
Son dönemin ayırıcı özelliği artık Hemşinliler içerisinde
de bu alanda çalışma yapan araştırmacıların çıkmasıdır.
Bir zamanlar “Hemşinliler kimdir?”
sorusu sorulurken bugün artık
“Mek vovik?- Biz kimiz?” sorusu sorulur olmuştur.
Bu sayımızda Gor olarak biz de
kimlik meselelerine yaklaşım ve
Hemşin kimliği tartışmalarına, Hemşinli yazarlar
tarafından yazılmış üç yazıyla katkı sunuyoruz.

KİMLİK VE İKTİDAR

Tanımlama, Tanınma, Tanıma

Kimlik tartışmalarının düşünsel alanı doldurması ve kimlik hareketlerinin toplumsal muhalefet hareketleri içinde öne çıkmaları genel olarak küreselleşme ile ilişkilendirilmektedir.

Ben kimim?" "Biz kimiz?" Hemşinler kimdir? Bu sorunun bir önemi var mıdır, nedir? Niçin -şimdi- bu soruyu soruyoruz; mesela 20 ya da 50 yıl önce niye sormadık ya da sorduk mu? Kimlik nedir ve nasıl tanımlanabilir? Kendimizi ifade etmek için neden bir kimlik gerekiyor ya da gerekli mi? İnsanın kendini etnik, cinsel ya da dini farklılıklarını öne çıkaracak şekilde kimliklendirmesinin nedeni nedir? İnsanı ve toplumu bir kimlik/özdeşlik olarak tanımlamanın teknikleri ve biçimleri nelerdir? Bu "doğal" mıdır; yani evrensel bir merak mıdır yoksa belli tarihsel, toplumsal koşulların sonucu mudur? Bir kimliğe mensubiyetin insana katkısı/çıktısı nedir? Kimlikle ilgili daha birçok soru sorulabilir. Herhangi bir vesile ile yapılan kimlik tartışmaları maalesef konu üzerinde hakıyla düşünülmeyen yapılmakta ve dolayısıyla da hiçbir anlamlı sonuç elde edilememektedir. Kimlik kavramı, hem bir analiz aracı olarak hem de bizzat politik gündemin merkezine yerleşmiş hareketlerle alakalı kullanımları pek revaçta olmasına rağmen sanki üzerinde konsensüse varılmış tek bir anlamı varmış gibi ele alınmaktadır. Dolayısıyla çok kolaylıkla tartışma, dışlama ve inkâr duruşlarının berkitilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu tam da kimlik sorununu doğuran sorundur: belli bir iktidar ilişkileri bağlamında üretilmiş bazı "norm"ların, kimliklerin belli ahlaki değerlerle

özdeşleştirilerek "öteki"lerin, farklılıkların dışlanması, aşağılanması. Bu da gösteriyor ki, kimlik tartışmasının esas bileşenlerinden biri iktidar konusudur. "**Kimliği kim tanımlıyor**", sorusu etrafında hâkim kimlik ve "direniş kimliği" arasında yaşanan mücadele belli iktidar ilişkileri dâhilindedir.

Kimlik tartışmalarının düşünsel alanı doldurması ve kimlik hareketlerinin (feminizm, yerli ve siyahların mücadeleleri, etnik ve dinsel hareketler, vb.)toplumsal muhalefet hareketleri içinde öne çıkmaları genel olarak küreselleşme ile ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme, dünyaya hâkim güçlerin, sosyalizmin tarihsel yenilgisinden sonra, kapitalizmin alternatifsizliği söylemine yaslanarak, belli iktisadi ve siyasi politikalar doğrultusunda dünyayı yeniden şekillendirmesinin hem ideolojisi hem de pratikleridir. 1980'li yıllarda Reagan ve Thatcher adlarıyla özdeşleştirilen bu politikalar Dünya Bankası, IMF gibi uluslar arası örgütlerce bütün ülkelere benimsetildi. Bu politikaların makro düzeydeki ifadesini Washington Konsensüsü olarak adlandırılan "on emir"de bulmaktayız: Bütçe ve vergi disiplini (bütçe dengesine uyulması, zorunlu kesintilerin ve vergi oranlarının düşürülmesi), gümrük duvarlarının kaldırılması ve rekabetçi değişim oranlarının saptanması ile ticaretin serbestleşmesi, yabancı sermaye hareketlerine

açılma, ekonominin özelleştirilmesi, kuralsızlaşma ve rekabetçi piyasaların yerleşmesi, mülkiyet haklarının korunması, özellikle uluslararası oligopollerin teknolojik mülkiyet haklarının korunması. "On emir" in uygulamasının önündeki temel engel olarak iktisadi, idari, hukuki bir yapı olarak "ulus-devlet", ideoloji olarak da ulusçuluk, ulus temelli kurum ve(ya) yapıların aşındırılması, parçalanması hedeflendi. Kimlik ve kimlik politikaları bu hedef doğrultusunda kullanılan alet setlerinden biridir. Bu anlayışa göre, kimlik, "dış mihraklar" ın bir aracı olarak, "ulusal" birlikler karşısında, insanlar arasında cinsel, etnik, dini, kültürel vb. farklılıkları öne çıkararak "mikro-milliyetçilik" leri kışkırtmakta ve "gerici" bir işlevi yerine getirmektedir. Ulus ve onunla alakalı diğer kurumlar, kuramlar, insanlık tarihinin hedefi olan birlik ve bütünlük yolundaki ilerlemenin bir (üst) aşaması olarak telakki edilir. Etnik, dinsel, kültürel vb. farklılıkların tarihsel ilerleme içinde eriyerek ya da eritilerek tek bir "üst" kimlikte, "ulus" ta birleş(tiril)mesi ilerlemenin, tarihin bir gereği ve gerçeğidir. Bu modernleşme ya da ilerleme telakkisine göre, dünya tarihi bir hedefe doğru ilerleyen çizgisel bir hat izler. İnsan aklı sayesinde doğanın sırlarını çözerek ve gerçekliğin evrensel yasalarını keşfederek, ilerlemenin gereklerini yerine getirebilir. Gerçekliğin akıl tarafından bulunan ilkeleri tek ve mutlak olduğuna ("akıl yolu bir" olduğuna) göre bütün insanların bu ilkeler etrafında birleşmesi en mantıklı, rasyonel olandır. Bu rasyonalite temelinde 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında geleneksel kimliklerin modernlik ile beraber kısa sürede kaybolacağına inanılmıştır. Fakat bu dünya görüşü, halklar, kimlikler ve ülkeler arasında hiyerarşi ve sömürü ilişkilerine dayanan ve insanlığa iki büyük dünya savaşı ve daha birçok felaket yaşatan mevcut dünya sistemi içinde inanırlılığını yitirmiş ve sorgulanır hale gelmiştir. Geleneksel dayanışma kaynaklarının, etnik, kültürel, dini vb. kimliklerin tahmin edildiğinden çok daha

fazla dayanıklı olması, yeni kuramların ileri sürülmesine yol açmıştır.

Kimlik tartışmalarının küreselleşme ile beraber yükselmesi, önceki dönemde, modernleşme ile birlikte ortaya çıkan kimlik politikalarının (ulusçuluk) neden olduğu sorunların, gerilimlerin yarattığı krizlerin artık yönetilemez hale gelmesinin sonucudur. Burada öncül olan farklılıkların, ötekilerin direnişi ve mücadelesidir. Dolayısıyla kimlik krizi, modernizmin diğer krizleri (sınıfsal, ekolojik, cinsel vb.) gibi, bütün yüzyılı kat ederek gelen ve artık çizmeyi aşan hadlere ulaşan sorunlardır. Sorun modernleşmenin bir döneminin kimlik telakkisinin ve politikasının, özdeş birey, ulus yaratma gayretlerinin, asimilasyon politikalarının başarısız olması, "ötekiler" in, farklılıkların, dışlananların, yerlilerin, direnişinin engellenememesidir. Küreselleşme, modernizmin bu krizinin yarattığı sorunlara karşı, liberalizmin bu mücadeleleri içselleştirmenin ve(ya) saf-dışı bırakmanın arayışıdır. Fakat küreselleşme bağlamında ele alınan teknolojik gelişmeler, özellikle de iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin farklılıkların, kimliklerin vb. kendini daha kolay ifade etme olanağı yarattığını belirtmek gerekir.

Dolayısıyla, kimlik sorunu ve kimlik hareketleri, "dış mihraklar" ın bir oyunu olarak ele alınamaz. Kimlik hareketleri, iktidarın tanımladığı normlara uymayanların, iktidarın ötekileştirerek negatif değerlerle kodladığı farklılıkların tanınma mücadelesidir. Fakat bu realitenin, kimlik hareketlerini "doğal olarak" iktidar karşıtı yapmadığını da belirtmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, küreselleşme bu kimlikleri tanıyarak içselleştirme, onları kendi iktidarlarının bir ilişkisi olarak yeniden tanımlama çabasıdır. Kimlik hareketlerinin önündeki en temel handikap da burasıdır. İktidarın tanımlama çabalarına karşı kimliklerin tanınma mücadelesi başka kimlikler ve tanınma mücadeleleri karşısında tanıma/ortaklıklar kurma çabası içinde ►►►

Ezcümle, “Türküm”, “Kürtüm”,
“Hemşinliyorum”, “Lazım”,
“eşcinselim”, “Müslümanım”,
“Aleviyim” demek değil esas
mesele, esas mesele,
kendimizi niye böyle bir kimlikle
ifade etmek durumunda
olduğumuzdur. ,

olmadıkça özdeşlik tuzağından ve iktidarın kapsama alanından çıkışı mümkün gözükmemektedir. İktidar her düzeyde ve durumda “dışarıda” kalanı yeniden kimliklendirerek, toplumsal uzamda sabitlemeye, özdeş kimlik olarak “ötekiler”e yabancılaştırarak işler. Ben kimim sorusuna verilen her türlü cevap bu açıdan özdeşliği, duruşu, yabancı olmayı ve tek boyutluluğu içerir. Ben kimim sorusu, bir yönüyle olmuş-bitmiş olan bir durumu işaret etmektedir. Bu soruya verilecek cevabın içeriğinin bir kısmını, içine doğduğumuz toplumun özelliklerinin bizim suretimizdeki izleri bir kısmını da yine bu toplumsallaşma süreci içinde bilinçli seçimlerimizin etkileri oluşturur. Kişinin sadece belli bir özelliği, yönü ile tek boyutlu olarak etiketlenmesi ve bu etikete değer atfetmesi onun toplumsal varlığına karşı yabancılaşmasını getirir. Bu haliyle kimlik mücadeleleri iktidar ilişkilerinin daha da derinleşmesi, özelleşmesi “tehlike”sini barındırır.

Kuşkusuz, kimlikler çoğu zaman iktidar ile direnişin karşılaştığı noktalarda meydana gelme ve ayrımlar koyma eğilimindedirler. Bu özellikleriyle iktidar ilişkileri tarafından konan normların sorgulanması, reddedilmesi işlevine hizmet ederler. Pratikte bu işlev, egemen sınıfların “resmi ideolojisi”nin ve aygıtlarının, söylemlerinin kırılmasına hizmet edebilir. Ülkemizde, yıllardır Alevilerin, Kürtlerin ve İslamcılarının direnişleri, artık egemen sınıf tarafından da kabul edildiği gibi, Cumhuriyet’in “ulus” projesinin (resmi ideoloji ve kurumlaşmalarının) iflas etmesine neden olmuştur. Burjuvazinin egemenliğinin söylem ve pratiklerinden oluşan “ulus” modelinin iflas etmesi, bütün sıcaklığı ile yaşadığımız kriz durumunun bir boyutunu

oluşturmaktadır.

Kimlik mücadelesinin bu “devrimci” işlevine rağmen, bir noktadan sonra belli bir kimliğin kabul edilmesi, o kimliğin oluşturduğu ayrımın dışında kalan ya da tümünden o ayrımın karşısında yer alan diğer kimliklerin reddedilmesi riskini de taşımaktadır. Bu nedenle kimlik kategorileri ister baskıcı yapıların normalleştirici kategorileri, isterse bu baskıyı özgürleştirici bir damarla tanımamanın odaklaşma noktaları olsunlar, düzenleyici rejimlerin enstrümanları olmaya eğilimlidirler. Bu nedenle, kişinin belli bir kimliğini onaylatmak değil, bu kimlik biçimleriyle özdeşleşme buyruğunu reddetmektir önemli olan. Belirli bir etnik, dini ve cinsel biçimi yardımıyla ve aracılığıyla kimlik edinme zorunluluğunu yerine getirmeyi reddetmek gerekir. Ezcümle, “Türküm”, “Kürtüm”, “Hemşinliyorum”, “Lazım”, “eşcinselim”, “Müslümanım”, “Aleviyim” demek değil esas mesele, esas mesele, kendimizi niye böyle bir kimlikle ifade etmek durumunda olduğumuzdur.

Bu nedenle, kimlik hareketlerinin iktidar karşıtı olması, “ben kimim” sorusunun yanına “ben ne olabilirim” sorusunu da sorması gerekir. Çünkü bir insan gerçekte, toplumsal ilişkiler bağlamında bir kimlikten çok daha fazlasına sahiptir. Buna rağmen, kişinin sadece belli bir kimlikle özdeşlik kurması ve başkalarına karşı bu yönünü öne çıkarması, negatif bir yüklenmedir. Bu temelde diğer kimlikler, farklılıklar, ötekilere yönelen, onlarla hiyerarşik olmayan ortaklıklar kurma gücüne, başarısına bağlıdır. Dolayısıyla her kimlik mücadelesi bir tanıma mücadelesi ve başkalaşma mücadelesi de olmalıdır. ■

KİMLİK VE ÖZ TARTIŞMALARINA BİR BAKIŞ

Galatasaray Meydanı'nda Hopalıların oynadığı horon birçok haber ajansı ve muhabir tarafından ilgiyle takip edilse de ertesi gün protesto yürüyüşü yalnızca alternatif medyada ve muhalif grupların yayın organlarında yer aldı.

2011 yılında, 'İstanbul Hopa Dereleri Koruma Platformu'nun çağrısıyla gerçekleşen, Zendit ve Dzarğina köylerine yapılmak istenen Hes projesini ve proje sahibi Erva Enerji'yi protesto yürüyüşüne İstanbul'da yaşayan Hopalılarla beraber yüzlerce kişi katıldı. Geleneksel kıyafetleriyle yürüyüşe destek veren ve yaşam alanlarını yok edecek HES projesine karşı uzun süredir çetin bir mücadele veren Loçlu kadınlar, kendilerini çekmek istediklerini söyleyen, kişisel çıkarları için İngiliz kraliyet ailesini bile dinlediği ortaya çıkan Avustralyalı medya patronuna ait bir kanalın muhabiri genç kadını anında paylamışlardı: "Boy boy fotoğraf çekip gidiyorsunuz, söylediklerimizden bir satır yazmıyorsunuz!" Yıllardır verdikleri mücadele nedeniyle bir hayli tecrübe biriktirmiş kadınlar o günde haklı çıktılar: Basın açıklaması sonrası Galatasaray Meydanı'nda Hopalılarının oynadığı horon birçok haber ajansı ve muhabir tarafından ilgiyle takip edilse de ertesi gün protesto yürüyüşü yalnızca alternatif medyada ve muhalif grupların yayın organlarında yer aldı. Loçlu kadınların geleneksel kıyafetlerine veya Hemşinlilerin horonuna büyük ilgi gösteren merkez medya ise yürüyüşle ilgili tek satır yazmamıştı.

Aslında merkez medyanın bu tutumu günümüzde kimliklerin nasıl tasnif edilip, kesin işaretlerle ve niteliklerle belirlendiğine dair iyi bir örnektir. Bu tasnife göre bazı işaretler ve kimlik öğeleri 'yerel' veya 'geleneksel' olarak kabul görüp farklı söylemlere dahil edilebilirken diğerleri kesin olarak dışarda tutulur, hatta kabul gören ve dahil edilenlere değmeyen taleplere tek

satırla bile değinilmez. Liberal ilkelerin kesin kurallar buyurduğu 'çağdaş' siyaset oyununda geçimlik tarım yaptıkları arazilere el koyulan Vietnamlı köylülere, biriken kredi borçlarını ödeyemediği için hayatını sonlandıran Hindistanlı köylülere, Kuzey Avrupalı büyük kağıt şirketleri için günde yarım (0,50) liranın altında bir para için çalışan Pakistanlı çocuklara sömürülüyor olmaları ya da geçimlerini sağlayamamaları nedeniyle bir göndermede bulunulmaz, bulunulamaz. Bu gibi ekonomik konumlara doğrudan göndermelerin imkansız hale geldiği çağdaş ve liberal toplumlarda ancak 'kırılgan' yerli halkların kültürel ve etnik taleplerinden söz edilebilir. Geçimlik tarım yaptıkları arazileri ellerinden alınan köylüler ya da sömürülen işçiler "ötekilikleri bastırılan" 'yerli halk' ya da 'göçmenler' haline gelir. Kültürel olduğu sürece kabul görebilen talepler aslında üretilen imgeler, değişmez varsayılan nitelikler, tarihi yokmuş ve toplumsal çatışmaların sonucu değilmiş gibi ele alınan ayrımlar aracılığıyla kalıcı ve kende bir 'doğal' kimliği savunmak zorunda kalır. Fakat kimliği niteleyen ne kültür ne de etnisite (tıpkı diğer kategoriler gibi) kende var olan, değişen durumlara karşı kalıcı olan tarihsiz idealler ya da tözler değildir. Latince kökeni itibarıyla ekip biçme, tarım anlamını taşıyan kültür 16. yüzyılda 'eğitim aracılığıyla yetiştirme/yetiştirme' manasını kazanmıştır ve kültürün modern anlamıyla başat bir mefhum haline gelmesi ise ulus ve etnisite gibi kavramlara ihtiyaç duyulan 19. yüzyıla karşılık gelir (kültür yine ancak bu yüzyılda felsefeye konu olmuş ve bir 'kültür felsefesi' Yakınçağ'da mümkün olmuştur). Etnisite ise kültürden daha eski bir kavram olup Antik ►►

Göç ve modernleşmenin neden olduğu bu tehlike karşısında her topluluğun gösterdiği ilk tepki var olanı, yani aktarılmış haliyle geleneksel kalıpları ve dili, kısacası kültürü ‘muhafaza etmek’tir.

Yunan düşünce dünyasının bir ürünüdür. Kavramın içi bu kadim tarihi boyunca farklı biçimlerde doldurulmuştur: ethnos Homeros’ta beraber yaşayan insanlardan oluşan toplulukların yanında böcek ve kuş sürülerini de kapsarken, Aristoteles farklı insan topluluklarının beraber yaşadığı polis’i aynı türden insanların beraber yaşadığı ethnos’un karşısına ‘gelişmiş’ bir politik düzen olarak koyar. Fakat ulus devlet fikrinin geliştirildiği 19. yüzyıla beraber etnisite ırk ve ulus bağlamını kazanmış, ardından 20. yüzyılda ırk ve ulus dışında kültürel grupları kapsar hale gelmiştir.

19. yüzyılın ulus devlet inşası, kolonyalizm gibi politikaları içinde yeniden yorumlanan kültür ve etnisite kavramları aslında karşılıklı olarak birbirlerini tanımlar: bir etnik topluluğu diğerinden ayıran başta dil olmak üzere kültürel farklardır; kültür ise çoğunlukla bir etnik topluluğa ait kolektif geleneklere ve edinimlere karşılık gelir (Ermeni kültürü, Fransız kültürü, Türk kültürü gibi). Bu iki kavramın tarihine bu denli kısa soluklu bir göz atma bile kültürün ve etnisitenin ‘doğal’mış kabul edilebilecek, kalıcı ve ezeli ebedi nitelikler taşımadığını, aksine bunların farklı dönemlerin iktidar ilişkileri içinde yeniden yorumlanan ve içi doldurulan kavramlar olduğunu işaret eder. Söz konusu kavramların bugünkü anlamlarını kazanmaları için antropoloji ve sosyolojinin yanında istatistik ve biyoloji gibi bilimlerin ortaya çıkması gerekmiştir. Farklı topluluklar ve kültürleri bu bilimlerin ortaya koyduğu ilkelerden yola çıkarak incelenmiş, ‘gelişmişlik’ ölçütlerine göre bir sıralamaya yerleştirilmiş, bu bilimlerin meşru kıldığı etnik topluluklar arasındaki hiyerarşiye göre birinin ötekini sömürgeleştirme ve kültürünü sömürmesi hatta onu topyekun yok etmeye kalkışması ‘doğal’ olarak kabul edilmiştir.

Esasen bir topluluğu diğerinden ayırmak gibi bir işleve sahip kültür ve etnisiteyle özdeşleşmek ya da niteledikleri kimlikleri benimsemek ‘doğal’mış gibi algılansa da bu özdeşleşme tıpkı toplumsal cinsiyetin

inşasında olduğu gibi özneye yapılan ‘seslenmeler’ ve zaman içinde belli belirsiz fakat biçimlendirilmiş tekrarlar sayesinde gerçekleşir. Bu seslenmeler arasında söylediği şeyi yapmayı en fazla arzulayan, belki de amaçladığı şey en yapay olanlar en fazla tekrara ve en önemlisi zora ve yaptırıma ihtiyaç duyanlardır. Misal, her Türk asker doğmaz, önce aile ve yakın çevrede sonra başta okul ve farklı kurumlar aracılığıyla asker olmaya hazırlanır ve nihayet yaptırımla silah altına alınır. Yine bildirdiği şeyi yapmayı, inşa etmeyi amaçlayan ve bir kurucunun imzasını taşıyan sözler bir doğruluk değeri taşıyan yanlışlanabilir önermelerden tekrara ve yaptırıma duydukları ihtiyaç bakımından ayrılır. İster bir dilek-şart kipinde (Ne mutlu Türküm diyene!) ister emir halinde (Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır!) olsun bildirdiği şeyi kurmayı amaçlayan bir bakıma ‘performatif’ bu tür sözler belki de her daim dengesiz, kırılğan ve başarısız olmaya mahkum olduğu için hep tekrara ve zora-yaptırıma ihtiyaç duyar. Türk milletini yaratmak için Türkçe dışında anadillerin yasaklandığı okullarda ‘Ne mutlu Türküm diyene!’ deyişiyle biten antların tekrarlanması gerekmiştir. Emir kipi doğası gereği neyin bastırılması gerektiğini ve böylece neye karşı çıkılması gerektiğini doğrudan buyururken, ‘Ne mutlu Türküm diyene!’ gibi evrenselci-cumhuriyetçi ‘dilek’ler ardındaki örnekselci şartları gizlemeyi başarır. Özdeşleşmesi, benimsenmesi talep edilen tekil etnisitelerden biri, sayıca en kalabalık ya da en güçlü cemaattir ve herkesi eşit kılacak bir soyutlama değil diğer cemaatlerin ya da etnik toplulukların eşit olabilmesi için özdeşleşmesi zorunlu tekil bir örnektir. Bir Türk için Türkçe konuşmak ve ‘Türk’üm’ demek, bir Hemşinli veya bir Laz ya da bir Kürt için aynı koşulları gerektirmez; Türk olan vatandaş eşitlik için kendi kimliğini üstlenirken eşit vatandaşlık için bir Hemşinli, Laz ya da Kürt önce etnik, tarihsel ve kültürel olarak kendini inkar etmek zorundadır. Bu garip denklemde, diğerleri gibi tikel bir örneğe (Türklük) dayalı eşit vatandaşlık soyutlamasına, farkları yok

sayan bir türdeşliğe karşı bastırılan tikelliklerden (Hemşinliler, Ermeniler, Lazlar, Gürcüler, Kürtler; kısacası Türkiye'deki 30'a yakın etnik topluluktan) gelen itirazlar, örneğin kültürel kimliğin kabulü, milliyetçi akıl tarafından her daim siyasal birliği sarsacak bir eylem olarak okunur ve bastırılmaya çalışılır.

Peki bastırılan kimlikleri, kimliği nedeniyle dışlanan ve hatta sömürülenlerin haklarını savunmanın, silinmeye çalışılan farkları var etmenin kültürel görelilik ve özcülük, yani zorunlu tekille özdeşliğin dışında kalan farkları başka bir özdeşliğe indirgemenin, kısacası bir kimlikler hiyerarşisi sunan liberal çokkültürcülüğün dışında bir yolu yok mudur? Pekala böyle bir olanak bulunur, çünkü hem kimliği niteleyen kültür ve etnisite sabit, değişmez kendinde şeyler değildir hem de kimliğin taşıyıcısı özneler bir dizi tarihsel olanak içinden farklı olanları gerçekleştirme imkanını taşır.

Somutlaştırayım, bugün Hemşinlilerin çoğunluğu geleneksel Hemşin coğrafyası ve bu coğrafyanın belirlediği alışıl gelmiş Hemşin yaşam kalıplarının dışında hayatlarını sürdürür: 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı iç göçleriyle Batı Karadeniz'de kurulan Hemşin köyleri dışında İstanbul, Ankara ve Bursa gibi büyükşehirlerde Hemşinliler evlerin ve mahallelerin birbirinden uzak olduğu, diğer topluluklardan ayrı alanlarda oturmazlar. Rize ve Artvin gibi Hemşinlilerin büyük gruplar halinde yaşadığı yerlerde bile bir tür tecridi gerektiren bu geleneksel kalıbı korumazlar. Bu kalıptan kopuş kuşkusuz bir yandan Hemşinlilere özgü kabul edilen hayat tarzını sonlandırırken diğer yandan bu hayat tarzının kurduğu ve onları diğer topluluklardan ayıran kültürlerinin ve belki de artık en önemlisi, dillerinin varlığını da tehlikeye atmış görünmektedir. Göç ve modernleşmenin neden olduğu bu tehlike karşısında her topluluğun gösterdiği ilk tepki var olanı, yani aktarılmış haliyle geleneksel kalıpları ve dili, kısacası kültürü 'muhafaza etmek'tir. Fakat etimolojisinin işaret ettiği gibi, kültürün varlığı olduğu gibi korunarak, muhafaza edilerek devam ettirilemez, kültür işlenerek devam ettirilebilecek bir olanaklar dizisidir; korunacak bir öz değil. Kaldı ki ne büyükşehirlerde yaşayan göçmen ya da artık orali Hemşinliler ne de geleneksel Hemşin coğrafyalarında yaşayanlar o 'öz' kültürle aynı şekilde ilişki kurmamaktadır. Bugün sınıf ve

statü bakımından ayrılmış, oldukları yerlere farklı güzergâhlar izleyerek gelmiş ve başka başka çıkarlar ve amaçlar taşıyan, yine farklı çevrelere dâhil, farklı hayat tarzlarına sahip ve bunlara bağlı olarak çatışan (HADİG ve etkinlikleri etrafında dönen tartışmaları hatırlayalım) bir 'topluluk'la karşı karşıyayız. Toplumsal cinsiyete ve dağıtılan rollere eleştirel bakışların ve yeni yorumların yanında her kuşağın Hemşin kültürüyle ve kimliğiyle kurduğu farklı ilişkiler de hesaba katıldığında, aslında Hemşinlilik dediğimizde belirli imgelere, folklorik ve geleneksel öğelere sığdınlamayacak, rastgele seçilecek tekilliklere indirgenemeyecek bir çeşitlilikten ve çoğulluktan bahsetmekteyiz. Bu çeşitliliği temsil etmesi (örneğin, 'Hemşinliler kimdir?' sorusuna yanıt aramak) için başvurulacak her 'öz' bugün Hemşinlilerin kimlikleriyle kurdukları farklı farklı ilişkilerden kimini yok saymak, bir dizi tarihsel olanağa ket vurmak olacaktır. Açıkçası, yalnızca bir kimliği bastıran ya da kısmen tanıyan iktidar(lar) değil bastırılan ve tanınmayı talep eden hareket de kimi olanakları dışarıda bırakan özdeşlikler kurma eğilimi taşıyabilir.

Yukarıdaki soruya da geri dönersek, belli bir tarihsellik içinde hiyerarşi ve güç ilişkileri barındıran türdeşliklerle özdeşleşme, yani belirli kimlikleri benimseme zorunlu biçimde kimi nitelikler/olanaklar pahasına ötekilerin dışarıda bırakıldığı bir temsiliyet mekanizmasına sıkışmak zorunda değildir. Etnisiteyle ve kültürle kurulan farklı bağları, bunların yeniden yorumlanmalarını göz önünde tutmak hem temsiliyet ilişkilerine hem de kimliklere ve onları benimsemeye (belki de onları aşmaya) dair yeni bir tahayyülün ve politik olanakların önünü açabilir. Kimlikleri kuran tarihsel bağlara ve 'şeylerin düzeni'ne eleştirel bir bakış kim olduğumuzu anlamaya ve bastırılan kimlikleri benimsemenin bizim için hangi olanakları (veya olanaksızlıkları) taşıdığını değerlendirmemize yardımcı olacaktır. ■

ASİMİLASYON VE ÖZCÜLÜK KISKACINDA HEMŞİN KİMLİĞİ

Bir etnik topluluk üyeleri üye olmayanlarda bulunmayan, kültürel ayırt edici nitelikler üzerinden benzer ve aynı sayılırlar. En fazla paylaşılan ve aynı zamanda ayırt edici olan nitelikler dil ve dindir.

Hemşinlilerin buluşma alanları olan sosyal medya platformlarında yapılacak kısa bir gezinti Hemşin kimliği üzerine konuşmanın nasıl zorluklar taşıdığını göstermeye yetecektir. Bu platformlarda Hemşinliler karşımıza çok farklı biçimlerde çıkarlar. Hemşinli Türk, Türk, Hemşinli Ermeni, Ermeni, Müslüman Hemşinli, Müslüman Türk, Müslüman Ermeni, Hristiyan Hemşinli, Sadece Müslüman, Sadece Hemşinli gibi tanımlamalar ile birlikte; sadece insanım diyenler veya siyasal aidiyetleri ile sosyalist, devrimci, emekçi vb. ile kendini tanımlayanlara da rastlamak mümkün. Bütün bu çeşitlilik kimlik tartışmaları çerçevesinde ve Hemşin kimliği bağlamında ne gösteriyor? Öncelikle etnik kimlik tartışmaları ile ilgili literatüre göz atmak gerekecek. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından hazırlanmış olan Türkiye'nin Etnik Coğrafyası adlı çalışma bu konudaki literatürü bir araya getirmesi açısından önemli bir kaynak. Bu çalışmada yer alan tartışmaları özetleyerek başlayalım.¹

Etnik Kimlik Nedir?

Tartışmanın temel soruları şunlardır: Bir etnik grubu tanımlamak için hangi kriterlere başvurulacaktır? Biyolojik ve/ya kültürel olduğu iddia edilen kriterlerin doğası nasıl bilinecek, bunlar birbirinden nasıl ayırt edilebilecektir? Etnik grubu tanımlayan nitelikler verili ana ilişkin olduklarına göre zaman ve mekana bağlı değişimler nasıl açıklanabilir?²

Etnik grubun nasıl tanımlanacağına ilişkin olarak Anthony Smith, etnik grup üyeleri için etnik bağların ve duygudaşlığın temelini oluşturan anlamlar bileşiminin anahtar unsurları yaradılışı ve soya ilişkin mitlerdir.

Bunlar da gerçek soyla değil, ortak atalara ve kökenlere yüklenmiş anlamlarla ilgilidir.³ Elbette bir etnik grubun gerçekten aynı soydan geldiği durumlar da mümkündür. Ama kimlik açısından belirleyici olan ortak soydan gelmekten çok bu duruma yüklenen anlamdır. Dolayısı soy birliği olduğu durumlarda bile gerçeklikten çok kurgu olan önem kazanmaktadır. Bu kurgu için göç, sürgün, yeniden doğuş, savaş, şanlı geçmiş, ortak köken mitleri önemli rol oynar. Başka bir unsur ise bellektir. Tarihsel topluluklar paylaşılan ortak bir bellek üzerine kurulmuştur. Bu bellek gündelik yaşantılar aracılığı ile sonraki kuşaklara aktarılır. Birbirini izleyen kuşaklar arasında bellek aracılığı ile ortak deneyimler üzerinden birleşme yaşanır. Asimilasyonu hedefleyen politikaların toplumların belleklerini ortadan kaldırmaya yönelmesi de bundan kaynaklanır.⁴

Bir etnik topluluk üyeleri üye olmayanlarda bulunmayan, kültürel ayırt edici nitelikler üzerinden benzer ve aynı sayılırlar. En fazla paylaşılan ve aynı zamanda ayırt edici olan nitelikler dil ve dindir. Bunların yanı sıra görenekler, kurumlar, yasalar, folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik ve sanat, hatta renk ve fiziksel görünüş farklılıkları da ayırt edici nitelikler arasında sayılabilir.⁵

Anthony Smith'e göre, bütün bu unsurların yanı sıra teritorya/coğrafya da etnik kimlik için önemli bir belirleyicidir. Bir coğrafyada ikamet ediliyor ya da edilmiyor olunabilir. Kimlik açısından belirleyici olan bu değildir. Mesele, sembolik ortak bir coğrafi merkeze, bir kutsal yerleşime ya da "anavatan" a sahip olmaktır. Kendileri ve dışındakiler topluluk üyelerini tanımladıklarında bunu çoğunlukla teritoryal "köklere" atıfla yaparlar.⁶

Etnisite tartışmalarının bir diğer önemli ismi ise Steve Fenton'dır. Fenton'a göre etnisite soya, kültüre ve dile dayalı, bazen uysal bazen zorlayıcı bir grup kimliğidir. Hem sosyal açıdan inşa edilmiş hem de sosyal örgütlenme şekilleri ve akrabalık uzantıları içinde yükümlülükler ve sosyal bağlarla dolu bir düzende sosyal olarak temellenmiştir.⁷ Burada söz konusu olan belirli sosyal ilişkilerdir. Bu ilişkiler insanların kendilerini ötekilerden ayırdığı sosyal ilişkilerdir ve bunlara dayalı olan kimlikle etnik değerlerle birlikte koşullar değiştikçe şekil ve içerik bakımından değişebilirler. Dolayısı ile etnik grup statik bir kategori değildir.

Fenton'a göre dil ile etnik grup arasında birebir bir ilişki yoktur. Ancak yine de Galliler, Katalanlar, Baskılar, Kürtler vb. gibi dilin etnik bir iddianın parçası olduğu durumlarda grup sınırlarının belirlenmesinde merkezde yer alan bir unsur olabilmektedir.⁸

Fenton etnik kategorileri önemli ve merkezi oldukları durumlarda bile daha geniş bir politik/ekonomik ilişkiler kompleksinin bir parçası olarak görür. Etnisite düzenli ama gayri resmi olabileceği gibi yasal ve anayasal ilklerle resmîyet de kazanabilir.

Çalışmalarına bakacağımız diğer isim Fredrik Barth. Barth'a göre etnik grup şu dört özelliği ile tanımlanır: 1- Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, 2- Açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan, 3- Karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan, 4- Kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategorilere etnik grup adı verilir.⁹

Yukarıda özetlenen tartışmaların Hemşinliler özelinde nasıl değerlendirilmesi gerektiğine geçmeden önce bu değerlendirmeyi etkileyecek bir unsura daha bakmak lazım. Bu unsur etnik kimlik ile ulus arasındaki ilişkidir. Fenton'a göre ulusun açık ya da üstü kapalı simgeleri genellikle etnik çoğunluğun – veya baskın etnik grubun- karakteristik diye bilinen özelliklerini yansıtır.¹⁰ Özdoğan bunu, ulus-devlet modeli yurttaşlıkla etno-kültürel kimliğin iç içe geçmesi şeklinde ifade eder. Çekirdek bir etno-kültürel kimlik temel alınır, bunun dışında kalanlar eşit yurttaşlık hakları vaadine rağmen ayrımcılığa maruz kalabilir veya asimile edilir, dışlanır. Devleti kuran etno- kültürel grup, kendinden olmayanları göçe zorlayabilir veya etnik temizliğe yönelebilir. Diğer bir deyişle

ulusun varsayılan homojenliği aslında etno-kültürel farklılıklar pahasına ve çoğunlukla baskı ve zorla veya toplumsal mühendislik teknikleriyle gerçekleşir.¹¹

Hemşinli Kimliği: Kendini Arayan Bir Halk

Bu bölümde etnik kimlik tartışmaları bağlamında Hemşin kimliğini değerlendirmeye çalışacağım. Bunu etnik kimliği belirleyen unsurlar bakımından farklı Hemşinli topluluklarının durumunu göz önünde bulundurarak yapacağım. Tartışacağım bazı sorular şunlar olacak: Bu grupları farklılaştıran unsurlar nelerdir? Ortaklaştıran unsurlar nelerdir? Bütün Hemşinli topluluklarının ortak ekseni var mıdır? Bu ortak eksen nedir? Tartışacağımız ilk kavram yaradılış ve soya ilişkin mitler. Hemşinlilerin yaradılışa ve soya ilişkin mitleri nedir? Bu konuda esas tartışma Türkiye'deki Hemşinliler içerisinde yapılıyor. Hristiyan Hemşinliler açısından yaradılış ve soya ilişkin mitler Ermeni kimliğinden farklı değildir. Müslüman Hemşinlilerde ise birbirinden farklı eğilimler olduğunu görürüz. Bir kısmı kendisini yalnızca Hemşinli kökenleri ile tanımlıyorken bir kısmı Hemşinliliği Ermeni kimliği ile ilişkili bir kimlik olarak tanımlıyor. Müslüman Hemşinlilerin bir kısmı ise bu kimliği Türk kimliğinin bir parçası olarak görüyor. Türk kimliğinin bir parçası olarak görenlerin Türklüğü farklı biçimlerde anladıkları söylenebilir. Bunların bir kısmının Türklüğü Müslümanlık olarak anladıklarını, bir kısmının ise Türkiye Cumhuriyeti yurttaş olmanın Türk olmayı gerektirdiği düşüncesi üzerinden kendilerini Türk saydıklarını belirtmeliyiz. Hristiyan Hemşinlilerde olmayan soyla ilgili tartışmaların Müslüman Hemşinlilerde bu derece yoğun ve farklı biçimlerde yapılıyor olmasında belirleyici olanın, İslam kimliği ile Ermeni kimliğinin birbiri ile bağdaştırılamaması (ki Ermeni kimliği Osmanlı döneminde Hristiyanlıkla özdeşleşmiş bir kimlik olarak algılanır) ve Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki farklı halkların ve kimliklerin inkarına dayanan tek millet, tek dil, politikaları olduğu söylenebilir. Bütün Hemşinliler ortak bir belleğe sahipler mi? Bunu söyleyebilmek oldukça güç. Çünkü Hemşin tarihi ile ilgili bütün Hemşinlilerin ortaklaştığı bir yazının olmadığı açık. Son yıllarda bu alanda önemli gelişmeler olmakla birlikte güçlü bir ortak belleğe sahip olunduğu söylenemez. Hemşin Kültürüne ilişkin ►►►

çalışmalar ortak halk danslarının, ortak masal karakterlerinin, inanışların, geleneklerin vb. bugünlere kadar taşınabildiğini gösteriyor. 2005 yılında Soçi’de yapılan Hemşin Konferansının metinleri içerisinde bunun birçok örneğini bulmak mümkündür.¹² Ancak ortak bir belleğin izini taşıyan en önemli unsur Hemşinlilerin Hemşin coğrafyası ile ilişkileridir. Hristiyan Hemşinlilerde Müslüman olanlar kadar belirgin olmamakla birlikte Hemşinlilerin tamamının ortak hafızası köklerinin Hemşin coğrafyasına ait olduğunu söyler. Etnik kimliğin önemli belirleyicilerinden bir tanesinin de coğrafya ile ilişkisi olduğunu belirtmiştik. Bu ölçütün Hemşinlilerin ortak ekseni olan en önemli ölçütlerden biri

olduğunu söyleyebiliriz. Kültürel ayırt edici nitelikler açısından baktığımızda da Hemşinlilerin tamamını kesen ortak değerlerin var olduğunu söyleyebiliriz. Hemşin Horonu’nun farklı versiyonlarının bütün Hemşin

topluluklarında ortak bir kültürel simge olarak var olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra masallar, fıkralar, sosyal ilişkiler, ev içi ilişkiler, maniler ve atma türküler ve bunların temaları vb. birçok kültürel ortak değerler vardır. Hemşin coğrafyası ve toplulukları içinde yapılması gereken en önemli çalışmalar bu değerlerin belgelendirilmesi ile ilgili çalışmalardır. Son yıllarda yapılan sınırlı sayıdaki çalışma ve kurulan sosyal bağlar ortak değerleri ortaya koyması açısından çarpıcıdır. Hristiyan Hemşinli topluluklara yapılan ziyaretler, onların Türkiye’ye yaptığı ziyaretler toplumların birbirlerini daha fazla tanımalarını ve ortak kültürel değerlerin daha fazla görünür olmasını sağlamaktadır. Etnik kimliğin en önemli belirleyicilerinden bir tanesi de dildir. Hemşinliler ortak bir dile sahipler mi? Müslüman Hemşinlilerin bir kısmı bugün Hemşinceyi anadili olarak konuşamıyorlar. Ancak dillerinde barındırdıkları kalıntılar bu dili daha önce konuştuklarının bir kanıtını oluşturuyor.

Hemşince ile ilişkilerini gösteren başka bir veri ise kullandıkları Türkçe’nin Hemşince konuşan Hemşinlilerle aynı özellikleri göstermesidir. Bu konuda Ayşenur Kolivar Hemşin Konferansına sunduğu yayınlanmamış tebliğinde Çayeli’nin bir Hemşin köyünde Hemşince cümle kurulabildiğine tanıklık ettiğini belirttikten sonra köydeki Türkçe’ye ilişkin dilbilimsel çalışmasının sonuç bölümünde şunları söylüyor: “Yanlışlanan önermelerin ilki Hemşin kültürünün dilbilimsel olarak ikiye bölünmüş olduğudur. Verilerimiz bunun doğru olmadığını göstermektedir. Hemşin’in coğrafi olarak doğu ve batı bölgeleri arasında belirli farklılıklar bulunmakla birlikte bu farklılıklar kanımca katı bir aynım çizgisinden çok bir kültür içerisinde kabul edilebilir çeşitlemeler olarak görülebilir.”¹³

Ayrıca bu topluluğun 19. Yüzyılda Hemşince konuştuğuna dair tanıklıklar mevcuttur. “Bu konuyla ilgili Rüdiger Bennighaus, coğrafyacı Carl Ritter’den aktarıyor: “İçlerinde eskisi gibi, Hristiyan kültürünü korumuşlar ve yalnız zahiri bir şekilde Kuran’ın yolunu takip etmişler. Kadınları Ermenicelerinden başka bir dil tanımazlar.” Batı grubunun Hemşin Ermenicesi konuştuğuna dair bir başka tanıklık ise Bjişkyan’ın tanıklığıdır. “Hamşenlilerden Müslüman olanlar Hristiyanlık adetlerini muhafaza etmiş olup, bilhassa vartavar yortusu günü hepsi de kiliseye gider, mum yakarlar ve cedlerinin ruhu için kurban keserler. Halk cümleten Ermenice konuşur. Kurşunlu ve Sürmene’ye gitmiş Hamşenlilerden Kurşunludakiler Hristiyan kalmışlardır.”¹⁴

Akrabalık ve sülale ortaklıkları üzerinden de bütün Hemşinli topluluklarının ortak bir kimliğe sahip olduklarının işaretleri bulunabilir. Hemşinli sülaleler üzerine yapılan çalışmalar bunu kolaylıkla göstermektedir. Bugün Hristiyan Hemşinliler dahil olmak üzere bütün Hemşinli topluluklarında kullanılan ortak sülale adları bulunmaktadır.¹⁵ Etnik kimliğin önemli belirleyicilerinden bir diğeri ise dindir. Din unsuru bugün Hemşinli kimliğinin ortak bir değeri durumunda değildir. Hemşinlilerin bir kısmı Ermeni Apostolik Kilisesine bağlı Hristiyan, diğer bir kısmı ise Sünni Müslüman. Müslüman Hemşinlilerin geleneklerinde Hristiyanlık döneminden kalma, tabutla gömme, mezar başında ılık yakma, sağaltıcı dualar gibi bazı

**Bu çeşitlilik içerisinde,
en eski gelenekleri, müzikleri,
duaları, inanışları, sosyal
ilişkileri ve Hemşin
coğrafyasına ilişkin
ortak yurt algısı ile “biz”
duygusunu var
ettikleri söylenebilir.**

ritüellerin¹⁶ hala yaşadığını ve bunların Hemşin toplumları arasında ortak kültürel değerler olduğunu kabul etmek gerekse de bu farklılık Hemşinliler arasındaki en önemli ayrım durumundadır. Hemşin toplumunun dinsel bölünüşünün kimlik üzerindeki etkisini keskinleştiren ise Birinci Dünya Savaşı süreci ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş süreci oldu. Bu süreçte Hristiyan Hemşinlilerin katliamı ve sürülmeleri sonucu toplumlar arasındaki ilişkiler kopmuştur. Sürecin soykırım ve savaşlarla belirlenen doğası toplumların din ekseninde saflaşmasına neden oldu? Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar geçen savaş sürecince Türk ulusal hareketi Türk kimliğini değil, Müslüman kimliğini öne çıkaran bir politika izledi. Müslüman Hemşinliler de bu süreçlerdeki tutumlarını dinsel kimlikleri ile aldılar. Cumhuriyet dönemi ise bütün Müslüman toplumlar gibi Hemşinlilerin de Müslümanlık üzerinden Türk kimliğine asimile edildiği bir süreç olarak yaşandı. Bugün bu asimilasyon sürecinin özellikle Hemşince konuşamayan Hemşinliler olmak üzere bütün Müslüman Hemşinlilerde belirli ölçüde etkili olduğu ortadadır. Hemşinlilerin önemli bir bölümü kendilerini Müslüman saymanın yanı sıra Türk olarak da görmektedir. Ancak tek millet, tek dil, tek devlet sloganında özetlenen baskıcı, asimilasyoncu siyasal süreçler ve tutumların

belirlediği bu kimlik algısı, demokratik alanın genişlemesine, devletin kimlikler konusundaki baskıcı politikalarında yaşanan görece gerileme, farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine dönük gelişmeler vb. sonucu Hemşinlilerin kendi tarihleri ve dilleri ile yeniden ilişki kurmalarını gündeme getirmektedir. Bunun yarattığı atmosfer ve kimliklerin kendini tanımlamasında dinsel aidiyetin taşıdığı önemin görece olarak azalması Hemşinlilerin kimliklerine yeniden bakmalarını bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Ne Asimilasyon Ne Özcülük

Sonuç olarak etnik kimliğin belirleyicileri olarak tartışılan değişkenler üzerinden bakıldığında (hala bu değişkenlere ilişkin araştırma ve veri toplama ihtiyacının ortada olduğu kaydını düşmek üzere) Hemşinli kimliğini nasıl tanımlayabiliriz? Hemşinli kimliği, tarihsel kültürel kökleri Ermeni kültürü ile ilişkili olan, bu özelliğini farklı toplumlarında farklı düzeylerde sürdüren, dilsel ve dinsel olarak çeşitlilikler taşıyan, Müslüman olanlarının belli bir bölümünde daha fazla olmak üzere Türk kültüründen etkilenmiş bir kimliktir. Bu çeşitlilik içerisinde, en eski gelenekleri, müzikleri, duaları, inanışları, sosyal ilişkileri ve Hemşin coğrafyasına ilişkin ortak yurt algısı ile biz duygusunu var ettikleri söylenebilir. Bu biz duygusunun önemli unsurlarından bir tanesi Müslüman Hemşinlilerin bir kısmında asimilasyon sonucu büyük oranda yitirilmiş olmakla birlikte izleri korunmuş olan Hemşince'dir. Hemşinlilerin bu kimlik özellikleri ona yönelik Türk milliyetçiliğinin bilimsel gerçekleri alt üst ederek, Hemşin kimliğinin gerçekliklerini inkar eden asimilasyoncu ve Ermeni milliyetçiliğinin homojenleştirici, dilsel ve dinsel tekçi, özcü yaklaşımlarının Hemşinli kimliğini anlamak açısından bir karşılığının olmadığını göstermektedir. ■

1. Türkiye'nin Etnik Coğrafyası, MSGSÜ Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje Kodu:2013-26.
2. Türkiye'nin Etnik Coğrafyası, s.16.
3. Anthony Smith, Ulusların Etnik Kökeni, Dost, Ankara, 2002, s.46.
4. Age, s.50.
5. Age, s.51
6. Age, s.52-53
7. Steve Fenton, Etnisite, Phoneix, Ankara, 2001, s.5.
8. Age, s.11-13
9. Fredrik Barth, Etnik Gruplar ve Sınırları, Bağlam, İstanbul, 2001, s.13.
10. Steve Fenton, s.37.

11. Günay Göksu Özdoğan, Bu Yapı Aşağıdan Nasıl Gözükür?, Radikal Kitap, 2 Şubat 2007.
12. Hemşin ve Hemşinli Ermeniler, Konersan Makaleleri, Yerevan, 2007.
13. Aysenur Kolivar, Bir Hemşin Köyünde Konuşulan Türkçe Ağzı Üzerine Düşünceler, Yayınlanmamış Bildiri Metni
14. <http://hamshentsi.blogspot.com.tr/2013/11/hemşinli-kimligi-dil-din-kultur.html>
15. <http://hamshentsi.blogspot.com.tr/2013/11/hemşinli-kimligi-dil-din-kultur.html>
16. <http://hamshentsi.blogspot.com.tr/2014/07/din-ve-hemşinli-kimligi-mahir-ozkan.html>

Ağçig Kaşuş!

“Meg engeroç me ama tergits kağ i tus ağçig kaşuş kenatsak.”

“Ağçig kaşuş ta? Ad al inç asuşa hopar asti şaşurmiş enelov?”

Inç assoğa deyi merağov bed enele emmen Hamşetsu halivori bes pokşets tsene; “Himigu dağakes dalıkanlı ağadzin, ter ağçig kaşuşe inçına ç’kidin” asats. “Eyvax indzi modnan tertsenoğa ta kidim, emmen şeyi hazir elluşes bide” asti yes indzi. Me m’al hede sogmiş aav hana, himi oluki gadzgunn al kuka asti. ‘Ağçig kaşuşı merağs al merağ menoğer takidum, xabruşe megedena dalgalanmış elluşi gebadzer, artuk nor gertar ç’kidim. İnç bes enim u isa lafes sorvim deyi medorele “Çay ister misiniz?” deyi hartsenoğ garsona jemnets. Garsonin “ evet birer çay daha içeriz, ama yeni demlenmiş çaydan olsun lütfen” asti hopores modn i yus put enelov. Garsonin hitabas ta, çay asuşas ta inç bes ağav ç’kidim “aferum orti” asats hopares. Hopores aferuman cesaret ari. “Hopar” asti “ inç bes pana isa ağçig kaşuşes, anlatmış aa u im merağs al antsni” asti. Mods i yus tartsav; “İnç enoğes, inçi merağ genes iğadig, ağçig ta paxtsenoğes ?” asats dzidzağelov. Entame “ağav haral, hopares ağçig kaşuşın pane anlatmış enoğa” takidum asti yes indzi. “Olu ki kaşım gu, ballı g’elli ta, genc dağayim” asti, lafin kolk devı yes al.

An arayin garsonin piyadz çayan meg gum me kaşets, çayın şuşen masayin varan vartenele mods i yus tartsav; xore şunç me kaşets; “Orti isa daraganis, isa paniyes inçi im midkes piyes gu” asats. Kani me dekika zate xabrelu umets ç’kidatsadz avalu uyine aşxarn i tus kenats ne xarevetsav. Eresan hede avalu gençluğes midke eguşe desevigur. Uyinman turs vov inç kida inçer desadz, inçer kaşadzuni? Peynan xabar me arnul ç’gartsı deyi, yes indzi serderuşıye; ussuila gebav ana; “Kelxus egadz meg pan

me asoğum, soy anguç ti” asats, enkveniye gezelov. “Ağav hopar, meg hadige indzi heyika” asti. Gebav kelxun egadze anlatmış enuşi.

“Şad soy enger me une. Anune Recep Ali er. Merav, Aspadz ramet da. Meg tsorog me im açmayin modes engav. Bi emmedena vaxetsi, an oxtunake gağva şad gellir. ‘Gağva aav u im modsiver paxav ta deyi midkes eyev? Ter xoş galdun aselu; “Viyel, gertak! ergu saati pan me unik” asats. An oxtunake himigu bes çer, meg oki me ‘gertak’ aser hana, xelok ver kellak gertaki, nor ertoğuk, inç enoğuk, inç ama gertak? deyi hartsenel ç’aki.”

“Himigu bes” aselov teme himigu dağotse kar tskuşan al yed menaçer hopares. “Hala me me gungna, asuşes mava eyev oç... Essev an orer, yed kani u ali aman abraki orti” asele, eresin ifademe unir, desnuş bidir. Olu ki avalu abruşe midke eyev, olu ki avalu engerdake, vov kida bidzigutinin xelarutinniye...

“Campa engak, çaxe ter logor gedradzer. Corin meçe gertaki ama Recep Ali’yın por tsave ter sorvaz çe. ‘Da Recep Ali! İnçel asel, inç ağav?’ gasim, ali indzi, ‘mani mani’ gasa rametlin. Zate xabrelu aman aspan ges saat me kenatsak, tsaxudin meçnine avalu hede va hed ağadz campanine. An campun varan engerdatsmiyove ararin joğvevaguki mağarayı bes dağ me unaki, ‘hala meme andağ pobik, andi inatn i tus ertoğ çim deyi mitkes antsutsi inç xapim” asats hopares. İm merağs al şadentsav; rametlin zate xosel u kut kut gerta, hopars al ‘xişir mağaratsan inatn i tus ertoğ çim’ gasa, put enik ta kez inç elloğa. “Ee hopar xişir mağaratsan inatn i tus kenatser oç ta?” deyi hartsutsi. Hedn al ol orta hesap enelu mer engerdatsmiyove

an mağaran i yus ertuşnis al asti. Takçem astadz ç'unna "tun pir mankukas haral, kiç me sabraa dağa" asats. Ağav hopar! al tsen hanoğçim " asti.

"Xişir mağaran pobetsak hana şaşurmuş ayi, ter as or midkes ka hana ali dzidzağigum. Mer megal anxerk engerdakn al andağn eni. 'Da tuk hosa inç genek' asti. Rametli Recep Ali'yin al yabancin ç'eni. Mege horkuroçe dağan Şabane, megale ergusis al engere Pelul'ner. Apvenoun memek percu gar. Apvenun percunun put enes hana aser xoz bedgenin gases. Ergusn al rametli ağadzin himi, genc genc antsan kenatsin megal aşxarn i var dağake. 'Hala me me nestik' asats, inçak hoza zate xabroğ çelloğ Recep Ali'n. Anlamış ağa, dart me go ama inç darda. 'Gunga' asti, yes indzi. Pelule, 'inçbes enoğuk' deyî indzi hartsuts. 'Da inç, inçbes enoğuk?' asti. Entame Pelule Recep Ali'yin modn i tus yed aşets. 'Da tun inçig aster oç ta?' deyî hartsuts. Rametlitsan tsen m'al a elav oç. Keloxe arçetn i var gaxtskets. 'Allayisa Pelul inç ağav? Hala meme asa' asti. Pelule Recep Ali'yin tarnalov, 'Aspadz xayir da, da tun inçbes martes?' asats serderelov. 'Da gunga tun, obol aa martud' asele Pelule gebav anlatmış enuşi. 'Neketu kağs i var ertoğuk, aha isa tsen m'al a, şunç m'al a hanoğ ç'elloğis hama ağçig kaşoğuk' asats.

Entame anlamış ağa Recep Aliyis darde şad medz darda.

Neketu kağ astadze manavi kağa, mezi zate haz enel çin, ores ter arakaga, ç'elluşî pani perevetsak. 'Hala viyelek, kaletsek' asti. Elak adzu campan, tsaxudin meçnine gertak. Apvenus ergu percutsan tus inçik ç'unik. Pelulin modts i yus tsendevi. As kidana gu ağçige vova, umostmana deyî. 'As panes inçbes elloğa, tsorogu vaa asman pan gelli ta? asa hala' asti. Şabann al, 'kişernun inç ağav u zores ağçig kaşik gu' asats hana, yes tustertsutsi ! 'Da tun al inçik ç'kidedi ta?' asti. 'Da ça' asats oç ta! Şaban'in al maga indzi inçbes u tsendevadz uni aman tsendevadz uni. Hedets i yus tartsa. Şabanin, 'tun inç gases?' asti. Me m'al arçets i yus tarnam gu hana, im arçetu Pelul'an yerek çors adim nen antsadzim. Aman mani mani kaluşas ça, maga meroke arçetvenun medz arçme desadz unin u anu hama gungadzin. 'Himi inç enoğuk?' asats rametli Recep Alin. 'Tsen hanelu gungetsek' asti, Aspadz lusi meç bargesna bitunin al. Rametli meg hopores astadze midkes eyev, gaser ta, 'arçe tsaxudin aşnan arçetvenit ta ella, zate jajek oç, umets nemağelu gantsni gerta'. Ama aye put aa ta mer Recep Alis inç gena? Kedn i var terçuşî gebav, arçunn al xuye aviyetsav. Arçe mezi obol aav, Recep Ali'in hedetiyan ►►►

ğorğortelov terçuşi gebav. Mek al arçane hedetiyan terçuşi gebak. Me me desneki! Mek Recep Ali'in inçik g'elli deyi vaxik gu. Arçe emmedena gungetsav. Mek şaşurmiş aak, menatsak. Egadz dağn i ver put enuşi gebav u yed tartsav oğn i ver terçuşi gebav. Yes an çağə varamedi ağa ta, asu mağaran is polora. Olu ki kotig al unir. Sadakaniyes devvadzer, isa panas al isman xalesetsak. Kede inçak. En çağə himigu bes çer, kediye xore gellir. Medz medz dzariye kedannun varan bargadz gellir. Anu hama tejar campa garnaki. Vakitn al antsav, ikendi ağav, inç enoğuk, inçbes enoğuk, ter inçik balli ça." Hopares vatsunuhiing darvu pani varan xabra gu ama kides ta ter ereg ağadzi bes heyecanlı gasa. İm heyecansa al şadentsav anu hed, temn al merağ genim, kiçm al vaxigum ta inç elloğa. 'Kedin meçn i var inçbes kenastik tatvelu' deyi hartsutsi. 'Tun indzi meme tatva, aman asim' asats gaveciiyın desetsuts. 'İnç xemoğes?' asti. "Pembalu çayan xemim, heyika. Al inçik uzal çim' asats. Yes ergu çay asele, 'andi hedev' asti. "Kedin meçi kariye medz medzeni, varvenine tusterçelov gertaki. Entu camein minaren desetsenelov; "ina minareyin çağ ergus gelleni. Ağadik medz dzaroun, meme dagnine meme varanine nen antsnelov gertaki. Bituns al açmayın tadelov tadelov civayi bes ağadzık. Lui bes aki. As oru dağotses bes meg or me tadel

çaki. Tsun, tsemer, çax asel çaki, taak Xopa u hedev asman sorvadzaki. Rametli im dade mezi al asman sorvetsutsadz unir. Dane nestil çer 'genc iken tadoğes u halivorutined çunnevor ellis oç' asuşe angucisa. Aha meg otkes guyetse meçna" asats dzidzağelov. "Rametli im dade şad kaşadz unir, is i var egadz darvunake çunvorer, fukaraluğ gar. Kiç me tsaxudan çart ağadz unir, meg jemnetsak. Recep Alin, Şabane, Peluln al bitun indzi beser, bitun tadetsak." Çayan gum me kaşets... "Da mek inç xabraki gu, vordağ menatsak" deyi indzi hartsuts. "Kedin menatsak. Dzariye, kariye" asti. "Haaa, dzariye antsnuşe şad tejar ağav, tatretsutsin mezi. Ama im xerkes ter arnul çı, as panes orn u zorus meçe inçbes elloğa, enel garnoğuk ta deyi yes indzi gudim. Arçetvenun karoun varanine tusterçim gu. Dzaroun dagnine, varanine nen gantsnim gertam. Meg arayı me Recep Ali'in tsene eyev hedet i yas. 'Da gamats kaletsek' asats hana, pokşetsa. 'Olan' asti, 'Me me gamats me me mani mani gases. Tun ayar çunis ta?' asti. Ama hedev al asuşis pişman ağa. Magama marte sahadz engadza, kedin meçe bargadz dağnan boloka gu. Yes şad mani mani kenatsadzim. Hedetiyaş meme Pelule; an al dase metro kal gartsadza. Megalotse tseniye kimanaki, meg dzari me hedetin menatsadzeni, desnul ç'gartsı. Naysa bed aak, egin jemnetsin." "Ternu campan tamnuşiaki, planme ayi. Recep Aliyin 'tun indzmov gatsı' asti. Megalotse, 'Tuk ergused entin i yus kenatsek' asti. 'Ama san metro çarpaznouz, arçetvenus ertoğek' asti. 'Da, inçi arçetiyan gertak' asats Pelule. 'Pelul hedev gasim kena' asti. Put ayi hana Pelule Şabanin 'aye' gasa. Pelule rametlin şad temiz dağær. Zate xiyam ç'kider, meme guvenmiş ellir, megale inçu ased gener. 'Nor gertas Pelul' asti. Rametlin al; 'da kenatsek aster oç ta?' asats serderadzi bes." "An çağə anlamış ağa ta bitunis al serdiye liktsadza. İnçina hana anots anlatmış ayi. 'Kağn i var modignaguk, inç gelli, inç ellici, tuk arçetvenus kenatsek meg okets me ta desnek mezi tsen tsketsek "ineklerin izi burada yok" deyi mek anlamış gellik, bidatsadzin bes tidağ genik' asti. Pelule Şabanin, 'Anlamış ağar ta' asats. Şabann

al, 'Şaşes ta inçines! Kena kelxas' asats. Ali elak campa gertak. Recep Alitsove meg kelox menatsak hana Recep Aliyis peynan xabar arnuşi tadim gu. 'Ağçige umotsmana? Dune vordağa? Ağçgane usti vegalnoğuk?' asti. Mer rametli Recebis peynan xabar me ellel çi. İna dzariye ta xabrin taa Recepn al xabroğa. İnçi me midkes eyev. Recep Aliyis mare Xopa i ver kenatsadzer. 'Hala me me gunga' asti. Arçeves ari, 'ku mare kida ta?' deyî hartsutsi. 'Ça' asats. Kelxus varan i var yep eladz çure inçav. Mayre Xopa i ver ertalu indzi astadz unîr, "Recep Aliyis Xopa u kerus torove garkoğum" deyî. Himi inç enoğuk? Ya Xopa u ağçige hede piya hana!" "Recep Aliyin zate inçik aselu, 'kala ertak' asti. Kiç m'al sirdes elav. Pelulove Şabanen tsen elav oç ter. 'Ta kidim, umets desan oç, me me tsen dam' asti. Tsaxudan campan elluşî kiç me menatsadzer. Ternu taa kağe pobuşî aki. Tsen devi Pelulin ama yed tsen tsketsin oç. Otku tev perevetsan. Kez gapan engan ta? İnç ağav! Martike mezi hed şad sird unin, mek al emmen ije gağva genik. İlkrah ağadzunin mina. Me m'al, pîr uduş u kağn i tus yed tarnuş go panis meçe. Rezil elluş go. Yes aser medorele, dağotsman tsen kal çi ter. Temengil ç'gartsa tustera entin antsa, me m'al inç desnum!" "Şabane dzari me dage bargadza, resmen kun ağadza. Pelule polore desevil çi. Şabanin otkoun otkoves şebetsenelov zartetsenim asti ama Şabane tiki bes hivandutin unîr. Zartîr hana polore vov u go şebetsener gu. Ammur meg padme apes ari. Şad serderadze hokin varetsenuş kuze Astadz es ayî. Kiç me teves dzandra, kanim hadig şebetsutsi. Meme desnedi, ude gudamane engav. Xelari bes Pelul, Pelul deyî bolokuşî gebav. En tame perevetsak deyî vaxets. 'Tsened gedra' asti. 'Me m'al bolokes gu ta? Pelule vordağa? Tun inç genes? İnçi bargadzes? Mek nor gertak? Tuk inç enuşî tadek gu' deyî gorçetsi. 'Pelule yed kenats tayvar, percuyn hedetiyan' asats. 'Da inçi percu? vordağa?' asti. Şabann al, 'ç'kidim, çvane gabats dağnan percun engadza, varamedi ağadz ça' asats. 'Aspadz xayirniyed da! Mek entin bedgenik meged bargadzek, megalad percuî hede gertak, mek al xabar çunik. Aha yes gertam. Entin maşmeketse dage bedgenik, teviyed mani mani pernetsek' aselov yes entin i yus

"Olan meg zate inçiga vaxeçik! Hamşetsiyik! İnçi yed tarnuşa, xelari bes xabremi" asats.

kaluşî geba."

"Receb Aliyin mode kenatsi. Dağis xabretsenuşes bîdi, kağes egak ter percuî hedik. 'Da me me indzi hede xabra Receb Ali' asti. 'İnç merağ genes?' ase çi ta şaşî bes! Kides ta mek keds i var tsug pernuş egadzîk. 'Recep Ali mek is i var inçi egak, me me asa hala?' asti. 'Ağçig arnuş egak, inça eguşnis ç'kides ta' asats oç ta me m'al. Şaşurmuş ayî menatsi. 'Da ağçige vordağa? Um ağçiga? Dune vordağa? İser inçel asel' asti. 'Çağtsutse diroçe ağçigna. Himi erzevin marove kaan gena asats. 'Da inç gases? Kaan enuşe usti kides? Niyaze desar ta?' deyî hartsutsi ana; 'Açmain ku modt i yus kalu is i var egi, put ayî' asats. An arayin Şaban'ove Pelul'n al modvenis egin. 'Percun keda oç' asats Pelule. Apvenus meg percutoşme ağçig kaşuş g'ertak, an al gorsenik gu" asats hopare dzidzağelov. Dzidzağuşî paner, meg bîdzig gatsinov me nor kenatsadzin...

"Hedev inç ayik hopar? Yed tartsak oç ta?" deyî hartsutsi?

"Olan mek zate inçiga vaxeçik! Hamşetsiik! İnçi yed tarnuşa, xelari bes xabremi" asats. "Yes al Haşmetsiim ku gorçuşad inçi vaxetsi haba" deyî midkes antsav ama, aye u himi asa. Kiç me tatradz lemanigur. "Megaln al hedev anlatmış genes, ta guzes, himi ara dak" asti. "Ça! ça! Zate kiç menats" asats devam aav. "Kağin modgintsak. Recep Ali'n kerni gu. Pelule dağe gungil çigara. 'İnç enoğuk? İnçbes enoğuk?' deyî inknuinke xabra gu. Put enik ta inç elloğa asti yes al midksi var. Recep Aliyin, 'Aye hoza' asti. 'İnç ağav' asats. 'Erzevare vordağa? Vordağ kaan genin iser?' deyî hartsutsi. 'Egak aha isa gernas tarnak hana, an dağî posinin' asats. Astadz dağe kağin keloxner. Kiç me neketin çağatske go. 'Tsene gerta, isa millates gorçedin hana inçer gelli' deyî medorigum. 'Aha, isa dağsa' asats Recep Alin. Me m'al inç desnum! Kaan enoğniye marn u ağçige ça, bitun kağetsik andağin; aman şad desevin gu. 'Tuk hosa menatsek' asti dağotse. Kağduts modgintsa, da me m'al hamretsi hana, san oki apvenun pergiove ►►►

kaan genin.”

“Tartsa egi dağotse modne. ‘As panes tejar ça’ asti dağake rahatnan deyi. ‘İnçbes elloğa? Kani okiyn?’ asats Pelule. Himi yes asots, san okiyn asim hana vaxveyigun deyi ‘çors okiyn’ asti. Recep Alin açvenous meçn i yus put aav. Anu açveniyoves tsened hanemi asti. Recep Alin inçi tsen haneçer an al anlamış ağa. Rametlin hakvanetsma egadz put ağadz unir hana san oketsn al desadz unir. Ama ağçige paxtsenik deyi tsene hanel çer. Megal okn al zate inçik ç’kideni. Ali Recep Aliyin tartsa ‘harsine more anune kides ta?’ asti. Ama kides ta yes hekiya anlatmış genim. Şabann u Pelule vertskadz tseniyove dzidzağuşı geban. ‘Tseniyed gedretsek’ asuşis varan tseniye gedretsin. Recep Alin ‘Emine a’ asats. ‘Eminen vova?’ asats Pelule dzidzağelov. ‘Kaynana’ asats Recep Alin kiç m’al sirde ellelov.”

“Tseniyed gedretsek hala, indzi erand anguç tiyek asti rametlinoun. Yes himi gendotse modni var ertoğum. Marove ağçige isi ver piyoğum’ asti. Bitunun al piyannin pats menats. ‘İnçbes elloğa’ astin. ‘Şad tejar ça’ asti. İm planes hazirer. ‘Tuk çağtsutse campun bed aek’ asti. ‘Elli çi, menenak ertal mi’ astin, ama yes anots anguç teyi oç tartsa gendotse kaan ağadz erzevarn i yus kaletsı, ertale inçi m’al midkes eyev. ‘Yes isots inçik asti oç, genoçove ağçige arnum kam hana inç enoğuk, aner anlatmış enelu nor gertas’ asti yes indzi. Germayın vaynan yed tartsa.”

“Mer oke indzi desan hana heyecanlanmış ağa, telaş ayin. Şabane tusterav ‘İnç ağav? Vaz antsar ta? Yed tarnaguk ta?’ deyi hartsuts. Recep Ali’n Şaban’ın tartsav, ‘Yes isa panes as or tamnelu ook ertal çim. Tuk nor u g’ertak kenatsek’ asats. ‘Yahu me me tseniyed! İnçi tarnuşal Vaz antsnuşes inçetsu a! İsa panes ağadık golayı pana ta?’ asti. Pelule, ‘Da me me gungetsek, marte me me xabra’ asats gorçelov. ‘Put aek’ asti, ‘Yes isa Recep Aliyis kaynanayın u ağçige as i ver piyoğum’ asti. ‘Hoza kam hedeves yes tsina arelmış eloğlum’. Pelul, Recep Ali tuk ergused evci kedan nas, Karepelit kağe ertoğek’ asti. Egadz campenus tam tars ertuşniye bidir perevüş çelluşı hama. ‘İnç enoğuk? Um mod ertoğuk andağ?’ asats rametli Pelule. Meg anun me devi, an al cançegur. Kedin cotin tsaxudin meçner dune. Dire Xopa Makriyaltsi Hamşetsier. An dune umets mitke kalçer, kedneni hana

En çağe himigu bes çer,
kediye xoe gelir. Medz medz
dzariye kedannun varan
bargadz g’ellir. Anu hama
tejar campa garnaki.

al arnul çigareni ağçige, hem me kağın al modiger, hem al xesim şad gar kağın. ‘Ağav’ astin, ‘Tun nor ertoğes Şabanove’ astin. ‘Mer kağın i tus tarnoğuk yarar hede’ asti. ‘Da tsezi pernı gu, pağçıl çigarek’ asats Recep Alin. ‘Yes al an kuzim zate! Mer hedetvenis engin, tuk al rahat rahat paxçek, al inç kuzek’ asti.”

“Tam uzadznus bes elloğer ağçign al mezi hede kidanoğeni. Naysa anlaşmış ağak. Yes norkes tartsa ali campan i yus. Apus zate inçik ç’go. Lazdin arde meda. ‘Hala! Hala!’ tsen dalov kaan enoğ gendotse mode pobetsa. Meçvenun emmenu medz genoçe mode kenatsı. ‘Hala’ asti, ‘ben yukarki köydenim, değirmene geldim, ama değirmende kimse yok. Millet de toplanmış, benim de unum var değirmende ama kimse yok’ asti. ‘Hemşinli misin?’ asats manav genige. ‘evet’ asti. An arayın put ayi Recep Aliyin kaynanan elloğ genige eyev. ‘Değirmende senin neyin var?’ deyi hartsuts. ‘Unum vardı onu almaya geldim’ asti. Genige kasağan lemanigur. ‘Kim gönderdi seni buraya’ asats. ‘Değirmenin yanındaki eve sordum, onlar da şu yukarıdaki tarlada kaan yapıyorlar dediler onun için sizin yanınıza geldim’ asti. Genige inknuinke xabrelov ‘Alla halla! acaba adam değirmeni bıraktı nereye gitti’ asats. ‘Ayşe gel kız bi bakalım hele’ asats ağçigane.”

“Emmen pan uzadzis bes gertar. Genign u ağçige arçetis, yes hedetvenun kaletsak. Erzevaran elak, campu kiç me xabruş guze genoçove. ‘Teyze ben unu alacağım ama şimdi üzerimde para yok, yarın gene geleceğim o zaman versem olmaz mı?’ asti. Genige, ‘İstersen hiç getirme haram ederim’ asats. ‘Oldu teyze getirmezssem haram edersin’ asti şakaa tevi yes al. Meme ergus al xabretsi genoçove, german tarnak hana aşxares xeçoğa gasim mitks i var. Tam oğe yed tartsak hana yes me me dağotse selvelatsı. Genige tars tars put enelov, ‘niçin ıslık çaldın’ asats. Şupelenmiş ağav deyi udes gudamanes engav, ama ballı ayi oç. ‘Teyze’ asti, ‘Benim atımı aşağıda bağlamışım yanında da küçük kardeşim var,

korkmasın diye ıslık çaldım' asti.
Genige avdats."

"Hing dekikeyi çak al kaletsak
mer oke pose elan. Cotin
dengvadzin 'olan al inç
gungadzek' asele genige gebav
gorçuş bolokuşi. Xelok piyane
xepetsak. 'Teyze' asti, 'kızın
bundan sonra bizum
gelinumuzdur, sen merak etma yeri da,
anne, babası da eyi insanlardır' asti.
Ağçgane zate ude gudamane engadzer.
Varan hal menuş ç'elluşe eresan hede ballı
gellir. Recep Alitsove Pelulin 'hayde' asti.
Ağçgane ammur me pernets teviye gayişove
gabetsin, piyann al laçagove xepetsin,
campan engan. Nor i tus ertuşniye genige
desnu oç deyi genoçe perentske yayı
bargetsutak. Merotse hedetvenun, 'Ormanın
içinden oyalanmadan gidin doğru köye
ulaşın' asti; genoçe şaşurtmış enuşi hama."
"Pane tamnetsak kide, hama meg dard m'al
gar. Genoçe inç enoğaki? Obol enaki hana
xelok gorçoğ bolokoğ millatin joğvoğ.
Metnuşi kiç me menatsadzer. Himi mani
mani enuşniyes bidir. Medoğume engelu
kağe pobuşnis bidir. 'Şaban' asti, 'İsa
genoçes hoza gaboğuk.' 'İnçbes! Hoza obol
enoğuk ta genoçes?' asats Şabane. 'Ça' asti,
'Tun hala me me piyane gaba ' asti.
Barventsadz geniger zate, an al rametli
ağadza Aspadz ramet ena. Kani me hadig
laçağ unir kelxun. Meg laçagove piyane
ammur me gabetsak. Meçus gayışn al
hanetsi, genoçe, otkoun meg dzarime
gabetsi. Şabanin al, 'Da hana gayişet' asti,
anu gayişovn al genoçe teviye hedetiyan
hede gabetsi."
Artuk temengil ç'gartsı, 'Hopar isa inçbes
pana! Tuk avale inçbes paner geneki' deyi
kiçm al tsenes vertskelov hartsutsi. 'Dağa'
asats, 'mankedvimi, gunga me me tamnim.
En çağe inçi isman aak an al anlatmış
genim' asats. Bed ayi mecburi ta hala inç
asoğa.

"Şabanin Hamşetsnag asti ta, 'Tayva kena,
andi hede açvit genoçes varan elli, yes kaan
enoğ gendotse mode ertoğ egoğum' asti.
'İndzi hoza obol ene mi' asats rametli
Şabane. 'Da kena bed aa indzi' asti. Yes ela
oğe, terçelov kenatsi gendotse mode. Ali
'Hala! Hala! aselov, araç xabradz genoçe
mode kenatsi. 'Hala' asti, 'Benimle gelen
kadın düştü, ayağını incitti, yürüyemiyor'

asti. 'Nerde oğlum' asats genige. 'şu tepenin
biraz ötede yolun üzerinde oturuyor, kızı da
yanındadır' asti."

"Meg ergu genoçov campan ela. 'Orada
yalnızdırlar, ben koşarak gideyim' asti,
modvenun heruntsa. Egi gabvadz genoçe
mode. 'Teyze korkma, seni çözecekler' asti.
Ama genige modts i tus meg put enuş me
unir, kides ta indzigi udoğ. An arayın
Şabann al eyev, campan engak.
Kağın semtn i tus g'ertak ama hedetvenus
inç eloğa deyi al merağ genik. Şabanin
'Gungal' asti, yed tartsa, meçes rahat aavoç
genoçe gabvadz andağ vartenuşe."
"Kiç me bed aak. Aşetsi ana gendike
eevtsan, mek kaletsak. Kiçme modgintsan u
gabvadz genoçe desan hana kelxenin i ver,
miyapiyan bolokuşi geban. Mek al, al
hedetvenus put enelu terçelov terçelov
kenatsak igvan medoğumin hed kağe
engak. An kişere patsxai me meç bargetsak.
Hakvan tezme Karapelit'e kenatsak, dağotse
mode pobetsak. Anots al andağ desak hana
serdiyes me me rahat ağav. Haba... Hedev
al erand erand abretsan kenatsin, mezi al isa
hekiyas menats."

"Himi ku hartsutsadzed kam" asats hopares.
"Orti put aa hala, avale mek turtsevents
Xopa'u egadzık deyi mezi ook haz enelçer.
Manav'niye mezi ağçig al dal çeni. Mek al
mecbur menaguki paxtsenaki gu. An oriye
abradzik deyi mezi gorçemik' aselov xabruşe
tamnets.

Engerdak; kiyadznis şıdag ağadz pana. Ağçig
kaşuşe avale Hamşestanun şad gellir. Meg
medzi me hed avale uyine kelxun egadz
meg ağçig kaşuşı pani varan xabruşas hedev
isa kires kiretsi. İnke aman uzets, anlatmış
enoğ hoparin anune kiyetsi oç, megal
anunnin şıdag abradz martotse anunna. ■

Türkçe Kiroğ: Şerif San

Hamşesnag Tartsenoğ: Yusuf Vayıç

Şıdgoğnin: Mahir Özkan, Hikmet Akçıçek

Fırtına'nın Gorkemli Sığınakları Konaklar'

Bugün Çamlıhemşin'in birçok mahallesi ve köyünde bu gorkemli yapılara rastlamak mümkün

Fırtına Vadisi, Doğu Karadeniz bölgesinin doğusunda, Kaçkarlar'ın zirvelerinden süzülüp gelen Fırtına ve Hala derelerinin oluşturduğu büyük bir vadi. Fırtına Vadisi'nin ev sahibi Rize'ye bağlı Çamlıhemşin ilçesi, adını son on yılın dağ ve yayla turizmiyle duyurmuş, bir ara HES tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ancak bu belayı kısa sürede uzaklaştırmış, Bal, Yüreğine Sor, Sonbahar gibi uzun metrajlı filmlere ev sahipliği yapmış, sıra dışı bir plato. Çamlıhemşin'deki sıra dışılıklar bununla da bitmiyor. Fırtına Vadisi ormanları, WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) tarafından Avrupa'da acil korunması gereken 100 ormandan biri olarak ilan edildi. Vadi 537 odunsu bitki, 136 kuş, 30 memeli, 21 sürüngen ve 116 endemik bitki türüne ev sahipliği yapıyor. Fırtına, Hemşin ve Çağlayan dereleri, her yıl Karadeniz'den iç kısımlara göç ederek yumurtadan çıktıkları yere yumurtlayan "deniz alalanı"nın da yuvası aynı zamanda. Böylesine zengin

bir floranın ve doğal varlığın sahibi olan vadiyi her yıl binlerce insan ziyaret ediyor. Ayder gibi şifalı kaplıca suyunun olduğu bir turizm merkezine, onlarca yaylaya, buzul gölüne de ev sahipliği yapan vadi ilerleyen dönemlerde kent kaçkınlarının sığınağı olacak gibi görünüyor. Fırtına Vadisi'nde dağ ve yaylalar dışında mutlaka görülmesi gereken önemli mimari yapılar var. Yüksek dağların sahibi Hemşinliler'in yüzyıl başında Rusya, Polonya, Almanya gibi kentlere giderek, orada öğrendikleri pastacılık ve fırıncılık mesleklerinden para kazanıp, memleketlerine yaptıkları bu gorkemli binalar gurbette gördükleri binalardan etkilendiklerinin önemli bir göstergesi. Avrupai konaklar, Doğu Karadeniz bölgesi kırsal mimarisi içinde bu esinlenmeden dolayı ayrı bir yerde tutuluyor. Çok sayıda aile gurbetten döndükten sonra geniş ailenin kalabilmesini sağlayacak büyük konaklar yaptılar. Konakların bazıları tamamen kesme taştan, kimi ahşaptan kimi de ahşap-taş karışımı olarak inşa edilmiş.

İnadına Büyük Konak

Bugün Çamlıhemşin'in birçok mahallesi ve köyünde bu gorkemli yapılara rastlamak mümkün. Gurbetten sonra bugünkü halini alan Çamlıhemşin'de yer alan Makrevis köyünün yeni ismi içindeki 7 konaktan dolayı Konaklar Mahallesi olarak değiştirilmiş mesela. Konaklar Mahallesi'nde Rusya'ya hatta İran'a giden gurbetçilerin yaptıkları konaklar hala zamana meydan okuyor. Bu konakların birçoğu yaz aylarında sahipleri tarafından kullanılıyor, kışın tamamen kapalı oluyor. Kapalı konaklara genellikle komşular bakıyor. Konakların nasıl yapıldığına dair

Yusuf Vayic

GOR

şir

Aşunun hed tsemere

Çaxe medz me eyev
Coriye arav darav
Tsaxude, hoğiye, dzariye,
Campedike levatsvetsav
Himi erand desevi gu
Herevatsma polornukes

Dzaroun varan çağa şinuş
Meçe barguş,
Dzaroun dagnuke terçaduş
Dzarayı dzar xexencuşe kuka martu

Şoke gerta gamats gamats
Bidzig me mesuşı gebak
Tervike xepik gu
Parak şeyiye hanetsak
Dzovn i var poxvuş erta çık

Himigatsk hedeu
Hast şe haknuşi gepçoğuk
Peçkon koloğ temengoğ soğnoğuk
Çure bağoğa
Arçetvenis tsemere

Merale al aveli cermak
Desevi gu erginkin
Oriyes metner oç
Kişer ellir oç kuzim

Dağake vaxigun kişeran
Pupun şinel çigarın
Takçetsutsi, maya,
Biz xaxal çigarın

Kişerniye tsemere lemani gu
Tsunan campedike xepvi gu
Usi gelli dage menak gu
Vov kida şunçes kavmi gu
Vov kida medoğumin meçn i var
Bidzi lus me tibnu gu.

önemli bir örnek, Konaklar Mahallesi'nde aynı aileye mensup iki kişinin konaklarını yaptırma hikayesiyle anlatılabilir. Makrevis'in tepesinde Ortaçağ şatosu görünümündeki Tarakçı konağı ile ormanların arasında kalmış Dudi konağının tatlı bir inada dayalı hikayesi oldukça ilginç. Tarakçıoğlu Konağı'nı yaptıran Hurşit Ağa, geniş arazilerin sahibi, gurbete gitmemiş ama çocuklarını gurbete göndermiş, heybetli biriymiş. Oğullarının Rusya gurbetinden kazandığı parayı da bugün hala ayakta kalabilen büyük taş konağa yatırmış. 17 odalı, 3 katlı, pencereleri vitraylı (renkli camlı), misafir odaları şömineli, ahşap oyma işçiliğinin geleneksel özelliklerini yansıtan, pencere ve duvar demirleri ve özel koruma boyaları Rusya'dan getirilmiş taş ve ahşap karışımı bir konak. Dudi konağını yaptıran Tarakçıoğlu Recep Ağa da Hurşit ağanın konağının biraz üstündeki geniş bir araziye, 30 küsur odalı, çatı ve ahır ile birlikte dört katlı büyük bir konak yapmıştır. Bu konağı vadideki diğer konaklardan ayıran en önemli şey, odalara geçmeden "antre" sisteminin bulunmasıdır. Ev ahşap işçiliğinin tüm inceliklerini yansıtmakla birlikte, gösterişi ile görenleri şaşkına çevirir. Yapımları yıllar süren ve her biri için 7 ayrı taş ocağı kurulan, buralarda işlenen taşların katırların sırtında evlerin bulundukları bölgeye çıkarılması gibi zahmetli işlerle kotarılan bu konakların bazıları da kaderine terk edilmiş.

Her Mahallede Bir Anıt

Merkezde bulunan Tarakçı ailesine ait iki konaktan başka; Hacıoğlu ailesine ait, dış cephesi ateş tuğlasından örülü, içerisi ahşap bir konak mevcut. Sahipleri zamanında Tahran'da lokantacılık yapmış bu konağın. Bir dönem de İzmir'de pastacılık işiyle ►►

Bazı konak sahipleri evlerine gözü gibi bakıp korumuşsa da hepsi için aynısını söylemek çok güç.

uğraşmışlar. Bu konağın 10 odası bulunmakla birlikte; hemen yanında bulunan ve şu an atıl durumda bulunan Delimet konağının da, Hacı konağından arta kalan malzemelerden yapıldığı söyleniyor. Konağın yapı malzemesi bu bilgiyi doğruluyor. Delimet konağı da kaderine terk edilmiş. Konaklar Mahallesi'nde bulunan iki tane de ahşap konak var. Biri Koçi lakaplı aileye diğeri de Melik lakaplı aileye ait bu konakların, iç ve malzemeleri ahşaptan yapılmış. Demir aksamları Rusya'dan getirilen bu konakların, ortak özellikleri, hemen hemen hepsinin merkezi bir baca ve mutfak sistemine sahip olması, geniş ahırlar, odalarda banyolar bulunmasıdır. Yakın zamana kadar birkaç ev dışında üzeri örtülen konak yoktur, üzeri

örtülenler zorlu doğa koşullarına ayak direyerek en az bir yüzyıl daha ömür kazanmıştır denilebilir. Yine Melik'lere ait taş göze dolgusuyla yapılan büyük bir beyaz konak vardır. Bu konağın da iç döşemeleri ahşap. Üst kattaki odalardan birinde yapılan el işçilikleri göze çarpıyor.

Konaklar Turizme Kazandırılmalı

Çamlıhemşin'de sadece Makrevis mahallesinde konaklar yok. Önce aşağıdan başlayalım: Yukarı Vice'de, Aliefendi, Halilefendi, Reyhanoglu, Şeref'in ev ve Ofluoglu konakları, Mikrun-Kavak'ta Hacıelimler, Sağırlar, Pelitler ve Ertançlar konakları, Habak köyünde Hacıömer Efendi, Hacı İdris Efendi ve Sarıoglu, Küşüve köyünde Kozizler, Mazikler, Çolakoğulları, Köseoğlu gibi ve vadiden yukarıya doğru gidildikçe Ortan, Çiçiva, Mollaveyis, Amokta ve Başhemşin'de de konaklar bulunuyor. Bazı konaklar yapı malzemesine göre de farklılık gösteriyor. Konaklar, Fırtına Vadisi'nin şu an sahip olduğu birkaç kültür varlığından en önemlisi belki de. Bir restorasyon faciasına kurban verilmiş 13. Yy. Ceneviz yapısı Zilkale "rezilkale" olmuşken, 40 km. yukarısındaki Kale-i Bala'nın duvarları belki bu kış çökecekken geriye taş kemer köprüler ve konaklar kalıyor.

Konakların da acilen kurtarılması gerekiyor.

Bazı konak sahipleri evlerine gözü gibi bakıp korumuşsa da hepsi için aynısını söylemek çok güç.

Konakların korunması için ya ev sahiplerinin ya da Kültür Bakanlığı'nın bir adım atması gerekiyor. Konaklarda eski zaman hikayeleri dinleyerek, büyük şöminelerin etrafında oturmak, kimbilir kimin kaldığı bir odada Fırtına deresinin sesiyle uyumak eminim ki birçok insanın kurduğu bir hayal. O nedenle bu konakların turizm faaliyetiyle, otel, pansiyon gibi birer konaklama merkezine dönüştürülmesi, elbette düzgün bir restorasyonla,

mümkün..Şimdilik başka türlü bir kurtuluş yolu gözüküyor.

Dudi Konağı Kiralandı, Yatırım Desteği Bekliyor

Dudi konağını kiralayıp, turizme kazandırmak isteyen Bukla Turizm acentesinin operatörlerinden Bülent Saraloğlu; konağın restorasyonuna dair şunları anlattı: " Basit bir restorasyon değil 1. sınıf bir restorasyon düşünüyoruz. Bölgede bu tip bir konaklama tesisi yok. Biz bir adım daha ileri gidip bu otele bir konsept kazandırmak istiyoruz. Şu anda sağlık turizmine yönelik çok büyük destekler mevcut. Bizim amacımız da bir sağlık oteli konseptini geliştirmek. Bir detox ya da rehabilitasyon oteli gibi. Ayrıca bölgenin kalkınmada öncelikli bölge olmasından dolayı çok yüksek oranlarda destek ve yatırım indirimleri mevcut. Hatta bölge kalkınma ajansından da destek almak mümkün. 1. derece doğal sit alanı içinde 13 dönümlük ormanlık bir arazide yer alan konağın kendine ait bir de şelalesi var. Trabzon bölge kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulundan tüm izinleri alınmış hatta yol açmak için orman bakanlığından izin de alındı. Yapıda 33 adet oda yapmak mümkün olsa da oda sayısını azaltıp daha büyük ve konforlu odalar planlıyoruz. Buna göre yatırım maliyeti toplamda 3-3,5 milyon dolar olarak öngörülüyor. Yatırımın geri dönüş süresi ise 7,5 yıl. Çamlıhemşin'de yapılacak olan bu proje bir örnek olacak ve restore edilmeyi bekleyen diğer 40 konak ile birlikte yeni bir Safranbolu yeni bir Beypazarı doğacak. Üstelik sadece konakları ile değil doğası ve coğrafyası ile de onlardan kat be kat üstün bir turizm cenneti doğacağına inanıyoruz." ■

Xaçatur Takmaz

GOR
mani

AĞÇIG XOSETSINUŞI MINİK

dığa:

bulig eştonk bidağa
yes tapim tun megdeğa
tun ağçig is yes dığa
ergusis al meg keğa

xelkid mazerad ergin
boyd al indzi harmar a
eri meked illink dun
yes perim tun dziara

ağçig:

*cinari dzarin dzari
Ingadz er ina vari
yes dığımı siretsi
razi ça inu mari*

*kasum mini asuşı
xelk onnuşı vira a
boşa değı xosil mi
jamanagı para a*

donı intin kindzi a
kindzi ana kindzi a
ku bes kasum buligin
xelkn u mitkı indzi a

tun eresis aşil mi
aşa tservinus halı
alay keğı pırna gu
xoşer kermag im malı

*ağçkneyın or bayn ellin
edtin kiçmı jajın gu
ad ponın tunk xapvil mik
İney tsezi xapın gu*

*dun u değıd lav kidim
ama mutkidi çidim
astadzid takmil asa
lısoğı 'xapets' ç'asa*

barag aylin kınatsi
tsunerun dag mınatsi
eştoğ eydna ner kukayd
egadz is modis getsi

İmın pılki dag bahvadz
eysi desag mı gilli
ku bes xelok axçkının
donı lav dirag gilli

*sud asuşı parov ça
dığa xapuşı zoy ça
veyn or kezmin xapvi oç
tun inu arig conça*

*gadvin or mı geradzı
şonı peron pay gilli
ku bes ponug dığatsın
diragin dzadzug gilli*

yes kezmin xapvoğı ç'im
umudid kezi baha
ari tun indzi lısa
kezi miy dunı donim

kına ontsi tsiy dunı
hoyd inets xabar ara
şapat irigun tezmı
uzveynus compun aş

*malı aydı donim gu
erka tınim gabim gu
ku bes miamid dığun
pon mı çastadz xapim gu*

İtalik bold dörtlükler kadınlar, diğer dörtlükler erkekler tarafından söylenir.
Bu mani Abhazya Hemşinlilerinden
Xaçatur Takmaz tarafından derlenmiştir.

Çare Monkuham Tsezi Madag Essim! ÇARE ARIYORUM SİZE KURBAN OLAYIM!

Bu yazı 2012 yılı Ekim ayında Vova konseri vesilesiyle Sochi'ye giden bir grup Hemşinlinin; Hemşinlilerin 1944'te Batum'dan Orta Asyaya sürgününden itibaren geri dönüş mücadeleleri içinde yer almış Salaxoğlu Hasan amca ile Apsheronsk'taki evinde yaptığı sohbetin amatör kayıtlarından GOR için derlenmiştir. Kayıt kalitesinden kaynaklı kesintilerden dolayı özür dileriz.

Bant Çözümü: Hikmet Akçiçek

Salaxoğlu HASAN -Şimdi neriyaki bir düşman girar, orada illa düşmana taraf da çıkan adam olur, vetana taraf da kalen adam olur. Ne bilurum, senun içündakini sen bilursin, ben hoş bilmem. Bunun ilk başlanışı Kırım Tatarları sürdi, *1 Beria (Lavrenti Pavles dze Beria; 29 Mart 1899 – 23 Aralık 1953, Sovyet politikacı, Sovyet Güvenlik Sekreteri ve Sovyet Gizli Polisi şefi – kendisi de Gürcistanlıdır -HA) diye hukumatun adamı var idi, Rusya'nun içinde, Stalin'un yardumcisi.

....
Almanya buraları da almıştı. Siz gelmekte (geçtiğiniz-HA) Tuapse de tehlikede idi ama Tuapseya girmemiş, ama Şaumyana, Kerevalı aştınız ya o dağa gelmişti. Şimdi sizin geçtiğiniz dağları almıştı. (Sochi-Apsheronsk yolundaki dağlar-HA) Buralar boyle Çeçenya'ya kadar, Derbenta kadar Almanya'nun elindiydi... burası boyle gider Adige, Karaçay, Kabardin, Balkar, Asetin, İnguş, Çeçen ..... Bu sayduğum cumhuriyetler hepsi Almanların elindiydi. 1943'un başında Sovyet askeri oraları aldı. 1943'daki Almanya'yı surdi, daha durduramadı kendini da, git ha git, git ha git Ukrayna'nun hududinden geçürdi. Oyanda da Polche...

Siza Polonya biza Polche. Polcheyi geçürduktan sonra biraz hükümet içinde rahatladı da, o zaman ne etti, o zaman aldı Kırım (onlar da bizim kardaşımızdır) Tatarlarını surdi. Oni da bir gecede surdi.

Kamil Muti - İnçime hartsenim. Anots keşetsinana aner musulmanen ta ? (Bir şey sorayım onlar Müslüman mıydı-HA)

S.HASAN - La xevle Turkdurler, muslimandurler, bizum kardaşlarımızdurlar, xas muslimandurlar. Çeçen ilen İnguş da 1944 un Şubatında bir gecede surdiler.

...
Bizum! Lavrenti Pavloviç Beria'muz, o kadar iş yaptı, rahatlık alacak, Gurcistan'a geldi, Borjomi diye bir yer var, Acara ilen hudutdurlar. Türkiye ilen Gurcistan'un arasını bölen Çoruh nehri, Borçka buralar Acaralıdır, bir milletdurlar. Xulo, Keda onların hepsinin milleti birdur, nasıl ki biz Hemşilliyiz, onlarda Gürcidurlar.

Lavrenti Pavloviç ki yoruldu da geldi, bilursiz hükümet adamı bir yere gidince, yerli çarukçıları onun ayaklarını silerlar... aynı bugün ki gibi... Biraz da borjong suyundan ki içti kafası kızdı... şimdi bu Kırımı sürdi 1 milyon adamdır, bu evi surdi - Allah daha göstermesun- komşisi bilmiyor, o kadar gizli, sırlı, sabahtan kalktı baktı ki Hasan yok, köy gitmiş, kimse bilmeyir, o kadar sırlı ki akşam oldu karanlık, akşam çıra yakılır, o çırada gece sondurulur. O kadar gizli.. sırlı.. senun konkşunden haberun yok, komşunun senden, 3 kişi bir adama iftira edabilur, bu adam boyle dedi...3 kişi iftira attı mı 10 sene ceza boynun dadur... "aye asor Hasan'ın xapis enel dak ,

Hamşetsun kides, bordin dagnine sogmiş genin... asor aye isu xapis eneldak" (gel bugün Hasanı hapsedirelim, Hemşinlileri biliyorsunuz, göbeğinin altından basarlar küfürü, bu gün gel bunu hapsedirelim- HA) Oyle zaman olmuştur o yıllarda. 3 kişi bir adami kayb edabilir. Oki o zaman dedi ki; ben Dağıstani, Kırımı, Çeçen'ları surdum... daha Dağıstan'da kuzey Kafkasyada musliman diye kimse kalmadı, Dağıstan'da Derbentte kaldı, Dağıstanda kimki lazimdi yüz xaneden 3 xane onu birakti diğerlerini surdi. Naysa diyelum haşa Ben Beriayim siz da Gürcistanlı sırdaşları. Sen dedun ki yahu gözünü seveyim, bizum içumuzda da var surulecek. Bizum şimdi Mesket dedüğümüz, aslında mesxet degil Gürcidan dönme muslimanlardur, Ahiska milletidir. Bunlar beş reyonur. Hangıları bunlar; Ahiska, Adiga, Axaltsike, Aspindza, Bagdanofka reyonu . Reyon dedüğünüz... kasaba değil. Hopa gibi, neradaki belediya vardur, ilçe, buda rayon. Nerada 150-200 bin adam var oyanı da vilayet. Abu beş reyon Acaradan yokarı, Xuladan yokaridur... Xuladan ayrılıyur, bu bizum Turklarun Kobliyanun hududi Acaradan ayrılır.. Eskica Kobliyan derler şimdi 68'den buyani Mesxed oldılar.. nerden oldılar ona da gelurum. Ahaa.. bunlar dedilar ki; oki okadar ki onları surmişsin, bizim içumuzda da onda bunda Musliman var. Gürcistanun boyukları, Beria'nun sırdaşları bizum içumuzda da beş reyon Ahiska milleti var, aşağıda uç reyon Kürt var Hemşinli var Acaralı var (Acaralınun da Muslimanı var, Acaralı ikiye boluniyur, hepsi Musliman ama gençlarına xaç taktılar mecbur oldılar xaç taktılar, kalanı Muslimandur.) bunları da suralum dedilar Beria'ya. Beria'nun da yanında Stalin'un imzasi ile beraber temiz kağıtlar var, na derler blaknot derler mi sizda? O zaman yanında oturan sekreterina derki yaz, o da yazar; "Nimidline voyidlaskı publiki, nimiyedlinske voyislav publiski ....." şimdi sayduğum reyonlar... aşakta da Batum, Kobuleti, Gğelveçavun reyonu "bunların içinde Muslimanları seçüp, surun" yazar, kendi da imzayı basar. Asker hepsi Çeçenya'dadur, işi becerdiler ya istirahatadurlar, hemen der ki Gürcistan'a geçün. Gürcistan'a geçurur, Batum'da yazın yerleşturur, kimler surulecek belli

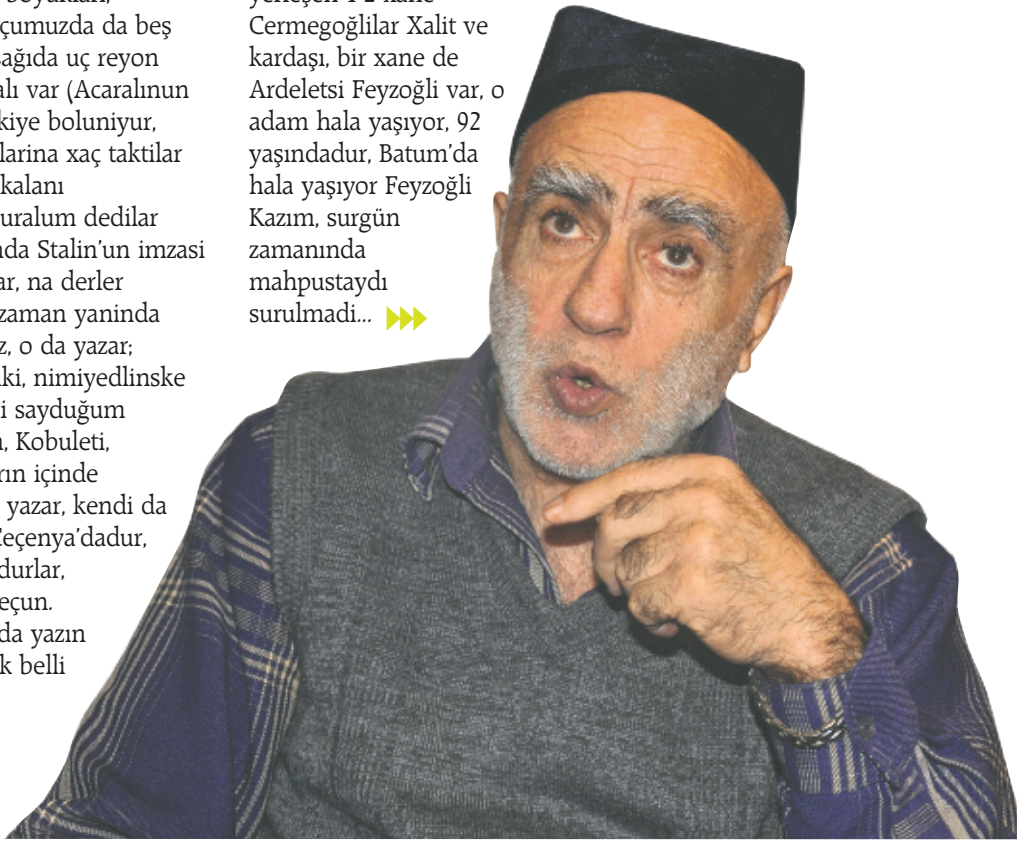
ederler. 24 Noyabr güz aylarının son ayında, 1944 24-25. Kasım gecesi bizlere da ruzgar vurur. (Sürgün edilirler - HA) Bizim aramızda Goriyat ile Gonlidara diye bir yer var, bizum Cermegler vardur, "Sarp'an istus putenes Gonlidaran desnus gu" (Sarp'tan bu tarafa bakınca Kanlıdereyi görürsün- HA)

Kamil Muti- Sizun anlattuklarunuza Yaşar'un babasından da dinledum.

S.Hasan- Gaybramoğlı Abdulladan?

K.Muti- Evet Abdula'dan, o zaman Batum etrafında kaç Hemşinli köyi vardı?

S.Hasan- Onları derum ben. 12 xane Kanlıderyada vardı Cermegtsiler, 22 xane Goriyatda iduk biz, Goriyatda Salaxoğlı, Tataroğlı, Beşiroğlı ve Tantoğlı vardı bu Aslan'un dedesi, Geçelum şimdi Gonye'ya, Gonyeda Akbuyukoğlılar 6-7 xane, Sarxoşoğlı 6-7 xane, Şabanoğlı, Maraşoğlılar, Karabacakoğlılar boyle bunlarda olurdi 20 xane, , Gonyeda toplam 32 xane gibi. Şimdi gelelum Çarnal'a, bunlar Ardalalı Ardeletsidur; Köseoğlılar 7-8 xane, Karakçıoğlılar 7-8 xane, Takozoğlılar, Rahmanoğlılar, Alioğlılar/Aloğlılar. Feyzoğlı var Xazoğlı var ama onlar diğer bir köya Lazlara sayacağım, Lazoğlılar, Uzunoğlılar, Çakıroğlılar, Civelekoğlı onların köylerinin adı Maaxo ve Ximaldur... bunlarda 5-10 xane, bunlar Lazilen Hemşinli bir oldılar. Bir de Batum'da yeni yerleşen 1-2 xane Cermegoğlılar Xalit ve kardaşı, bir xane de Ardeletsi Feyzoğlı var, o adam hala yaşıyor, 92 yaşındadur, Batum'da hala yaşıyor Feyzoğlı Kazım, sürgün zamanında mahpustaydı surulmadi... ►►►

K.Muti- Lazlar da sizunle birlikte suruldi mi ?

S.Hasan- Estağfurla bir trenle gittuk Lazlarla... Sarp hariç muslimanlari surdi, Sarpi neden surmadi bilmem , artuk sınıra yakındur oki ay yildizdan midur, çaruklının sayından midur surmadi bilmem?

K.Muti- Takriben o zamanki nüfus hakkında uç aşağı beş yukarı bir bilgi verebilir misin?

S.Hasan- Oni derum onun rakamını 67 da aldum, o zamana kadar darmadağundi. Bi da bizum Kürtlar kaldı, Musliman kardaşlarımız, Batumda şimdi airaport olmışya o airaport duzi hep Kürt idi... bi da Kobuletta Kürt vardı, onları da surdi..

K.Muti- Bizim yaylada çadır Kürdi dediklerimiz mi?

S. Hasan- Onarda var, yerli Kürtler da var...

K.Muti- Alevi Kürtler?

S. Hasan- Değil onlar şimdi burada var (Apsheironsk-HA) Ermenistandan geldiler, Yezidiler bizimle surulmedi onlar Yerevanda idi. (Alevi Kürtle Yezidiyi karıştırıyor Hasan amca- HA)

H. Akçiçek- Beşiroğlu Furunci Hacı Gadire gar andi imatsadım Güneşli diye kağ garta ? (Beşiroğlu Hacı Kadir'dan duymuştum Güneşli diye köy var mıydı?)

S. Hasan- Benum işittüğüm yok. Kürtlerde suruldi, Lazdur, Kürttur, Hemşillidur Ahiskalidur hepumzu kardaş gibi Asyada 3 Republikaya surdi Ahiskalıları Uzbekistan Cumhuriyetine bıraktı, bizden 15 gün ileridedur onlar, biz malcı olduğumuzdan Kirgizistan ile Kazakistan'a yerleştirdi bizi, bize kazma kürek vermedi, bizi hemen kolxoz deiruk, şimdiki şirket gibi...

H.Akçiçek- Devlet hayvan çiftluğu gibi ?

S. Hasan- Her şey devlettur kooperatif, senun benum bişe yok. Bizler oki gittuk çiftlukta 80 baş koyun vardı. Doğuran anacı kalacak erkeğini verecaksin devleta..

K. Muti- Ama hozainoke obalaik? (ama

buradakileri bıraktınız?)

S. Hasan- Batuminoke ta..... kez modn i yus putenel devin ta... kez modn i yus putenel gartser ta. (Batum'dakileri mi?... acaba yanına baktırdılar mı? Yanına baka bildin mi?)

K. Muti- İnçimal hartsenoğum Batuman Gürcinoun Muslimannın al keşetsin ta. (Bir şey daha soracağım Batum'dan Gürcülerin Müslümanlarını da sürdüler mi?)

S. Hasan- Gürcinoun Muslimannın ... Keda'dan 15 xane Gürci suruldi.. Zanderadze derler onlar suruldi.

S. Hasan- Şimdi ben .... Allahum ben dedurtma yarebbi.. biz...

Batum'da Gürcica okudum, Kirgizistan'da Kirgızca okudum iki sene. Biz dağdayız, ilçe da bizden 40 km aşağıdadur.

H.Akçiçek- Kirgizistan'da Hangi şehirde oturttular sizi.

S. Hasan- Oş vilayeti Morotovabat ilçesi. Şaxdevali kömür madeni, o da yanumuzda... İlçeye enduk Tacikçe /Farsça okuduk. Orda Çeçenlerde vardı. Onlarla beraber toplanduk. Daha okumak nerde kaldı çalışıyorum, akşamları gidup 2 saat Rusça okuyorum. Benum okuduğum ilim bu.

1965 de uyanduk. 1958 de Çeçenlere kendi Cumhuriyetlerini geri verdiler, 1958 de dondi geldiler bu yani. Ben 1955 den buyani şoferim. Çeçenlerle beraber kardaş, arkadaş, beraber çalışıyoruz. Onları ki geri yollamak istediler, onları arabalarla gece gündüz 1 hafta demir yolına yakın topladuk, yazluk vaktidir, sonra bastılar trenlara geturdiler Çeçenistana. Çeçenlar ki gitti, bizde da fikir uyandı. Bi şey görecaksın ki akıl edasin, fikir işletasin, bu adam ki buradan geçti ben da paçami siyirayım, ben da bu dereden geçe bilurum deduk. Babam 1955 Ocak ayında eldi. Babamun zamanında biz oradaki hiçbir millet o ilçeyi bırakıp öbür ilçeye gidemesin, gidersan 5 senden 10 seneye kadar cezası var...

**Kimler surulecek belli ederler.
24 Noyabr güz aylarının son ayında,
1944 24-25. Kasım gecesi
bizlere da ruzgar vurur.**

şimdi senun köyde kız yok, başka ilçeden evlenmek için kız getureceksin 1954 e kadar izin alacaksın, Stalin ölünce biraz gevşedi, 1953 3 Mart'ta Stalin gitti.

....

(Burada orada bulunan gençlerden biri Stalin'e ifadeler kullanmaya başladı)

S. Hasan- Dema dema...Şukret ki Suriye gibi olmayırsın. Politika dünya kurulalı beri politikadur.

1956 da bizi de insan saydı hükümat bizden da asker aldı.

K. Muti- O zaman kadar asker almadı mı ?

S. Hasan- Yok 1956 ya kadar asker almadı.

K.Muti- Peki 2. Dünya savaşında bizden asker yok muydu?

S. Hasan- Olmaz olur mi, vardı. Benum kardaşum, bunun emicesi, onun babası...

K. Muti- O zaman 1944 e kadar asker verdik, sonra 1956' ya kadar asker vermeduk .

S. Hasan- Vermeduk. Espadze, biz uje nacis olduk ya, 1944 ten 1956 ya kadar nacis olduk, pasport yok, nufus kağıdı yok, tutuldun gittun, elun boynunda.

K. Muti- 1944'te tabi ki Laz'i da Kürd'ü de beni ilgilendiriyor ama bizim Hemşinlilerden kaç kişi sürgün edildi Batum'dan? Bir de bugün kaç nüfusumuz var Hemşinliler, normal arttuk mi?

S. Hasan- Güzel arttuk. Belki sizden eyi arttuk Allaha şükür. Kayb da ettuk. Ben kardaşumi kaybettum gitmakta (sürgün esnasında- HA) trenun içinde, eksi 30 dercede soğukta... Tirenun durduğu yerde hükümatun arabası geliyordu polisi ile, doxtori ile, öli varmi ? Aha öliyi veriyordunuz, öliyi aldı gitti.. Ben kardaşumun yerini bilmayırım. Bir ben değil, her ailede bu oldu.

K. Muti- Hepiniz yaşadınız, herkesin başı sağolsun... peki kaç kişi sürüldü, kaç kişi öldü, şimdi nüfsun nedur?

S. Hasan- Takriben her xanede 5 adam saysan, xaneleri demin söyledum onları toplayun. Şimdi bugünkü nufus; buranın nufusini sen de Aslan.

Aslan Tantoğlu- Apsheronsk'ta 370 xaneyiz.

S. Hasan- 370 xaneyi 5 adamdan say.

Aslan Tantoğlu- 1470-1500 kişi var burada.

S. Hasan- Voronej 60 xana, Rostova da 60 xana diyelum, büyük şehirdur 4 milyon nufusi var. Buraya gelemeyenlar Kırgızistan; Kızılkıya da 20-25 xane, Uçkurban 12 xane, Karavan da 15 xane, Norkat 20-25 xana, Celalabad Begavatda 30 xana var, orada 50-60 xana vardı da yarisi Rusya'ya geldi, geelum Leninskiya 15 xana, Kırgızistan bitti. Geçtuk Kazakistan'a, Kazakistan'da sade Çimkent vilayetinde var... Bizum Xemşin milletinun sayısı budur Allah birini bine, binini milyona artursun bizum cemaatun sayısı budur. Batumdan sürülen Hemşinlilerin toreması.

(Rusya'da toplam 500 xane, Kırgızistan'da 125-150 xane, Kazakistan'da 100 xane toplam 750 xane kadar, her hane ortalama 5 kişiden oluşursa bu üç ülkedeki Hemşinlilerin toplamsayısı 4.000 kişi kadardır. Bu sayı Rustem Karabacak'ın verdiği sayıdan yaklaşık 1000 kişi daha azdır - HA)

K. Muti- Kırgızisatn ve Kazakistan'da her sülaleden insan kaldı mı?

S.Hasan- Kaldı. Benum bacumun oğulları oradadır geturemedum. Şimdi oralar çok tehluqedur, bu evi satacaksın ki burada bir şey alasın. Oradaki yerli millet anladı ki bunlar gidecek, yerli millat bu adamların evina fiyatı arturmayun bunlar berağup gidecekler diye fiyat vermiyorlar

H.Akçiçek - Dönelum şimdi 1958 de Çeçenler döndi bize da bir fikir geldi dedun.

S. Hasan- Baluk tutan birini göreceksin ki sen da bilesin baluk nasıl tutulur. Biz bu Çeçen kardaşlarumuzi ki yola koştuk bunlar 1-2 sene yerleşemediler. 1944-1958'a zaman geçti. Evki boştur, bağ bahçaki boştur, oranun adamı iki kardaş, uç kardaş beraber yaşıyacağına daldı oralara yerleşti, ne bilir ki 58'de Çeçen insanı geri gelecek. Çeçen dedüğün millet da oyla bir millet ki insanoğli insan millet.

H.Akçiçek- Mücadeleci da adam.

S.Hasan- He kavgacı adam, ama azluk çokluğa tabi olacak... aaaa adam geldi evina bakayır, ay gidi anam burada oturiyordu, babam burada oturiyordu.. obiri demayirki olan ben 14 sene parasuz pulsuz oturdum, yedum, içtüm, gel bir ►►►

Tirenun durduğu yerde hükümetin arabası geliyurdi polisi ile, doğhtori ile, öli varmi ? Aha öliyi veriyurdunuz, öliyi aldı gitti.. Ben kardaşumun yerini bilmayirum. Bir ben değil, her ailede bu oldi.

manat ya ver, vermasan da ev senun idi helalluk ver, otur. Bunlar böyle on yıllar oturdılar. Adam başka ev yaptı, babasının evinde başkasi oturuyur. Şimdi bu Çeçen davasının kopması bu yüzdendir biraz da. (Çeçenlerin gitmesinin yarattığı fikir zamanla gelişmiş ve birkaç yıl sonra kendileri de halktan dilekçe toplayıp Batum'a kendi yurtlarına dönüş için Moskova'ya başvurma kararı almışlar-HA)

... Neysa cemaatun hepsinden dilekçeleri topladuk, bizi 3 adam seçtiler, biri Karaibrahimoğlu Kazim Aslanoviç, ikincisi Karakçıoğlu Selim Peluloviç (Ardalali), üçüncü da ben. Dilekçeleri topladuk, gittuk 1968 yeni yılın 15 inde Moskova'ya çıktuk. 113 kişi Mesketlerden gelmiş, 3 da biz Hemşinli, 116 kişiyiz. Dilekçelerimizi aldılar, dışarıso soğuk içerde oturuyoruz. Bir cevap yok. Ay doldi, Şubat geldi, 23 Şubat'ta Sovyet hükümetinin askeriye günü. İçümüzde okumuş adam var, ama okadar ilari gitmağa korkayırız. Ben dedumki bu askeriye gününe bir çelenk yapalım. Çelenk yapturduk, üzerine yazdurduk...

"Daragomov Vladimir u İlyç u Lenin, Ad visilyinx izguruzinski Respublik Turkov., Mesketinkov, Xemşilov i Kurdov Prosim tolga vax, jviye...."

Tercüme edeyim, hitabet Lenin'e yazılıyor..."biz Gürcistan'dan sürülen Türk, Mesket, Hemşinli, Kürt'lerin bugün yaşayanları olarak bize yardımcı olmanızı, ... sorunumuzu çözenizi istiyoruz"

Sonra içümüzden 5 kişi istediler, 5.si benim, meclisin buyuğu bizi kabul etti. İşte o adam bize Beria dönemindeki sürgün olayları hakkında bilgi verdi... sayılar, kimler ne karar sürüldü falan.

(Moskov'a onları Tiflis'e yönlendiriyor. Hep birlikte Tiflise gidiyorlar. Tiflis'te bunlara içinizden 3 veya 5 temsilci seçin, biz onlarla konuşup ne karar verirsek onlara açıklayalım diyorlar.)

S. Hasan- Saat akşam 6 oldi, 5 adam seçemeduk. Çoban akli, kazma kürek akli, biz 5 adam seçemeduk. 6'dan sonra bi da baktum

itfaiye toplandı, bizi sardılar. Adam geldi dedi ki "oki beş kişi seçemedunuz siz kendi kendunuze ettunuz" onlarda da günah göremedum ben, kabahat gene bizde. Otobusları geturdiler, kapıları açtılar binun, bunlar sizi istediğunuz yere götürur. Tiflis'ten Azerbeycan sınırına 200 km var. Ben bir iki adamla sıyrıldum oradan.

Biz oradan tekrar Moskovaya uçtuk, o zaman Sovyet ile Çekoslovakya arasında kavga işi gideyir, biz bilmayırız, biz bizum işumuzileniz ama ote yanda hükümet kendi derdinde. Bizum eski tanış "ne oldi" dedi "siz nasıl insanlarsınız üç adam seçup gönderemedunuz, bugün sizun derdunuz kapandı, Çekoslovakya'da işumuz var, belki sizi bugün hükümet ariyor, askere gideceksiniz" dedi, "kağva var".

Ondan gelduk oturduk oki oturduk... Arada bi daha Çekoslovakya kavgası bitince rahmetli Aloğlu Şukri ile gelduk, bize dedilerki Gürcistanda Poti diye şaar var, ondan Abhazyaya taraf duzluk var, denizden yokarı kemiş uçmetre, sinek şu kadar, bize orayı vermeyi hükmetmişler.*2 demişler ki bunlar çalışkan adamdır, burayı göli kurutur düzelturler. Ben de dedum ki benum milletum ne kadar bedduvalidur, bu milleti nasıl getureyim da o çöli kuruteyim da yaşayalım.

Ordan geldum buralara, burada da hükümet isteyir, gelun çalışan lazım, buralar bugün gördüğün yerler. Gelelum mi ? He. O zaman yaz dedum Kırgızistan'dan gelecek millete ev yeri, yurt, su, toprak verilsun diye yaz dedum, yazdı. Dondum gittum. Gelduk buralara yerleştuk, 30 senedir buradayız. Çeyrek dönüm parasuz yer verdi devlet hepumuze. Ev vermedi ama 3 sene faizsuz banka kredisi verdi, kerpiç, ağaç verdi, evlerimizi yaptuk. Gelurken Çeçenlere uğradum, ihtiyarlar toplanmışlardı. Onlar bana gelup burada yardım ettiler.

....

Gürcilarda 2 çocuğu olan azdır. Üç yok. Benumle konuşan Uruşadze diye bir Gürci ihtiyar, cebinden çantasını çıkardı gözünün yaşıyla beraber, gözünün yaşını da sayacaksın

her adamdan yaş çıkmaz. Dediki benum 1 tek kızum vardı, Ukrayna'ya gitti. Sizun gibi uşaklar gelmiş olsa bizim kızları alsa, eyi olmaz mıydı, hem da ağladı. Kazma kürekle, çoban değneği ile iş olmaz. Oradan geldikten sonra o extiyarun sozi akluma geldi... Dedum ki topliyayim da yolliyayim Gürcistan'a, konuşayim, ders vereyim ki "vov u anun uni anots axçkenin arek" (Kimi ki ileri gelendir onların kızlarını alın) akıldur bi, bir deli fikirdur.

H.Akçiçek- Ey gidi, çare monkukas al. (Heyy gidi, çare anyorsun da)

S. Hasan- Çare monkukam, tsezi madağ ellim... (çare anyorum size kurban olayım)

K.Muti- Çok ciddi bir liderlik yapmışsın hasan amca.

S. Hasan- Hani kimi topliyasin, onun anasi, bunun babası var. Neyse ben da yorulдум, buraya yerleşmiş ... Allah razı olsun Rusyadan, Ruslardan, sizden bin kat, Ruslardan bin beşyüz kat razı osun.

M.Altunkaya- Gürcistan'a Poti tarafına giden 10-15 xane Hemşinli vardı, sonra tekrar geri göndermişler. Topal Dursun falan onlar oradan niçun tekrar geri sürüldiler?

S.Hasan- Onun nedeni... biz ipsuz milletiz boyla terbiyesuz, çaal çocuk, onun bunun kızına çocuğuna bakti, ben onların peşinde değilim hoş, domuzları vurdiler, vs.. Gürcilerle aralarında bir soğukluk oldu. Onlar'da bunlar burada çoğalmadan surelum dediler, tekrar sürdüler..

K.Muti - Çok teşekkür ederim ağzına sağlık bizi aydınlattın. Mer meçvenuz gartatsaz Haşmetsi dağa çganta, inçi tsezi engiyetsin oç, memal Türkiyeis hukumatın mod kenatsik ta inçi me dardis putenelçek astik ta? (Bizim içimizde okumuş gençler yok muydu, niye size yardım etmediler, bir de Türkiye'de hükümete

gittiniz mi niçin bizim derdimize bakmıyorsunuz dediniz mi ?)

S. Hasan- Allah razı olsun, sen iğne ile yol açtun... gal galalum 1993 a... 1993 ta rahmetli Tataroğlu Kazım onun kızı var xavula, Hopa Kemalpaşa'da çay fabrikasının yukarisında Suleyman ile Ziya var (1970 'lerde Kazakistan'dan Türkiye'ye göçen Karabrahimoğullarından 2 kardeş **H.A.**), Ziya'nın karsıdır. Biz buradan 3 adam gidup bi dolanalum galalum deduk. Enduk Batum'a, Batum'den da taksiya binduk Sarp'a gelduk, huduttan geçmek için. Bir Lazoğlu her birumuzden 100 er manat para isteyir. Mafya vardı o zaman. O zaman o kadar güçsüz değilim, bi vursam ama... görevliye dedum ki pasaporti ben sana verdum mafyanun elinde ne yapayir, ver pasporti, bak hele ki nerde doğmuşim ben dedum... Gönnyede doğmuş olacağum aklına gelmayir tabi... şimdi bir islik çalarum burada bitun Lazları toplarum, ne yapacağumı şaşurursin. İçerden bir adam geldi, bi şeyler dedi da geçtuk siniri, Kemalpaşaya gelduk. Hızır beyazbaş Hızır, Salaxoğlu Hızır dedemun tornidur, anası Salaxoğlidur. Taksiciya dedum ki bizi felan adamlarla tanıştur. Baktum "Aha Hızire gerta, Hızire gerta" dedi taksici... Baktum yaylaya gideyir minibusa çuvalı koyayir. Hızır da ... geldi burada 3 ay kaldı. Ben oni Sarp'a kadar yola koştum. Allah rahmet eyliya. Adam " e yes himi ler gerta u" (e ben şimdi yaylaya gidiyordum da), " inç assoğum yes gertas ana, kena assoğum al" (ne diyeceğim ben gidiyorduysan git diyeceğim de). Endi çıktuk onun evina... onun evinin yukarisında Tataroğlu bir hasta vardı, ziyaret edelum deduk, o zaman o yanden Yalçın çıktı Tataroğlu, tanur misiniz, cinci xoca biza enişadur, dedi ki yarun akşam bizdayız, bir ►►►

geceda onda kalduk. Ertesi günü enduk Kemalpaşaya, radyolar televizyonlar, Hasan Ekinci geliyor, Hasan Ekinci galyur. Dedum "Hasan 1. buradadur, benumle konuşsanuz olmaz mı? " Gece 1 da Hasan Ekinci geldi, karşıladuk. Millat evina gitmayır ki musafiri da gitsun. Dedum ki bu adam kimdur? Dediler bu Orman Bakanidur, meclistadur, şöyladur, boyladur. Dedum ben bundan bir yaprak kopara bilir miyim ? Millet görüşiyur sira ile, ben da sıraya girdum tokalaştuk oki, sarıldum, kucakladum, kulağına dedum ki "efendum Rusya'dan gelen vatandaşım, burada zamanuni alamam, olur mi ben Ankara'ya gelsam, beni kabul edup dinleyebilir misin? " Dedi ki dört gün Ankara'da olmam, 4 gün sonra gel, ne kadar istersen o kadar konuşuruz. Allah razı olsun, arzıyım ondan. O geca yatuk, ben Türkçe yazamayırım, dedum ki biri bana Türkçe buni yazsun, dediler ki buni yazsa yazsa Rauf yazar.

H.Akççek- Rauf hoca, Rauf Başar. Gittik Hopa'ya, O'da kahvede kağıt oynayır.... bekleduk... Yalçın'a dedum ki gidup desana ki adam seni bekliyor... birazdan naysa dondi sonra "kimidi beni bekleyen?" Sonra konuştu. Çay içtuk ben anlattum. Dedi ki bu akşam bize

gidelum.

Salaxoğlu Hasan amca ile yaptığımız sohbetin bundan sonraki kısmının kaydı yok.

Aşağıdaki kısa bölüm kendisinin anlatımından benim hatırımda kalanlardır.

Rauf Başar o akşam Salaxoğlu Hasan amcanın isteklerini kağıda döküyor. Hasan amca ile arkadaşı 1-2 gün sonra Ankara'ya gidiyorlar. Orman Bakanlığında Hasan Ekinci'ye ulaşıyorlar. Hasan Ekinci gerçekten dediği gibi öğleden sonraki bir saatte başka ilgili bakanlık ve devlet kurumlarından da kişilerin katıldığı bir toplantıya alıyor bunları. Dilekçeyi veriyorlar, şifahen de anlatıyor sürgündeki Hemşinlilerin durumunu, özetle sürgündeki Hemşinlilerin Türkiye'ye gelme talebini iletiyorlar devlet katına. Bi ara toplantıya katılanlardan biri Hopa'da ki akrabalarınız sizi yanlarına niye almıyor ?" diye bir soru soruyor. Hasan amca "anladım ki buradan bir sonuç çıkmayacak" diye ifade etmişti durumu.

Nitekim daha sonrasında bugüne kadar her hangi bir gelişme yaşanmamış.

Bu konuyla ilgili olarak, Kırgızistan Hemşinlilerinin resmi temsilcisi Rüstem Karabacak ile yine 2012 Haziranında yaptığım ve GOR'un ilk sayısında yayınladığımız Hemşince röportajda yer alan bir bilgiyi de kamuoyunun bilgisine sunmak istiyorum. Rüstem Karabacak'ın anlattığına göre; 2011 yılı Şubat ayında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kırgızistan gezisi sırasında başbakan, Mesket Türkleri temsilcileri ve Hemşinlileri temsilen de Rüstem Karabacak'la kısa bir görüşme yapıyor. Türkiye'ye gelme isteklerini iletiyorlar başbakana. O görüşmede "Hopa'da yer olmadığı, ama Türkiye genelinde olabilecek 3 yer olduğu, 3-5 ay içinde bu konuda kendilerine bir cevap verileceği" söyleniyor. Rüstem Karabacak "gitti, o gün bugündür bir haber yok" diye özetlemişti konuyu.■

Dipnotlar

*1 - İkinci Dünya Savaşı'nın 1941 - 1944 yılları arasında Alman işgali altında olan Kırım'da, Kırım Tatarlarının bu zaman içerisinde Almanlar ile "işbirliği" içinde olduğu gerekçe gösterilerek 1944 yılında Sovyet hükümeti tarafından (işbirlikçilerin oranının diğer etnik gruplardan bir farkı olmamasına rağmen) toplu sürgün kararı çıkarıldı.

Sürgün, 18 Mayıs 1944 tarihinde tüm Kırımlı yerleşim yerlerinde başladı. Toplamda 193.865 Kırım Tatarı Özbekistan, Kazakistan ve Rusya'nın çeşitli oblastlarına sürgün edildi. ... Sürgün boyunca toplam nüfusun yaklaşık %45'i açlık, susuzluk ve hastalık nedeniyle ölmüştür. Sovyet muhaliflerinin bilgilerine göre, pek çok Kırım Tatarı, Sovyetler GULAG sistemi tarafından yapılan büyük ölçekli projeler için işçi olarak çalıştırılmıştır. Kırım Tatar aktivistler sürgünün soykırım olarak tanınması için çağrıda bulunmaktadırlar. (Kaynak-Wikipedia)

*2 - Kaderin acı cilvesi vakt-i zamanında Hemşin'den göçüp Trabzon - Samsun arasına dağılan, daha sonra da Sochi ve Abhazya tarafına göçen/sürülen Hristiyan Hemşinlilerin bir kısmı de Abhazya'ya ilk vardıklarında o bataklık coğrafyaya yerleştirilmişler, (Kaynak-Sveta Kalenjian- H.Akççek ses kaydı). Hristiyan Hemşinlilerle Müslüman Hemşinlilerin kaderi yaklaşık 100 yıl sonra bu kez Krasnodor bölgesinde Apsheonsk kentinde keşişti.

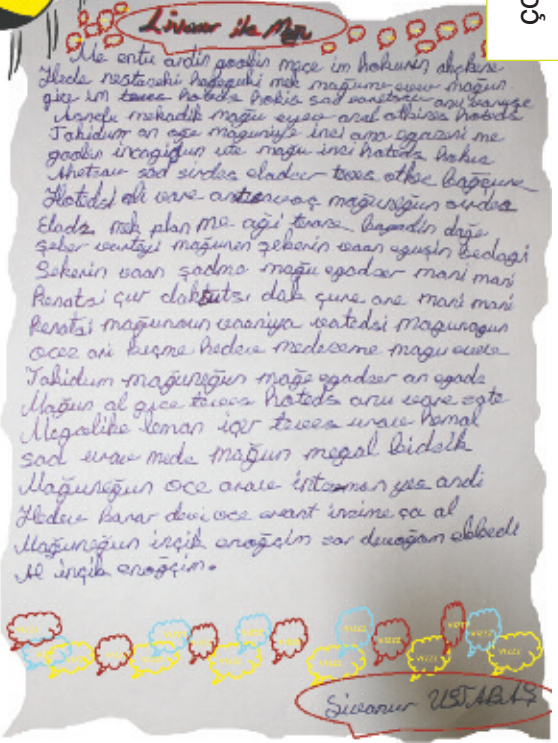
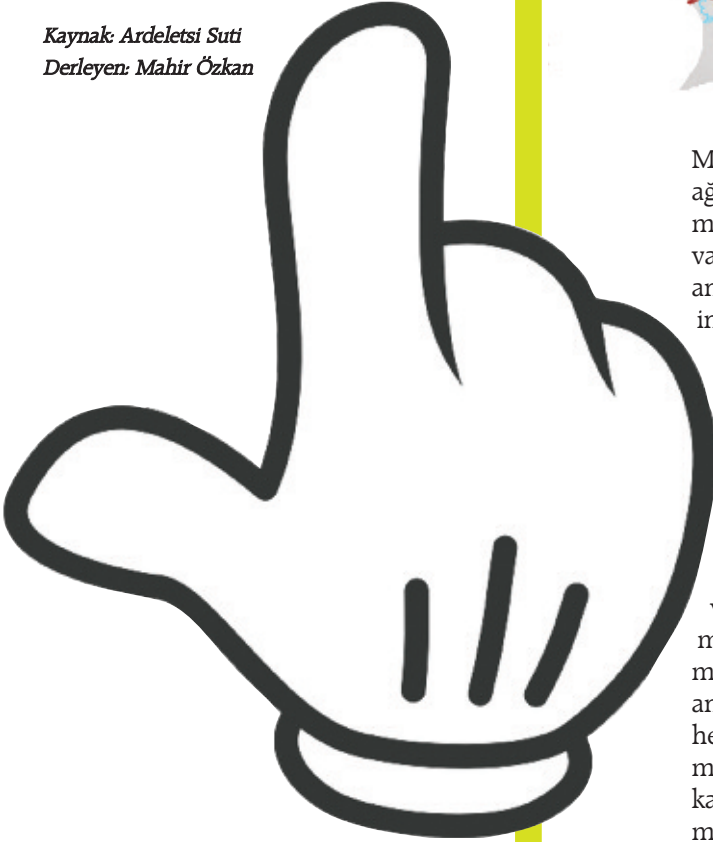

PARMAK TEKERLEMESİ

isa hats udik (punta made desetsnele)
isa usti udik? (tsutsa made desetsnele)
isa tadik udik (meçka made desetsnele)
isa koğnak udik (madni made desetsnele)
isa gasiiiiiiim (bidzig made desetsnele)
megaloke isu tevadz unin
tevadz unin bidzigtsadza.
(megal tevove bidzig madin talov)

Kaynak: Ardeletsi Suti
Derleyen: Mahir Özkan

Me entu ardin goobin meçe im hokurin
ağçgane hede nestazeki xağaguki mek
mağume gice im teves xotes hokis şad
varetsav. An asnelu mek hadik mağu me eyev
an al otkines xotes takidum. An ore mağuniye
indzi ama egadzeni me goobin, inçag igun ute
mağu inzi xotes, hokis aetsav, şad sirdez
elatz. Otkes teves xotets, bağ çurin xotetsi
ali vare ontsavoç. Mağunoun sirdez elav.
Meg plan me ayi terane badin dage şekar
varteyi mağuniye şekarın vaan eguşı bedai,
şekarın vaan şadme mağu egadzer, mani
mani kenatsi, çur daktsutsi, dak çure ari
mani mani kenatsi. mağunoun vaaniva
vatetsi, mağunoğun ocez ari. Kiçme hedev
medzme mağun eyev, takidum mağunoun
mare egadzer, an egadz mağun kiçe tarv xotets
anu vare zate megalike lemaniçer, tevez urav,
hemal şad urav medz mağun megal bidzig
mağunoun oce arav indzman. Yez andi hedev
karar devi oc arnuşe erand inçime ça, al
mağunoğun inçig enohçim .... Ebbedi inçig
enoğçim. **LIVANUR USTABAŞ**

Kımanak ta hoza ik Oceliler

Neden Hemşince Bilmiyor?

Sonra sesimi yükselttim cümlemi yineledim. "Kımanak ta hoza ik?". Sessizliği mahkeme başkanının "Bu da ne demek?" cümlesi bozdu. Seyirci sırasında oturan arkadaşlarımızdan biri, Hemşince de "Buradayım duyuyor musunuz?" deyince salondan kısa süreli alkışlar yükseldi

Oceliler, Hemşince bilmedikleri için Hemşinli olma adına, kabul görme mücadelesi verirken, kimi zaman "Laz" damgası yediler, kimi zaman kendilerini Türk olarak tanımladılar, kimi zaman, "Biz Oceliliyiz de" dediler. Etraflarında Hemşin köyü olmamasına rağmen, kendi kimliklerine, gelenek ve göreneklerine bağlı kalarak, direnerek, sadece bölgede değil İstanbul, Ankara gibi metropol kentlerde de varoldular.

Ana dilde savunma hakkı mücadelesinin sokaklardan çıkıp, mahkeme salonlarına taşındığı 2012 yılı Eylül ayı. Silivri Ağır Ceza Mahkemeleri'nde gazeteciliğimiz yüzünden yargılandığımız duruşmanın ilk celsesine çıkacağız. Duruşma öncesinde saatler süren toplantı sonucu aldığımız karara göre, hepimiz anadilde savunmadan yanayız. Mahkeme başlamak üzere. Kürt arkadaşlar "Buradayım" anlamına gelen "Ez livirim" ile mahkeme heyetine seslenecek, onlara destek vermek isteyen Türk arkadaşlarımız da "Ez livirim" için çalışıyor. Peki ben ne diyeceğim? Biraz düşündükten sonra, mensubu olduğum Hemşin halkının kelimeleri aklıma geldi. Hangisi ile seslenebilirdim? Ne kadar az kelime biliyordum. Kurabildiğim cümleler Hemşince'den daha çok Türkçe'nin farklı lehçesindeki Karadeniz şivesine dairdi. Gerginliğim ve kendi diline bu kadar

yabancı olma hissi beni sarmıştı ki, aklıma Hemşince bilen iki dostu aramak geldi. Sevgili Hikmet Akççek ve Elif Altunkaya'yı telefonla arayıp durumu anlattım. İkisinden de "Mahkemede buradayım duyuyor musunuz?" anlamına gelen, Hemşince "Kımanak ta hoza ik?" diye seslenebilirsin" yanıtını aldım. Elif üşenmeden, mesaj olarak da cümleyi yazmıştı. İlk kez kendi dilimde bir cümle kuracaktım ve yüzlerce kişinin karşısındaydım. Kürt arkadaşlarım isimleri okunduğunda tek tek ayağa kalkıp, "Ez livirim" cümlesini söyledi. Sıra bana geldiğinde önce bir sessizlik oldu. Mahkeme başkanının yüzüne baktım. "Kımanak ta hoza ik?" dedim. Sessizlik devam etti. Sonra sesimi yükselttim cümlemi yineledim. "Kımanak ta hoza ik?". Sessizliği mahkeme başkanının "Bu da ne demek?" cümlesi bozdu. Seyirci sırasında oturan arkadaşlarımızdan biri, Hemşince de "Buradayım duyuyor musunuz?" deyince salondan kısa süreli alkışlar yükseldi.

Aslında o gün o mahkeme salonunda söylenen cümle, genelde tüm Hemşin halkının, kimlik ve var olma mücadelesinin tek cümledeki bir özeti gibi. Özel de ise, Oceliler'in dil ve kendi tarihleri ile ilgili gerçeğin tam kendisi. Peki kimdir Oceliler? Nereden gelmişlerdir? Neden Hemşin dilini bilmiyorlar? Coğrafi mekân olarak Oca, Rize'nin Ardeşen ilçesine bağlı sahil

köylerinden biri. Etrafı, Laz köyleri ile çevrili tek Hemşin köyü. Yaz aylarında adeta bir tatil kasabası andıran Oce'de 170 hane var. Oceli kimliği hem Hemşinlilikten hem de etrafındaki Laz köylerinden etkileşimleri barındırıyor. Oceliler'in Oce'ye nereden, nasıl ve neden geldiği noktasında köyde anlatılan sayısız rivayet var. En gerçekçi olanlarından biri, Oceliler'in Pazar Hemşin'e bağlı Hemşin köyü, Zuğa'dan göç etmek zorunda kalan kardeşlerin Oce'ye yerleşmesi ile bölgeye geldiği yönünde olanıdır. İlk olarak deniz kenarına yerleşen kardeşler, sıcakların artması ile birlikte yukarlara çıkarak, Oce'nin bugünkü halini oluşturmuşlar. Oceliler etrafındaki köy sakinleri tarafından, "Hemşinli", "Rahat", "Eğlenceye düşkün", "solcu" "Horon seven" ve "Çalışkan" kişisel özellikleri ile tanımlanıyor. Kendilerini Hemşinli olarak tanımlayan ve çeşitli dönemlerde sık sık Çamlıhemşin, Pazar Hemşin ve Hemşinliler'in yoğunluklu olarak yaşadığı Hopa'ya ziyaretlerde bulunan Oceliler neden Hemşince bilmiyor?

Hemşince bilmeden Hemşinliliklerini devam ettiriyorlar.

Dil bilimci ve tarih araştırmacısı olmadığım gerçeği aklarda tutularak, "Oceliler neden Hemşince bilmiyor?" yanıtını Oceliler'in en çok övündüğü konularda aradım. Bölgenin en eski ilkokulu olan Şefkibey ilkokulu

Oce'dedir. Oce'nin çevre köylerindeki çocuklar da ilkokul eğitimlerini bu okulda almışlar. Bu okuldan mezun öğrenciler biraraya geldiklerinde, Hemşin ve Laz olarak onlarca anıyı paylaşırlar. Sanırım, Osmanlı döneminden beri bu ilkokulun köyde olmasının, Hemşin dilinin daha az kullanılmasında, zamanla unutulmasında ve yok olmasında etkisi büyük. Özellikle Osmanlı'nın sona erip yeni Türkiye'nin kurulması ile Türkçe kullanımının yaygınlaşması hali de Hemşince'yi azalttı. Bu okul, ilk dönemlerde Hemşinlilik halini (dil üzerinden) azaltırken özellikle 1950'lerden sonra Oceliler'in okuma yazma oranının artmasında en etkili araçlarından oldu. Oceliler, Hemşinli kalarak ama Hemşince'yi de terk ederek, bölgedeki varlıklarını yine bu okul sayesinde, üstelik hep de gıpta edilen bir halk olarak sürdürdü.

'Biz polokuş diyoruz siz ne diyorsunuz?'

Oceliler'in "okuma oranının yüksekliği" konusundaki övünme meselesine ek olarak "Güzel Türkçe konuşabilme" meselesi de eklenebilir. Oce'ye gidip bakıldığında bir çoklarının şivesiz Türkçe konuştuğu duyulur. Oceliler, etrafındaki Laz köylerinin dilini öğrenmemek için mi bilinmez ama belki de Hemşin kimliğini korumak için başka bir kimlik olan Türkçeye sığınmıştır. Geçmişinden kopartılmış tüm halklar gibi ►►

Oceliler de yılın belli dönemlerinde Çamlıhemşin, Hopa ve Pazar Hemşin'e ziyaretlerde bulunurlar. Kimi zaman da o bölgelerden insanlar Oce'yi ziyaret eder. Dil bilen Hemşinliler ile biraraya gelen Oceliler'in sohbetinden, "Biz askane diyoruz? siz ne diyorsunuz", "Biz de O'na gedvalıç derler, siz ne diyorsunuz?", "Babannem tartaluş etma derdi, polokuş etma derdi siz bu kelimeyi biliyor musunuz?" cümleleri çokca duyulur.

Oceliler, Hemşince bilmedikleri için Hemşinli olma adına, kabul görme mücadelesi verirken, etraflarındaki Laz köylerinin genellemesine maruz kalarak, kimi zaman "Laz" damgası yediler, kimi zaman kendilerini Türk olarak tanımladılar, kimi zaman, "Biz Oceliliyiz de" dediler. Etraflarında Hemşin köyü olmamasına rağmen, kendi kimliklerine, gelenek ve

göreneklerine bağlı kalarak, direnerek, sadece bölgede değil İstanbul, Ankara gibi metropol kentlerde de varoldular. Oceliler, kimliklerini

sonraki kuşaklara aktarmak, köydeki gelenekleri korumak, kalıcı hale getirmek için her yaz Ağustos ayında gelenekselleşmiş hale gelen ve dünyanın hemen her yerinden Oceliler'in katıldığı bir de şenlik düzenliyor. O şenlik de bir sonraki sayının konusu olsun ve unutmadan, "Kımanak ta hoza ik?" ■

Nasreddin Xoca

Hedzadz Dale

Xocan meg or me dzarm i ver eladza, pad gedruşi hama. Modig dağanan nen antsnoğ meg hoki me Xocayin hedzadz dale gedrele desadz uni.

"Xoca inç genes, hedzadz dale gedres gu. Kiç me al ta gedres engoğes" astadz uni.

Xocan tsen hanadz çuni. İnknuinke: "Tun ku panid put aa, im panis inç xarevis gu" astadz uni.

Xocan asman asele dale godradza, Xocan dalove tayva engadza. Xelke kelxun kalu bes, martun hedetiyan teradza. "Gunga" astadz uni. "Enguşes kidatsar, yep mernoğum an al kidanas gu, asa indzi, yep mernoğum"

Marte "Xoca elluşı pan a ta ku astadzed? Yes usti kidanam yep mernoğes" astadz uni. Xocan "Asoğes" astadz uni, martun vartiyadz çuni.

Marte xalesuşı hama "Xoca, padiyed eşşağone vaan tarn i ver ellele eşşağe meme tokezlemiş ena ana, hokud gese gerta, memal tokezlemiş ena ana mernoğes" astadz uni.

Xocan pade partsutsadz uni, kaladza. Kiçme hedev eşşağe tokezlemiş ağadz uni. Xocayin takate kenatsadza. Memal u tokezlemiş ağadz uni "Aha mera" astadz uni, tsadzn i var engadza.

Oxt me hedev campatsan nen antsnoğnin Xocayin bargadz desadz unin ana, meradz kidatsadzin. Xocayin tabute tiyadzunin dunn i yus danuşı hama campa eladzin. Kiçme hedev arçetvenun ergu campa eladza.

Martike "vor campatsan ertoğuk" astadz unin meçvin. Xocan imatsadza. Tabutan keloxe hanadz uni: "Yes mernelu araç isa campatsas gerta" aselov martotse campan desetsutsadz uni. ■

Cemal Süreya

Avelin Mena Toğ

Mernim gu ye aspadz
Aha as al ağav.

Emmen mernuşe teza
Kidim ye aspadz.

Hedev,
isa ku aradz abrumes
Çokud al ça

Avelin mena toğ

Tartsenoğ: Mahir Özkan

Xasuda

Malzemeler (4kişilik) :

Su, un, tuz, şeker, tereyağı

Yapılışı:

2 su bardağı un 6 bardak su ile tencerede karıştırılır. Soğuk suda un açıldıktan sonra kısık ateşte muhallebi kıvamına gelene kadar kaynatılır; bu esnada 1 çay kaşığı tuz katılır. Kaynamaya başladıktan sonra 1 su bardağı şeker ilave edilir. Tabaklara alındıktan sonra başka bir tavada kızdırılmış olan tereyağı xasudanın üzerinde gezdirilir. Hemşin coğrafyasında köy yerleşimin çok daha yoğun olduğu zamanlarda kıt kaynaklarla karşılanan bir tatlı ihtiyacı 'xasuda'. Zira içerdiği malzemeler her ekonomik düzeyde insanın ulaşabileceği kolaylıkta. Maddi imkânların çok sınırlı olduğu, kent merkezlerine ulaşımın da dağ yollarından yaya olarak yapılabilirdiği o dönemlerde bahçeden kısıtlı miktarda çıkıp, kış aylarında serenderlerde saklanan yiyeceklerin yetersizliği böylesi seçenekler yaratmaya zorluyor insanları. Özellikle kış aylarında çay ve bahçe işlerinin olmaması, aynı

zamanda kolay olduğu kadar ucuz olması sebebiyle tercih edilen bir tatlı oluyor o zamanlarda xasuda. Annemin 'fukara tatlisidir dee' diye tabir ettiği bu tatlı aslından tercihten çok özellikle ramazan ayında baklava yapamayacak kadar fakir olan ailelerin tek alternatifi de aynı zamanda. Zira özü itibarıyla muhallebiden çok da farklı olmayan bu tatlıya süt yerine, 'yokluktan' su koyuluyor.

Genellikle büyük kazanlarda yapılan bu tatlının dibini sıyırmak da her devirde olduğu gibi o zamanlar da çocuklar için eğlenceli bir oyuna dönüşüyor. Bir gün yine kendilerine babaanneleri tarafından bahşedilen bu eğlencenin tadını çıkaran annemin dayı kızları Gülnaz ve Hilal kapının önünden geçen bir hala tarafından uyarılıyor: "Ka kezler, dibini yemayun düğününüzde kar yağar." Bu çarpıcı uyarı kızlardan Hilal'i caydırmaya yeterken, kardeşi Gülnaz duruma muzipçe bir çözüm önerisi getirerek kardeşini rahatlatıyor: "Ye hilal ye! Şemsiyemuzi tutacağuk..." ■

Kaynak kişi: Tevhide Turan (Noran)

ERMENİSTAN'DA İKİ DİLLİ ETNİK BİR YAYIN ORGANI VAR

Bu nedenle Hemşinlilerin Sesi gazetesini kurmaya karar verdim. Dünyanın her tarafından Hemşinliler'den haber geliyor ve bunları ben yayınlıyorum."

Bir süredir her yıl ve bazen yılda birkaç kez Yerevan'a gidiyorum. Bu kez bir arkadaşımla yaptığım röportajı vermek istiyorum... Sıcak bir günde buluştuk... Tezcanlılık ve gazetecilik yapma gerekçeleriyle ikimiz de aheste aheste gelen yemeklerimizi hızla yiyip, bir kenara yerleşiyoruz. Bir meslektaşımınla söyleşi yapacağım. Gazeteci dostum Hemşinlilerin Sesi "Tzayn Hamşenagan" gazetesini Yayın Yönetmeni Sergey Vartanyan'la konuşuyoruz... Uzun yıllardır gazetecilik yapan Vartanyan, aslında Hemşinli değil. Bir Ermeni gazeteci ve dört senedir bu yayını yapan meslektaşımızla Hemşinlilik ve yerel medya sorunları üzerine konuşuyoruz... Devletten ve yerel yönetimden en üst düzey ödül ve madalyaları da var. Yaptığı kültürel hizmetlerden dolayı...

VANLIYAM, ŞANLIYAM... KILICI KANLIYAM...

Ara başlığı anlamışsınızdır! Sergey'in memleketinde kılıcı kanlı olmak soykırımı katılmak ve/veya katılanlara övgü demek... "Van'ın Çavuştepe köyündenim. Orada evimiz vardır ve giden akrabalarım evimizin hâlâ durduğunu ve köyün en büyük konağı olduğunu söylediler... Gazetemim hikayesine gelince; 69'da Soçi'ye gittim tatile. Baktım ki oradaki Ermeniler pek çok köyde başka bir lisan konuşuyorlar... Köyler Ermeni köyü olarak anılıyordu ama dilleri başkaydı. Gezimi başka köylere de sürdürdüm.

Moldovga isimli köyün de tamamı Ermeniydi ve köye girdiğim ilk gün bir kargaşa vardı. Okulları kapatılacaktı. Okullarına sahip çıkmak istiyorlardı. Dillerinde eğitim yapan okullarının açılmasını ve çocuklarının ana dillerinde eğitim almalarını istiyorlardı. Bilirsiniz, Glasnost sonrası Sovyetik cumhuriyetlerin birer birer ayrılmasından önce eğitim almış herkes ana dilinin yanı sıra Rusça'yı da çok iyi bilir. Bu köyde Ermenice biliniyordu ama yeterince değildi. Asıl dilleri pek anlamadığım başka bir dil ve Rusça idi... Bu çok ilgimi çekti... Bunu öğrenmeliydim. Çünkü onlarca köy böyleymiş... Bir gazeteci olarak buraya yeniden gittim. Özellikle o köyü araştırdım ve üzerine yazı yazdım. Sonra Rusya'daki bu köye benzeyen başka köyleri dolaşmaya gittim. 200-300 kişilik köyler vardı; hepsi Ermeni köyüydü ama dilleri başkaydı. Burada yaşayanların Hemşinli olduklarını öğrendim. Araştırma yapmaya başladım. Araştırmalarımı Ermenistan'da da sürdürdüm. Sonra Kırgızistan'a da araştırma yapmaya gittim..."

Hemşinlinin Sesi gazetesinin son sayısının kupürü...

ÇEŞİT ÇEŞİT HEMŞİNLİ BULDUM...

Sergey ile konuşmamız öğrendiklerini nasıl çoğalttığı üzerine yöneldi. Önceleri kimi basın yayın organlarında yayımlanmak üzere makaleler kaleme alan Vartanyan, daha sonra kendi medyasını yapmak üzere girişimlerde bulunuyor. Aynı zamanda topladıkları üzerinden masallar ve şarkılar da derlemeye başlıyor:

“1982’den itibaren Rusya’dan gelen Hemşinliler’e eğitim verdik. Okullarını kursunlar ve dillerini, kültürlerini sürdürsünler diye, kişisel katkı çoktur... Başlangıçta bir kişinin katkısıyla, bir kültürün yok olmasına karşı müdahalemler bölgede özel bir etki yarattık. ‘Tanınmış ve Tanınmayan Hemşinliler’ adlı ilk makalemi yazdım. Yıllar geçti ve bu makaleyi yeniden yazabilirim. Aynı içerik bilgisini birazcık daha derinleştirerek. Çünkü değişen fazla bir şey yok. Sonra Kırgızistan’a gittim ve oradaki Ermeni köylerinde de aynı gerçekle karşılaştım: Çok sayıda Hemşinli vardı... Koca Rusya’da binlerce Hristiyan ve İslam Hemşinli vardı ve bir tane yayın organları yoktu. Bu insanlar hakkında küçücük bir bilgi kırıntısı bile çok ilgi görüyor, işe yarıyordu. Bu nedenle Hemşinlilerin Sesi gazetesini kurmaya karar verdim. Dünyanın her tarafından Hemşinliler’den haber geliyor ve bunları ben yayınlıyorum.”

YEREL BASIN OLMAK HAYLİ MÜŞKİL...

Tabloit sayabileceğimiz küçücük bir yayın organı Hemşinlinin Sesi. Siyah / Beyaz olarak yayımlanıyor ve fotoğraf da basılabiliyor. Biraz posta yoluyla ve çoğunlukla da birkaç noktaya dağıtılabilen gazetesini anlatmasını istiyorum: “Ben Erivanlı Ermeniyim... Gazeteciyim. 1992’den beri de sanki onların sözcüsü gibiyim. Gazetemi aylık olarak yayımlıyorum ve bin tane basıyorum (aslında bu periyotta ama gene de vakit ve

Sergey Vartanyan ve yayım işlerinde yardımcı olan Türkolog Prof. Dr. Lusine Sahakyan

nakit bulabildikçe basıyor). Rusya’da Krasnodar, Abhazya, ABD, Suriye, Lübnan, Türkiye ve kim nereden isterse yolluyorum. Ermeni ve Rus gazetecileri istiyor, onlara da yolluyorum. Web sayfamız da var, yedi yıldır. Ayda bin kişi civarında okurumuz oluyor... Rusça ve Ermenice yayın yapıyorum, aynen gazete gibi. İngilizce yapsam elbette daha çok ilgi görebilirim ama gücüm yetmez... Ayrıca bir vakitler İngilizce çocuk hikayeleri, masallar yayımladım ve kimse bu dille ilgilenmedi. Finansman sorunumuz büyük. Özel bir fonlamamız yok. Kültürümüzde para toplama ayıbı vardır, fon bile olsa isteyemeyiz... Tek başımayım. Evimde bilgisayarda hazırlıyorum ve matbaaya veriyorum... Türkolog Lusine Sahakyan arkadaşım da yardım ediyor... Türkiye’den ya da başka memleketlerden bizi destekleyecek herkese minnettar oluruz. Hemşinliler’in lehçesi ve masalları üzerine bir kitap da yaptım ayrıca. Bazı başka konularda kitap da yapmak istiyorum. Şarkılar, Hemşinlilik, Mimari, İslam ve Hristiyan Hemşinlilerle ilgili kitaplarım da hazır aslında...”

Onca zorluk ve sıkıntıya karşın, bu yoksul ülkede büyük bir gayretle bir kültürün ve dilinin yok olmaması için hayatını veriyor... Uzun yaşasın ve ilgisi eksik olmasın...■

Tek başımayım. Evimde bilgisayarda hazırlıyorum ve matbaaya veriyorum... Türkolog Lusine Sahakyan arkadaşım da yardım ediyor...

Ailemiz...

Büyük anne anlamında kullanılan sözcük ise “mami / momi” dir. Bu sözcük hem anneanne hem babaanne için kullanılır.

Hemşince’de aile üyelerini ve akrabalık ilişkilerini niteleyen sözcükleri çoğu Hemşinli bilir. Ancak bazı sözcükler saklı kalmıştır. Çok bilinenler az bilinenler ve farklı bilinenleri ile işte ailemiz:

Aile sözcüğü Hemşince’de tam olarak karşılama bile “oluşğ (oğul-uşak?)” sözcüğü ile ifade edilebilir. Bu kelimeyi daha çok ailenin büyüğü esas olarak da babası kullanır. Ermenicede ise “indanik ve dnetsik” (dunetsik) sözcükleri kullanılmaktadır. Hemşince’de unutulmuş olan bu sözcükler yine de Hemşinlilere tanıdık gelecektir.

Büyük baba, dede anlamında “bab”, annenin babası için “keru bab- dayı dede” sözcükleri, seslenme sırasında ise, “babi”, “babila” sözcükleri kullanılmaktadır. Büyük anne anlamında kullanılan sözcük ise “mami / momi” dir. Bu sözcük hem anneanne hem babaanne için kullanılır. Hemşince’de çocuk anlamına gelen sözcük

“dağa” sözcüğüdür. Kız çocuğu anlamında ise “ağçig” kullanılır. Küçük kız çocuğu anlamında “ağçgelat” kullanılır. Kız çocuğu olarak “ağçgena dağa” ve erkek çocuk anlamında “mança dağa” sözcükleri de kullanılmaktadır. Ergenlik döneminde çocukları ifade etmek için ise “norlus” sözcüğü kullanılmaktadır. “Orti” sözcüğü ise “evlat” ve “yavru” anlamına gelen bir sözcüktür. Ayrıca eskiden “orti” sözcüğünün sülale belirten anlamda kullanıldığına dair tanıklıklar mevcuttur. Örneğin bir süleleyi ifade etmek için “....ortik” kullanılabilmektedir. Türkçedeki “...oğulları”, “...giller” sözcüklerine karşılık gelmektedir. “Bekarortik”, “makarortik”, “vayıçortik” vb. Hemşince’de anne ve baba karşılığında sırasıyla, “mar” ve “dad” sözcükleri kullanılmaktadır.

“mar” çunim u “dad” çunim kuğın meç martsu çunim...

Anne sözcüğünün bu kullanımın dışında genellikle başına “ye” hecesi eklenerek “ma”, “may”, “mayıla”, “mayig”, “mayrig” gibi kullanımları da mevcut. “Mar / mayr” sözcüğü cümle içinde “mor / moe” biçimlerini de alır. Baba sözcüğü ise seslenme sırasında genellikle “dad” yerine “baba” şeklinde kullanılır. “Ye ma inç bes es - ye anne nasılsın”, “ye baba hats udoğ es ta? - ye baba yemek yiyecek misin?” Bunlar genellikle çok bilinen kullanımlardır. Bunların dışında bir kullanım ise daha az bilinir. “Mayr ve hayr” sözcükleri nadir olarak da olsa kullanılan sözcüklerdir. Babamın küfrederken kullandığı sözcüklerin ne anlama geldiğini uzun zaman çözememiştim. Sözcükler üzerine düşünmeye başlayınca duyduğum

sözcüklerin anne ve baba anlamına geldiğini anladım. “Ku hayrn u mayre k.nin şeniye...- senin ananı ve babanı s..sin köpekler” genellikle bir hikaye anlatırken kızdığı, yanlış bir hareket yapan hikaye karakterine babam bu şekilde küfredirdi. “ Ku hayrn u mayre sev elli” şeklinde beddua sözünde de bu kullanım vardır.

Anne ve babadan onların kız kardeşlerine geçince bu sözcüklerle bağlantılı sözcükler çıkıyor karşımıza. Teyze anlamındaki “mokur/morkur” sözcüğü mayr (anne) ve kuyr (kızkardeş) (mayrikur) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşur. Hala anlamındaki “hokur” sözcüğü ise hayr (baba) ve kuyr (kızkardeş) (hayrikur) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşur. Hopa’da pek rastlanmasa da Çayeli Senoz vadisinden yaptığım kayıtlarda teyzenin kocası için “mokurar”, halanın kocası için ise “hokurar” sözcükleri kullanılmaktadır.

Anne ve babanın erkek kardeşleri ise “keri” ve “hopar” (hayr(baba) ve ağpar(kardeş) sözcüklerinden)’dır. Dayı ve amcanın karıları sırasıyla “keregin” (keri ve gin-dayı ve kadın) ve “oğegin” (hayr ile bağlantılı olarak oğ-e -amca?ve gin- kadın) dir.

Bu sözcüklerde gördüğümüz gibi “gin” kadın anlamına gelmektedir. Peki kadın anlamında Hemşinlilerin kullandığı “genig” sözcüğü nereden geliyor?

-ig eki Ermenice küçültme ekidir. Bu ek Türkçedeki karşılığı -cik olan ektir. Bu ekin kullanıldığı sözcüklere “Bidzilig(küçücük)”, “mayrig(annecik)”, “hayrig(babacık)”, “kuyrig(kızkardeşcik)”, “hadig(tanecik)”, “genig(kadıncık) sözcükleri örnek verilebilir. İlk dört örnek Ermenice ve Hemşince de aynı şekilde küçültme anlamını içerecek şekilde kullanılan sözcüklerdir. “Hadig” ve “genig” sözcükleri ise Hemşince de küçültme olmaksızın tane ve kadın anlamı kazanmıştır. Ermenice de “had” “tane”, “gin” “kadın” anlamına gelmektedir. Ermenicede gnig kabaca kadın anlamı kazanmıştır. Yani Türkçedeki “karı” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. “Gin” sözcüğü Hemşince de “keregin” ve “oğegin” sözcüklerinde kadın anlamını korumuş görünmektedir. Ermenice konuşan arkadaşlarla yaptığımız bir sohbette kaç kardeş olduğumuzu sorduklarında “mek inn hadig ağparik-biz dokuz tane kardeşiz” dediğimde gülüşmüşlerdi. Çünkü hem dokuz kardeş olup hem de bunu “dokuz

Ermenice de “had” “tane”, “gin” “kadın” anlamına gelmektedir. “Gin” sözcüğü Hemşince de “keregin” ve “oğegin” sözcüklerinde kadın anlamını korumuş görünmektedir.

tanecik” şeklinde ifade etmem komik bir durum ortaya çıkarmıştı.

Adam anlamında “mart” sözcüğü kullanılmaktadır. Bu sözcüğün kullanımı İngilizcedeki “man” sözcüğü gibidir. Yani hem insan anlamı hem adam anlamını içermektedir. Erkek anlamında ise “manç” ve “gedriç” sözcüğü kullanılmaktadır. “Gedriç” sözcüğü (Ermenice gdriç), Ermenice sözlüklerde “cesur, yiğit” anlamına gelmektedir. Hemşince de bu anlamıyla kullanıldığını annemin bir sohbetinde fark ettim. Bir arkadaşının bir tartışma sırasında aldığı cesurca tutumu anlatmak için “isman dağnine gedriç asats, inçu asoğer.-böyle doğrudan cesurca söyledi, ne söyleyecekti ise.” Sözcüğün burada cesur anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine bu kullanımı destekleyen “gedriç genig” deyimini cesur kadınları nitelemek için kullanılmaktadır. “Gedriç” sözcüğünün çoğunlukla erkekler için kullanılması doğal olarak erkek egemen toplumsal değer yargılarından kaynaklanmaktadır. Türkçede de “yiğit” sözcüğünün sıfat olarak çoğunlukla erkekler için kullanıldığı düşünülürse, “gedriç” sözcüğünün de çoğunlukla erkekler için kullanılması daha kolay anlaşılacaktır.■

Hamşetsu Mitoloji

Hedev goncoloze go ana, goncoloze, an al go.

Mazarluğnun i ver gorçelov gorçelov kuka...

Karsun ore pose kengi gaser imare...

Mer kağis al ağadza al, marte vova ana yes kidim.

2010 yılı Temmuz ayında Bilbilan Fatmeçayır yaylasında Hikmet Akçiçek'in komşu kadınlarla yaptığı sohbetin video kaydı çözümü...

Kayıt : Hikmet Akçiçek
Anlatanlar : **Ayşe Algür (Şuşe)** (67-70 yaşlarında Kemalpaşa Kazimiye (Veyisarp) köyünden, Uçkardeş köyüne evli)
Resmiye Poshoroğlu (65-67 yaşlarında Kemalpaşa Kaya (Xalbaşı) köyünden, Kemalpaşa merkezde oturur)
Hanım Karahan (55-57 yaşlarında Hopa doğumlu, Kemalpaşa merkezden)

Hanım Karahan- A'in (anlatıcı burada tanıdığımız ve halen yaşayan birinin adını veriyor) meselen asim tsezi. A'e tsaxudn i ver gerta, put gena ana andağ dumbul dumbul davul guttan, xoran xoran aşxares xeçi gu. Xeçi gu ana asu al pernin garnure meçvenin i yus, xoran genin. Memmal u put gena ana A'es, megalotse otkeniye metrome ergenin.. Gasa ta A'es "asots moe ..., cinin iser, yes paxçim" gasa u andi kopa kop paxçi gu.

Şuşe- Da aner şidag harsnik genin al, xoran xoran, pernin xağe çartigun...

Resmiye Poshoroğlu- Mer Haydar'ın poğotsin (Makriyal Xalbaşı köyü) çift gilimore gax engadz gelli, ina im Pullin gaser. Çift gilimore gax engadz gelli, andağ ağçeniye nestadz gellin, "şidag avale mek gonçaguki ana aman gonçeguni" gasa, "dağake huna nestadzen, ağçeniye hoza, şidag mezi bes harsnik geneni" gasa,

"memmal u putayi ana viyelan bassa bas xoran enuşi geban... cilvelo nanayda, cilvelo nanayda... xoran genin" gasa....

Şuşe- E mek imotse dune (Makriyal Veyisarp köyü) ontsak ana mezi tsen gudani al, andağ gar. İmotse done sağ semtin inatu poğotsin go, şidag kişere aha ayspan "Nazmi... Nazmi.. Şuşe.. Şuşe.." deyî mezi tsen gudani.

Hedev goncoloze go ana, goncoloze, an al go. Mazarluğnun i ver gorçelov gorçelov kuka... Karsun ore pose kengi gaser imare... Mer kağis al ağadza al, marte vova ana yes kidim. (hoza Makriyal Uçkardeş kağan Hamşetsinoun meg martume anun nu sulalen asadz...H.A) Mer babe gaser, "mazarluğun keds i ver kalegur, ispan gener, uuuuuuu... vuuuuu... vuuuuuuu.... ener ana mazarluğne xeçigur" gaser. Memoğın (goncolozin-HA) genige kuka mer babun gasa ta "xoca kezi madağ ellim, inç gelli, mek kişere bargil çi gaik, behuzur ağak, aye inu inç u aa aa, meg carme kid" gasa, uyine martun ama. Babe gasa ta "vayi xurmeni me gedra, sun me aa, mazarluğın meçxedağn i var çakmış aa" gasa. Mazarluğne kenatsadzin ana aha ispan dzag gelli mazarluğne... Vayi xurmenin gedrigun, sun genin, sune mazarluğın meçxedağn i var çakmış genin, al al halivore elle çi. Hedev "Allan kezi xendasna Yusuf" atsadzunir genige "meme raat aak".

Hikmet Akçiçek- İnç gena halivore igveniye kuka...

Şuşe- E tervike kuka, boloka gu, rahatsuz

gena al. Aman marte ne mednu u dunni i
yus edetiyar ta bismillayi deyi ture
vaapiyes, hakvan cenazen ergentsadz gelli
done meçe, ellet çi gaa donan. Ama
bismillayi ta ases oç inknuinke kella gerta...
Hikmet Akçiçek- Tun inç gased Resmiye
abla...

Resmiye Poshoroğlu- Yengen a hoza ginagur
entame, yes al a huna poğotsiz modi done
gina gu... Meg kişer me memmal u put ayi
ana, kuka ayisa oğs i var ispan gena
"vuuuuuuu, ye vuuuuu " gena

Hanım Karahan- An ana işta

Hikmet Akçiçek- Lerines ta..

Resmiye Poshoroğlu- Ha Lerines... Meg
hokim al meradz er hoza... kuka oğs i var "ye
vuuuuu, ye vuuuuu" gena...şeniye haçigun,
haçigun danin heruntsenigun, aaaali kuka....

Şuşe- Şenoun vaxa gu işta...

Resmiye Poshoroğlu- Tsene kimanam ta...
andi putenim ana xoe xoe tsene ali
kimanam... şeniye yed kukan, bi yayim
hedev memmalu putenim kuka kuka ayisa
oğanes vaan, a huna, oğane vaynan "yeeee
vuuuuuuu, ye vuuuu" deyi gorça gu ali...

gorçets, gorçets, gorçets ...

Vaxetsi udes baderetsav, ye yenge gasim, ye
yenge, nafases kal çi bolokim imasnım
yengein...

Hikmet Akçiçek- Balki niyaz desnugus?

Resmiye Poshoroğlu- Ça sus .. şıdag
nestadım, şıdag ayispan yatxin meçe
nestadım. Ye yenge assoğum şunçes kal
çi... şıdag ayispan resmen boloka gu aman,
çaşit boloka gu. Aha himi ali inçi me gelli
indzi.

Şuşe- E an bolokigun al...

Resmiye Poshoroğlu - Ye yenge, ye yenge..
yenge... nayisa yengen imats. "Ka inç ağav,
ka inç ağav"

Anguç ti hala yenge... ina inçina... yengen al
put ayi ana asats ta "ka vaxemi, ka vaxemi",
xeke gedrets ta vaxetsi, yengen viyelav
mods i yus eyev. Ye inçina ina...."İnçig ça
vaxemi tun, inçig ça vaxemi". Resmen eyev
kağs i yus şıdag bolokets bolokets
bolokets...

Hanım Karahan - Avale çadu al gonnagur al?

Şuşe- Çadu, goncoloz, cin, peyi emmen şe
gar avale...■

Cibul Çalarım Cibul...

Her sene köye giderim ben... Aslında çocukluğuma giderim... Her sene... Evet; annem var orada, kardeşlerim, yakınlarım, ama en çok da çocukluğum... Yürüdüğüm yollar, koştüğüm patikalar, tırmandığım meyve ağaçları var orada. Hangi kirazın hangi dalının ne kadar kiraz verdiğini, hangi armutun dalında yüzümü çizdiğimi, hangi eriğin tez gelen olduğunu, hangi karayemişin erken "age" düştüğünü bilirim... Çocukluğumla yüzleşirim, kendimi seyrederim orada.

Ve oyuncaklarım... Cevizle yaptığım "kherkheruç (xerxeruç)", genellikle fındık çubuğundan yaptığım "dondereç", kabak "şib"inden veya "pokhpaden (poxpaden)" ağacından yaptığım "cibul", sonra "tokhtic (toxtic)", "hokkar" dediğimiz topraktan yaptığımız "mila" yani misket ... Ve daha neler.

Bu yaz köyün düzündeki pilli şeylerle oynayan çocukları seyre daldığımda, eskilerden bir oyuncak

atmak istedim önlerine... "Olo uşaklar, gelun duduk yapeyim siza" deyip peşime taktım iki üçünü. Evden bir meyve bıçağı alıp kabak yaprakları kestim... Şaşırdılar, düdük bunun

neresinde diye. Bir tane yapıp öttürünce, diğer çocuklar da kuyruğa girdi... Bu kez ben şaşırdım:

-Siz hiç "cibul" görmediniz mi?

-Görmedik...

Daha büyüklere dönüp azarladım, ayıpladım "neden öğretmemişsiniz" diye de haşladım onları bir güzel... Neyse, lafı bırakıp, büyük annemle çoban giderken yaptığım Cibul'u anlatayım ben size.

Bir kabak yaprağını sapıyla birlikte kesip, üstte şemsiye gibi duran kısmını attığınızda; bir ucu kapalı, içi boş bir boru elde

edersiniz. Kapalı yerin yarım parmak altından, bıçakla dikey olarak iki parmak uzunluğunda bir yara açarsınız. Yarık yeri kapatacak şekilde ağzınıza sokup üflediğinizde boru ötecektir, ama o henüz cibul değil, bir düdüktür. Sonra gövdede sıralı olarak beş adet delik açarsınız, cibulunuz hazırdir.

Kabak şibinden yapılan cibulun ömrü en fazla iki saattir. Suyu çekilen bitki, buruşur ve bir daha çalmaz. Onun yerine, "pokhpaden" ağacından bir dal kesip cibulunuzu ondan yapmalısınız. Cibul, başka yörelerde "sipsi" olarak bilinen halk çalgısının Haçapit'teki (ve tabii ki, Hemşin'deki) adıdır. Tulum çalmadan önceki aşama, cibul aşamasıdır.

Kestiğiniz pokhpaden dalını 20 santimlik parçalara ayırırsınız... Sert bir cisimle, içinde bulunan süngersi dokuyu dışarı çıkarırsınız, zaten bir ucundan bastırınca kendisi dışarı fırlar. İçindeki çapakları temizlemek için, yuvarlak bir ege veya törpü kullanmak lazımdır (biz eskiden, "mağol" dediğimiz diken bitkisini kullanırdık). Bir bıçak yardımıyla kabuğunu soyarsınız, kabuk çok yumuşak ve sulu olduğundan kolay soyulur... Tertemiz bir ahşap boru vardır şimdi elinizde. Sonra, gövdeye ikişer santim arayla beş adet delik açarsınız... Biter mi? Bitmez... Daha "tepelik" yapmadınız çünkü... Ses çıkaran kısım, elinizdeki borunun ucuna takacağınız bu kısımdır, delikli gövdenin işi ise, tepelikten çıkan sesi melodiye çevirmektir. Tepelik nasıl yapılır? Şöyle: Tepelik, gövdeden biraz daha ince, 7-8 santim boyundadır. Onun da içindeki süngersi doku çıkarılır, kabuğu temizlenir, içinden çıkan süngerden küçük bir parçayla bir ucu kapatılır. Kapalı yerden yarım santim aşağıdan, ince bir bıçakla 3 santim kadar bir kapak açılır (açılan kapak ayrılmadan). Kapağın üstü kazınıp inceltilir, üflenildiği zaman titreşim yapıp ses çıkarsın diye.

Sonra, tepeliği delikli gövdeye takarsınız ve üflersiniz... Fakat, elinizdeki cibul'u süslemeniz lazımdır... Otantiğe katkı yapmalısınız... Gövdeye desen çizmeli, su bazlı vernikle parlatıp korumaya almalısınız. Cibul'unuz hazırdir... Hayırlı olsun! ■

Mine Üçüncü

Cansu Üçüncü

GOR
harsnik

MEG SUNOV BAD ELLİÇİ

GELİNİ GELİNİ
BU EVÜN TAVANI YOK GELİNİ AMAN AMAN
YILDIZLAR ÖĞRENIYOR GELİNİ AMAN AMAN

GEİNİ GELİNİ
ASMA BAŞUNİ ASMA GELİNİ AMAN AMAN
YÜREGUNUZI YAKIMA GELİNİ AMAN AMAN

ENİŞTE ENİŞTE
ENİŞTE BOYUN UZUN ENİŞTE AMAN AMAN
DEĞERSİN YAPRAKLARA ENİŞTE AMAN AMAN

ENİŞTE ENİŞTE
BU GELİN KURBAN OLSUN ENİŞTE AMAN AMAN
BASTUGUN TOPRAKLARA ENİŞTE AMAN AMAN

GELİNİ GELİNİ
K A KEZİ GESMAT ÇATA GELİNİ AMAN AMAN
CERİMAĞ LAÇAD VARATSKUŞ GELİNİ AMAN AMAN

Seslerin “gor”u

Mahir’in kitabını önemli kılan sadece pek de bilinmeyen Hemşinleri anlatması değil, yokolmakta olan bir dil varlığını ortaya koyması, göstermesidir.

Mahir Özkan, bir kısmı daha önce Agos gazetesi ve Biryaşam dergisinde yayınlanan Hamşetsnag (Hemşince) öykülerini kitaplaştırdı. Aras Yayınlarından çıkan kitapta Hamşetsnag öykülerin Türkçe çevirisi ile Ermeni alfabesiyle yazılmış (yani Ermenice çevirisi değil, Ermeni alfabesiyle Hemşince) bölümleri var. Hamşetsnag Hekiyaner, ilk Hamşetsnag edebi eser. Mamafih, bir “olay”. Bu olay hakkında söze nereden başlamak gerekir; cevabı biraz zor. Kitabın Hamşetsnag-Türkçe bölümlerinin yanı sıra bir de neden Ermenice harflerle basıldığını mı konuşsak, yoksa bir dilde nasıl olur da şimdiye kadar bir edebi eser üretilmediğini mi? Yoksa kitapta bulunan bazıları denemeye bazıları anıya yaklaşan yirmi dört hikâyeyi mi konuşalım? Kitap, bütün bu yönleriyle de değerli olduğu için, hepsinden konuşmak gerekir diye düşünüyorum. En baştan yani kitabın adından başlayalım: “Hemşin Öyküleri”, alt başlığı ise “Hamşetsnag Hekiyaner”. “Hemşin Öyküleri” deyince akla bir yurttan yaşayan insanların hayatlarından esinlenen, onların folklorunu yansıtan öyküler geliyor doğal olarak. Hemşin deyince de akla gelen Çamlıhemşin ve Pazar-Hemşin (Hemşin ilçe olmasına rağmen nedense halk arasında bu ad kullanılıyor) oluyor. Hemşin birçok nedenden dolayı gözde bir yer. Ta 1960’lı yıllardan beri çıkan dergileri var, bura Hemşinlerin. Ayrıca Adnan Genç’in, İbrahim Karaca’nın kitaplarını unutmamak gerekir. Fakat kuzeye ve batıya göç etmiş, oraları

yurt tutmuş Hemşinler var, ne bu göç ne de yeni yurtlarındaki yaşamı biliniyor. Farklı yerleri yurt edinmiş Hemşinler arasında yılların getirdiği farklılıklar var. Hopa’da oynanan horon Rize’dekinden farklı. Eğitim-öğretimden, modernleşme serüvenlerinden kaynaklı farklar var. En önemli fark ise dil. Rize’dekiler hiçbir zaman Hemşince konuşmadıklarını, dedelerinin bile Hemşince bilmediklerini söylüyor; çok azı bunun aksini iddia ediyor. [Bu farklılıklar Hemşin kültürü araştırmalarının aydınlatılması gereken en önemli konu.] Dolayısıyla dilin muhafaza edip sakladığı “geçmiş”, “sözlü kültür” öğeleri bu Hemşinler tarafından bilinmiyor. Bu farklılıklardan dolayı, belki bazı Hemşinler Mahir’in anlattığı hikâyelerdeki Hemşinleri tanıyamayacak. Mahir’in anlattığı hikâyeler, kuzeye giden Hopa Hemşinleri anlatıyor. Sadece başkalarına değil, diğer Hemşinlere de anlatıyor. Gelelim kitabın “alt başlığı”na: “Hamşetsnag Hekiyaner”. Mahir’in kitabını önemli kılan sadece pek de bilinmeyen Hemşinleri anlatması değil, yok olmakta olan bir dil varlığını ortaya koyması, göstermesidir. Hamşetsnag ilk edebi eser olmasıdır. Ermenicenin elli iki lehçesinden biri olan Hamşetsnag çok eski metinlerin varolduğu biliniyor. L. Haçikyan, Hemşin Gizemi’nde Hemşin bölgesindeki kiliselerin yıkılmasından kurtarılan ve Kudüs’teki Ermeni Patrikhanesinde korumaya alınan “emanetler” arasında Hamşetsnag yazılmış metinlerin olduğunu belirtiyor. Lusine Sahakyan’ın da bu metinlerin bir kısmını fotoğraflayarak belgesel filminde

gösterdiğini biliyoruz. Genel olarak Karadeniz’de, özelde de Hemşin bölgesindeki kiliselerin yıkılması ve “Müslümanlaştırma” sürecine dair çok az bilgiye sahibiz. Kiliselerin ve diğer dini kurumların kapatılması ve yıkılmasından, 1915’teki “büyük felaket”e varan gelişmelerin sonunda geriye bir kısmı Ermenice konuşan, kendilerine Hemşinli diyen Müslüman bir topluluk kaldı. Bütün bu sürecin bakiyesi sadece kaybolan canlar değildir, bir halkın kültürü, kültürün belleği, mahfuzu olan kitaplar, elyazmaları da yok olup gitmiştir. Bir dilin (diyalekt de olsa) unutulmaktan, yok olmaktan kurtarılması, insanlık kültürüne yapılmış bir katkıdır. Mahir’in kitabı bu nedenle bir hikâye kitabı olmanın ötesinde değerlidir; elimizdeki bir dil kitabıdır. Mahir sabırla, titiz bir araştırma ile sesleri imeceye çağırılmış, onlara varlık kazandırmıştır. “İkinci dil”i karıştırmadan Hamşetsnag bir cümle kuramadığımızı düşünürsek, Mahir’in yaptığının ne kadar meşakkatli bir iş olduğunu daha iyi anlarız. En gelişkin dilsel hazineyi oluşturmak için olayları, mekânları en ayrıntısına kadar anlatmaya, betimlemeye çalışmış. Cadı Hikayelerinde yaylayı, evleri, çerkenayı, sakviyi, gılamuru anlatırken yaptığı gibi. Sadece bu kadar değil Mahir’in dil çalışması. Günlük konuşmalarda kullanılan bazı deyimlerde saklı kalmış ya da sadece tek bir eylemi anlatırken kullandığımız bazı sözcükleri görünür kılarak tedavüle sokuyor. Aşuş kelimesi bakmak anlamına geliyor mesela. Ama biz yed-aşuş, ver-aşuş gibi sadece yön belirttiğimizde kullanıyoruz. Genel olarak bakmak anlamında put-enuş’u kullanıyoruz. Ermenice sözlüklerde aşel eski bir Ermenice kelime olarak geçiyor. Buna benzer başka bir örnek; pencereye pencea diyoruz. Ama Ermenicesi baduhan: bad-duvar ve hanel çıkarmak kelimelerinden geliyor. İki kelime de bizim tarafımızdan biliniyor. Telefon-heraxos; uzaktan konuşma anlamı var: heru-uzak ve xosuş-konuşmak. Mahir’in dil çalışmasına bakarak, sözcüklerin nasıl yavaşça yok olduğunu da şaşkınlıkla fark ediyoruz.

Kayboldum için Hamşetsnag gayib ağa diyoruz genel olarak. Oysa zaten bu kelimeyi karşılayan “gorsevettsa” var. Gorsevettsa-gayibağa-kayboldum! Asimilasyonun evrimi. Bu “evrim”e daha birçok örnek verilebilir: darlandım- darlanmış ağa- nağetsa; sarıldım-sarılmış ağa- pattevettsa; toplandık- toplanmış ağak- joğvevetsak; birleştik- birleşmiş ağak-megdağvetsak gibi.

Mahir, Hamşetsnag’ı ihya ederken pek tabii olarak Ermeniceden yararlanıyor. Böyle yapması iki kere doğrudur: Bir dil kendi içinden yeni nesneler, durumlar için yeni kelimeler türetebilir. Fakat bir diyalekt söz konusu olduğunda, bu doğurtma işleminin “anadil ailesi”ne bakarak yapılması gerekir. Aksi bir yaklaşım diyalektin o dilden kopmasını getirecektir. Unutulmamalıdır ki, Hemşin kimliğinin varkalması için şart değil ama Hemşincenin bir diyalekt olarak varkalması Ermenice ile kurduğu/kuracağı ilişkiye bağlıdır.

Diğer taraftan, “dilde arınma” ya da “öz-Hemşince” gibi milliyetçiliğe özgü bir özcülük biçiminde, başka dillerden, örneğin Türkçe ve başka dillerden Hamşetsnaga girmiş, yerleşmiş kelimelerin atılması da o dilin yoksullaşması, gücünü yitirmesi anlamına gelir. Mahir iki hataya da düşmüyor. Dilin kendi içinden kelime doğurturken ana yapıyı esas alıyor ama özcülük yapma gereği duymuyor. Mamafih, mesela Adalet hikayesinde olduğu gibi başka dillerden gelip Hemşinceye yer edinen adalet, kanun, töre gibi kelimeleri kullanmakta bir beis görmüyor.

Üzerine konuştuğumuz kitap “bir dilde yazılmış ilk kitap” olunca kitabın

edebiliğinden çok başka şeyler söz soframızı dolduruyor kaçınılmaz olarak. Hemşin Öyküleri, Hemşinlerin sözlü kültürünü yazıya geçirerek ölümsüzleştirirken sadece Hemşinleri anlatmıyor, bu dili merak edenlere, bildiğini iddia edenlere ve hiç bilmeyenlere yeniden öğretiyor. Ve onlara yorulmadan dillerinde yazmaları için gor’a davet ediyor. ■

MEGMEZİ

Insanlar, aidiyetlerini içinde meydana geldikleri toplumdan alırlar. Aidiyetini aldıkları topluma karşı sorumluluk taşıyan ve duyanlara da aydın insan denir. Sormak ve sorgulamak Aydın olmanın olmazsa olmaz ilkesidir. Sorup ve sorguladıkları için de her zaman karşılarında tutucu bir güç bulurlar. Asıl olan da bu güce karşı durmaktır. Hadig uzunca yılların düşüncesi ve hayali olsa da gelişen ülke koşulları, kardeş dil ve kültürlerin birlikte hareket etmelerinden de etkilenen Hemşinli arkadaşların bir araya gelişi ile kuruldu. Tabi ki bu arkadaşlar çeşitli baskı ve zorluklarla karşılaşacaklarını biliyorlardı, ama bildiğimiz bir doğru da vardı ki bu tutucu baskı ve zorluklara karşı durmadan doğrular ve gerçekler ortaya çıkarılmaz. Hadig demokratik kitle örgütleriyle meydanlarda, olanaklar doğrultusunda sözlü ve yazılı medyada, panellerde ve söyleşilerde 'kimanak ta hoza ik' belgisi ile Türkiye kamuoyuna ve Hemşin halkına Hemşin kimliğini duyurdu. Bence Hadig sadece kaybolmaya yüz tutmuş bir kimliğin canlanması değil, Hemşin dili ve kültürünün de farklılığının farkındalığını yaratmıştır. Acı ama gerçek, farklı şekil ve boyutlarda ki inkar ve asimilasyon politikalarının etkisinde kalan bir kısım Hemşinliler bile Hemşinliliklerini dillendirmez olmuşlardı, işte Hadig bu tehlikeli gidişe dur dedi. Toplumumuzda Hemşin kimliği ile var olmanın zorunluluğunu, farklı dil ve kültürlerle eşit ve kardeşçe yaşamının müjdecisi oldu.

Hadig'in bu haklı ve onurlu çıkışıyla Hemşinli kadınlarımız 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde Hemşinli kimlik ve belgileriyle yer aldılar, özel ve genel taleplerini meydanlarda ve televizyonda Hemşince dile getirdiler. Hadig'den önce de Hemşinli genç müzisyenler değişik tarzda Hemşin ezgileri ve türkülerini kamuoyuna duyurdular. Özgün çalışması ile Vova bizleri geçmiş düşünlerimize taşıdı, halı, kilim isteyerek düşün salonları dışında da güzel düşünler olacağını gösterdiği gibi yurduşına da sesimizi ve müziğimizi taşıdı. Özcan Alper kardeşimiz de sinemada güzel eserler çıkararak kimliğimizi ulusal ve uluslar arasında duyurdu. Hemşinli bir kısım işadamlarımız Hemşinli kimliği ile yemekli toplantılar düzenleyerek Hemşin Hizmet Vakfının kuruluş çalışmalarına başladılar. Bütün bu

yaşananlar Hemşin kimliği ile Hemşinlilerin toplumsal ilerlemesini göstermektedir.

Yaşanan bu gelişmelere karşı biz Hemşinlilerde farklı yaklaşımlar oldu. Birinci yaklaşım okul çağlarımızda bizlere verilenlerle yetinip, acaba neden, niçin, nasıl gibi sorgulama yöntemlerini kullanmayıp ezberlerinin bozulmamasını isteyenlerin oluşturduğu bir yaklaşımdır. Bu görüşteki arkadaşlarımız arasında da tam bir görüş birliği olmadığı, biz Hemşinlilerin Orta Asya dan gelirken Türklerin hangi boyundan olduğumuz ve Dambur'a yerleşme tarihimiz hatta nereden geldiğimiz, Hemşincenin Türkçenin bir lehçesi olduğu veya komşuluklar nedeniyle edindiğimiz bir dil olduğu ve atalarımızın önce İslamı sonra Hristiyanlığı veya önce Hristiyanlığı, sonra İslamı mı seçtikleri hususlarında çok farklı yaklaşımları ile görülmektedir. Yine bu arkadaşlarca Hemşinlilikten ziyade Türklük ve Müslümanlığın dillendirilmesinin doğru olacağı söylenir, Hemşinliliğin ve Hemşincenin konuşulmasını farkındalığının yaratılmasını doğru görmezler hatta Hemşin farkındalığını yaratmak isteyenlere Türklük ve Müslümanlık düşmanı diye değerlendirirler. Bilindiği üzere bu görüşe sosyolojik literatürde muhafazakar, resmi görüşlede örtüşdüğü için resmi görüş denir.

Hemşin gerçeği, dili, kültürü ve tarihine yaklaşımlarıyla orta yolu tercih eden ikinci bir görüşde saptanabilir. Bu arkadaşlar Hadig kuruluşunda ve aktivitelerinde yer almış ve çeşitli yol ve yöntemlerle Hemşin dilinin ve Hemşin kimliğinin duyurulmasına katkı sunmuşlar ve sunmaya devam etmektedirler. Bu dostlarımız, Hemşin şemsiyesi altında kendi dilimiz, türkümüz, horonumuz, tulum ve kavalımızla yaşayıp, tarihimizle ilgili, acaba nereden, ne zaman ne için gibi sosyolojik sorgulamalara gerek duymayanlardır. Bu dostlarımızla birebir görüşmelerimizde Hemşin dili, kültürü ve tarihi ile ilgilenmenin doğru ve gerekli olduğu doğrultusunda hemfikir oluyoruz. Kimileri de tarih ile ilgilenmenin doğru ve gerekli olmadığını bize telkin etmeye çalışıyorlar. Bu dostlarımıza M.S. 8. y.y. ile 15. y.y. başlarına kadar Hemşin prensliğinin varlığından bahsettiğimizde, şaşırıldıklarını ve haberdar olmamanın verdiği ezikliğini görürüz. Yine bu dostlarımızla görüş alışverişlerinde bulunurken

biz Hemşinlilerin dışında, akademisyenlerce bizimle ilgili yazılanları dile getirildiğinde okuyup araştırmanın gerekliliği konusunda hemfikir oluyoruz. Ama genelde de konuşmalarımızı ama larla bitiririz. Bu dostlarımızla, 1913 yılında Harbiye nazırının Dahiliye nazırına yazdığı yazıdan, Adnan ADIVAR'ında yazı kurulunda yer aldığı İslam Ansiklopedisinde ki Hemşinlilerle ilgili bölümlerini konuştuğumuzda, biz Hemşinlileri bizden başka herkesin bizden çok tanıdığı kanaatine vanyoruz. Ne yazık ki bu gerçekliklere rağmen Hadig kurucu ve yöneticileriyle ilgili önyargılı, çirkin ve asılsız suçlamalara karşı bu dostlarımız sessiz ve tavırsız kalıyorlar. Bu nedenle de saldırıda bulunanlara cesaret vermiş oluyorlar. Bu dostlarımızla şu alıntıyı paylaşmak isterim 'Kulağının dibinde söylenmiş, sana aykırı gelen bir şeye duyarsız kalmak, duyarlı olduğun hususlarda ki inandıcılığını da zayıflatır. Yukarıda saptamaya çalıştığım iki görüşden sonra üçüncü görüşün ne olduğunu analiz etmeye dahi gerek olmadığı akla gelebilir. Bu görüş tarihsel gerçekliğe, bilimsel bulgulara dayanan bir görüştür. Yani en zorlu, sorunlu ve sorumlu bir yoldur. Bildiğiniz gibi bu dostlar Hadig kurucuları, yöneticileri ve Hadig dostlarıdır. Asla unutulmaması gereken Hadig, bireylerin ve siyasi bir akımın demeyeği değildir. Hadig, Hemşin dili, kültürü ve tarihi ile ilgili bilimsel temellere dayanan sözler söylemek isteyen her Hemşinlinin demeyeğidir. Hadig'de bilimsel temele dayanan, yani ütöpik ve kafatasçı olmayan her düşünce özgürce dile getirilir, getiriliyor da. Dostlarımızın beni anlayacağını umarak, gözlemlediğim bir eksikliğe parmak basmak isterim. Hadig'de her koyun kendi bacağından asılır, sözü asla hayat bulmamalıdır. Sosyal medyada veya sözlü beyanlarda Hadig veya Hadig dostlarından birinin aleyhinde yazılıp söylenen iftira ve çamur atmalara karşı hep beraber dimdik durmalı ve gerekirse kendimizi görevli hissederek bilimsel ve doğru yanıtlar vermeliyiz. Çünkü, doğru bildiğimiz bir düşünceye yapılan saldırıya müdahil olmazsak yapılan saldırıyı haklı bulmuş durumuna düşeriz. GOR büyük şair Nazım Hikmet'in dediği gibi 'Düşmana inat, bir gün fazla yaşamak' diyerek her türlü asimilasyon ve inkarcılığa rağmen dilimiz Hemşincenin ve kültürümüzün var olması ve yaşatılması için gerekenleri temel ilke edinmelidir ve edinmiştir. Hemşin coğrafyasının çeşitliliği göz önünde bulundurularak her yörenin ve bölgenin ve hatta ülkemiz dışında ki Müslüman ve Hristiyan Hemşinlilerin sesi ve kulağı olmalıdır. Savaşı ve sömürsüz bir dünyaya olan hasretini dile getirmelidir. Farklı dil ve kültürleri, insanlığın ortak

mirası olarak görür ve savunur. Barıştan ve özgürlükten yana halkların kardeşliğinin savunucusu, eşit ve ortak yaşamın örucüsüdür GOR. Tabi ki GOR çevre ve doğa düşmanlarına karşı savaşıkan, HES'lere karşı direngen halkımızın yanındadır, olmalıdır da. GOR genç müzisyen ve sanatçılarımızın, kadınlarımızın, gençlerimizin yer bulduğu bir alandır. Bu alanda yer almak için heyecanlanmakta bu kesimlerimizin görevidir. GOR doğaldır ki Hemşinlilerin ekonomik sorunlarıyla, yoğunlukla çay ve fındık üreticilerinin sorunlarıyla ilgilenmelidir. GOR bütün bunların yanında, bölgemizin giderek artan sağlık sorunlarından kanser belasının erken teşhis ve tedavisi için bölgede geniş kapsamlı araştırma ve tedavi hastanesi ve birimlerinin açılmasını istemelidir. Bu doğrultuda bölge halklarının sesi, kulağı ve örgütleyicisi olmalı, yöresel dernek ve yayınlarla işbirliği yapmalıdır. Dostlar, "GOR'un ne zor işleri var!" diyeceksiniz gibi geliyor bana. Durun, son sözümüz söylenmedi daha. Tabi ki GOR bu anlattıklarımı sadece GOR aktivistleriyle başaramaz. GOR'la karşılaşmış veya karşılaşmamış, Hadig'de bulunmuş veya bulunmamış, ama kalbi bu duygu ve coşkuyla çarpan tüm Hemşinlilerle ve Hemşin dostlarıyla birlikte başaracağımız inancındayım. Sözümüz bitmedi demiştik. Evet doğru, bitmedi. Bu güne kadar başkaları tarihimize ilgili yazdılar, söylediler. İşte GOR tarihimize ilgili bizim söz söyleme ve yazma zamanının geldiğinin göstergesidir. Belki bugün değil ama mutlaka yarın bu görevini de onurla, gururla yerine getireceğine inanıyorum. Biliyorum bütün bu yazdıklarımız üzerine toplumumuzdan değişik sesler gelecektir. Ama öncelikle, tartışma ve konuşmalarımızın belli bir saygı, sevgi ve hoşgörü içerisinde olmasını temenni ediyorum ve bekliyorum. Önyargılı bakış her zaman yanlış olan bakıştır ve kendi düşüncesinin dışında başka bir düşüncenin de olamayacağını ve aynı zamanda düşünemediği, göremediği hususların başkaları tarafından görülmesini kabullenemeyen bir bakıştır. Düşüncelerinde gerçek gördüğü hususların, gerçek olmadığının kabullenemeyişinin isyanıdır. Bu ve diğer nedenlerle tartışmalarımızı dar, klasik, şabloncu yaklaşımlardan uzak yapmalıyız diyorum. Tekrar görüşmek üzere başanlar diliyorum. ■

GOR'E KENATS, ANUNE MENATS.

Ta kidim aver asti. Gor'e ook kenats oç, mek hedvenus gor'e piyak oç anune piyak. Dergiyis anune GOR tiyak. Ali al betk ağav anune gorsevetsav oç.

Himi al gor ene çık enoğal çık. İsti tus gor desnul çigayik. Yes issun daragane viyantsa konime gor kenatsadz desadz unim. İndzma bidzikniye voe desadz gunna voe desadz unnal çi. Desnoğ çelloğnun hama kenatsadz desadz goroun kiçme inçikertme kerdzelim asti.

Mer kağın Paşayın ergu odalı dağtka dune şad hinatsadzer. Nor dun şinuşe bidir. Avalu bes lertentsi, dane hama kar geyim oç deyi dune arabin campun mode şinoğer. Aranç oçxenots dağ pouşe bidir. Konimoketsov elluşı pañçer. Paşalin, Daninotse, oçxenot pouşı gori hama hekuts kağes bededetsek asats. Ut hadig dağa unir dağotse gese kimager. Xoşor elloğ dağotsman erguse erand sefali ağçigeni. Xoşor dağotsman meg ağçignu meg mançe gori hama kağe bededetsin. Paşalin orok kuka ta kaçi ta deyi medoyirgu.

Gor'in ore kağetsik joğvevadzeni. Ağadık ağçig dağa mart eguşniye bedeneçeni. Dane hatse tatsane kiçer. Paşalin, tezuکه moe çağatsniva xergets. Barave çağatsniva ertalu aranç aburin pancare giyagutse vaan etir çağatsniva kenats. Egoğnun herkuşı çak lazdi alur u gorgod ağats dune eyev. Lazdin hatsiye, gorgodove konime cugal abur şinets. İgvanu tiyadz meg kuğam al madzun unir. Tereyağove cemur, lazdin alurovn al papa şinets egoğnun tsoogu vaan depure var etir udetsuts xemetsuts geştatsuts.

Mança dağake martike oçxenots dağe çapaniyove pouşı hakvanetska gebadzeni, Ağçgeniyove gendikn al porvadz hoğe voe pergove voe arnadove varkaşeguni. Pouş enoğ martoste çapaniye karin tiptseneguni çapanun peyneniye küntanar gu. Aga'tsove çarg'ove çapanun peyneniye surtseneni tadeguni.

Ağçgeniye inknuyintse, dağakn al uyintse meçvenun gamats gamats xabreguni. Meçe meçe ağçig dağa yaats megali modn i tus kağduts kağduts enkvenun dagemine putgeneni.

Xabar xabruşı inçik menats oç hedev geban yaats xağ tskelov gançuşı. Dağake ağçgenun, ağçgeniye dağotse vaan gançeguni. Ağçgeniye ağtevin oç deyi gendike ağçgenun, dağake ağtevin oç deyi martikn al dağatse xağ xarat gudani. Teme taduşan teme gançuşan tatretsan kernetsan covçur ağan. Tatrutine ertuşı hama biyayime nestan. Nestadz dağn al gançuşan vazantsan oç.

Tadoğnun meçe medz elloğ marte vaseyi bes; heyika tatrutinniyet kiçme elav menatsadze ertak hana tser denoun hanek gu asats. Ter poruşes hoğ varkaşuşes

tamnoğ andi hedev oçxenotses inçuki dabvina xoran xağoğuk kiçme ğarat enik asats.

Voe gançelov voe gançelu taduşe keşetsutsin. Meg oğtunakmine meg dağame uyine ergu engerin modn i yus tseneyet. Dağın entin tadoğ ağçgane açvin i tus put enele engerdatse anguçven i yus inçigertme fesfesats.

As yiyek hadig dağakes geban gançuşı;

Çağtsutse alur unim

Ka vaad açvi unim

Yar kezi u arnum na

Hing oçxar vad unim.

Dağan ağçgane haz ağadz uner hama ağçige dağın haz ağadzçuner. Ağçigs al konime enger mode arav dağotse xağın tem kenatsin;

Govme unim tarentsadz

Godoşvenin gaxletsvadz

Tun itti um xağ gutskes

Açvenid ture letsvadz.

Dağın xerke keloxe eyev ta as ağçiges indzi haz aavoç. Engerdartse meg xağm al anguçvenem i yus asats, geban ali gançuşı;

Ergu gatsin percu me

Xeçetsnoğum arcı me

Paxtsenoğum kidatsik

Meçvenut meg ağçig me.

Ağçige dağın merame imats hedev medzvornun vaxuşın soox xağ tskuşan vaz antsav. "Açveniye ture letsvadz" dağan paxtsena gu deyi, Andi hedev menenak oç gor ertal gartsav oç al harsnik.

Tsoogvan hedev ergu yiyek saat al tadetsan hoğe pouşı varkaşuşı pane tamnetsin. Hedn al nor porvadz hoğe dabvi ammuma deyina saatum al avelli xoran xağtsin gançetsin, xexencatsin, pane erapnetsin. Martike denem i yus ertale dane barave ertoğnun edetiyan; Aspadz tsezi xendasna, dzidzağesna, mux u murad ena gaser.

Oçxenots gorin hede lazut godruşı peçkuşı gor, torxi gor, kaani gor, tsemrantsu pad geyuşı gor genaki. Gançelov xağalov tadvir xendalvir gu. Himi?

Meg okets me inçime ellir hana aranç tergitsin xabar gudani, tergitse tergitsin dir keller. Himi?

Himi; tergistin mernuşe imanak ta hana gertak,

Harsnik ta tsenda gertak. Megale aşxaras xabar unna çık. Abruşı haye engak.

Not: -Engadz, guldevadza deyi medoadz harfiye kiris meçe teyioc. Xabrevadzi bes kiyetsi.

-Xağiye, vore dir çuni vore yes hede teyi. ■

DERS 2

ÇOĞUL

a) Tek heceli isimleri çoğul yapmak için sonlarına -er çoğul eki getirilir.

lus (ışık)	: luser	dun (ev)	: duner
şun (köpek)	: şuner	tsi (at)	: tsier
kork (halı)	: korker	mad(parmak)	: mader

b) Çok heceli isimleri çoğul yapmak için -ner çoğul eki getirilir.

gadu (kedi)	: gaduner	cugal (kazan)	: cugalner
enger (arkadaş)	: engerner	kedal (kaşık)	: kedalner
postal (ayakkabı)	: postalner	ator (sandalye)	: atorner

c) Bileşik isimlerde ikinci kısım tek heceli ise sonuna -er getirilir.

heraxos (telefon)	: heraxoser	havgit(tavuk)	: havgiter
putamad(başparmak)	: putamader	kelxaşor(başörtüsü)	: kelxaşorer

d) Kuraldışı çoğullar: Bazı Hemşince kelimelerde Klasik Ermeniceden kalma çoğul ekler korunmuştur.

mart(adam)	: martik, marter	kağetsi(köylü)	: kağetsik
genig(kadın)	: gendik	dağa(çocuk)	: dağak
dağetsi(yerli)	: dağetsik		

e) Sesli harfle biten çoğul olmadığı için çoğullar belirli tanımlama edatı olarak -e eki alırlar. Belirli tanımlama edatı aldıklarında -ere çoğul eki -iye biçiminde okunur.

duner	: dunere / duniye	şuner	: şunere / şuniye
kirker	: kirkere / kirkkiye	martik	: martike / martiye

FİİLLER

Bazı kural dışılıklar olmakla birlikte fiiller -el, -il, -al mastar eklerini alırlar. Ancak bu eklerin tamamının yerine hemşince -uş eki de kullanılmaktadır. Hemşince olumsuzluk eki -ç ekidir. Hemşince günlük kullanımda yaygın olarak mastarlar ıllal / elluş : olmak fiilinin -ç ekiyle olumsuz yapılarak mastarın önüne gelmesiyle de yapılır.

Mastar		mastarın olumsuzluğu
kirel (kiyel)	/ kiruş (kiyuş): yazmak	çkirel / kiruş (kiyuş) çelluş
sorvil	/ sorvuş: öğrenmek	çsorvil / sorvuş çelluş
xağal	/ xağuş: öğrenmek	çxağal / xağuş çelluş
gartal	/ gartuş: okumak	çgartal / gartuş çelluş

BAŞINA 'GU' ALAN FİİLLER

Bazı tek heceli fiiller başlarına 'gu' eki alırlar. Bu fiillerin bazıları; luş / lal, devuş / dal, eguş / kal. Bu fiiller Standart Ermenicede de başına 'gu' alırlar.

gu lam (kulam)	gu kam (kukam)	gu dam
gu las (kulas)	gu kas (kukas)	gu das
gu la (kula)	gu ka (kuka)	gu da
gu lak (kulak)	gu kak (kukak)	gu dak
gu lak (kulak)	gu kak (kukak)	gu dak
gu lan (kulan)	gu kan (kukan)	gu dan

BAŞINA 'Gİ' VEYA SONUNA 'GU' ALMAYAN DÜZENSİZ FİLLER

kidanuş/kidnal (bilmek) gaynuş/garenuş/garenal (.e bilmek) unnuş /unenal (sahip olmak)

kidim	garim	unim
kides	gares	unis
kida	gara	uni
kidik	garik	unik
kidek	garek	unek
kidin	garin	unin

yes çkidim, tun kides, dun unim, hats unim, hayeren gartal garim ama kirel çi garim.

Garenal (...e bilmek) yardımcı fiili ile kullanıldığında fiiller master halinde kullanılırlar.

ŞİMDİKİ ZAMAN KİPİ

Hemşincede Türkçedekinin aksine şimdiki zaman – geniş zaman ayırımı yoktur. Şimdiki zaman çekimlerini kirel / kırıuş (yazmak), sorvil / sorvuş (öğrenmek), xağal / xağuş (oyunmak) fiillerinde gösterelim:

	kirel /kirel / kırıuş /kiyüş	sorvil /sorvuş	xağal /xağuş
yes	gı kirem / kırım gu / kirigum/ keyim gu/keyigum	gı sorvim/ sorvim gu/ sorigum	gı xağam /xağam gu /xağagum
tun	gı kires/ kires gu / kiregus/ kiyes gu /kiyegus	gı sorvis/ sorvis gu / sorvigus	gı xağas / xağas gu / xağagus
an	gı kire/ kira gu / kiya gu	gı sorvi /sorvi gu	gı xağa / xağa gu
Me(n)k	gı kirenk/ kırık gu /kiriguk/ keyik gu / keyiguk	gı sorvink / sorvik gu /soriguk	gı xağank / xağak gu / xağaguk
tuk	gı kirek / kirek gu / kireguk / kiyek gu / kiyeguk	gı sorvik / sorvek gu / sorveguk	gı xağak / xağak gu / xağaguk
aner	gı kiren / kiren gu / kireguk / keyin gu / keyigun	gı sorvin / sorvin gu / sorigun	gı xağan / xağan gu / xağagun

Tabloda gördüğümüz gibi şimdiki zamanda fiil sessiz harfle başlıyorsa “gu” eki getirilir. Ancak fiil sesli harfle başlıyorsa istisnaları olabilmekle birlikte genellikle fiilin başına “g” getirilir. Fiil başına gelen “g” bitişik yazılır.

Bazı sesli harfle başlayan fiillerin birinci tekil şahıs çekimleri şu şekildedir:

uzuş: guzim (kuzim), uduş: gudim, ertuş: gertam, ardzuş: gardzim, enuş: genim, epuş: gepim

Şimdiki zaman çekiminde fiil köküne kişi çekim ekleri getirilir. Kişi çekim eki master ekindeki sesli harfi içerir. Hemşincede -el, -il, -al eklerinin master eki olarak kullanıldığını bir göstergesi de bu durumdur.

sorvuş/sorvil: sorv + i + m gu, sorv+i+s gu

xağuş/xağal: xağ + a + m gu, xağ + a + s gu

kırıuş/kirel: kir + e + m gu, kir + e + s gu

Şimdiki Zamanın Olumsuzu

	kirel/kırıuş	sorvil/sorvuş	xağal/xağuş
yes	kire çim	sorvi çim	xağa çim
tun	kire çes	sorvi çes	xağa çes
An	kire çi	sorvi çi	xağa çi
mek	kire çik	sorvi çik	xağa çik
tuk	kire çek	sorvi çek	xağa çek
aner	kire çin	sorvi çin	xağa çin

1.ve 3. tekil ve 1. ve 3. toğul kişilerde ‘çe’ eki ‘çi’ ye dönüşür.

Şimdiki Zamanda Soru

Hemşincede soru, soru sözleri dışında, “ta” eki ile yapılır.

tuk hamşesnag sorvek gu ta? (Siz hemşince öğreniyor musunuz?)

mek anots hede xağak gu ta? (Biz onlarla oynuyor muyuz?)

aner im anunes kire çin ta? (Onlar benim adımlı yazmıyorlar mı?)

Oretsuts / Takvim

dari: yıl

mevsim: **mevsim**

amis: ay

şapat: hafta

or: gün

hakvan: sabah

tsoreg: öğlen

ikendi: ikindi

igun: akşam

kişer: gece

ereg: dün

asor: bugün

hekuts: yarın

oxt / vağt / jamanag: zaman

entame /an jame: o zaman

saat / jam: saat

dekika: dakika

saniye: saniye

mevsimner/ mevsimler

aşun: sonbahar

tsemer: kış

karun: ilkbahar

amar: yaz

amisner / aylar

nordari: ocak

gyucuğ: şubat

mard: mart

abril: nisan

mayis: mayıs

kiyaz: haziran

çuruğ: temmuz

ağostos: ağustos

seftagyuz: eylül

ortagyuz: ekim

axergyuz: kasım

garakeş : aralık

orer / günler

erguşapti: pazartesi

yerekşapti: salı

çorokşapti: çarşamba

henkşapti: Perşembe

urpat: cuma

şapat: cumartesi

giragi: pazar

Hemşince ve Türkçe olarak....

Ağçign u Yağ

Martun mege lernan kağn i var gu ka. Hedn al kani me kilo yağ pira gu. Marte yağe dane var tena gu dziyapn i var gerta. Martun ağçige ver kella, 'kez' gasa, 'im dades inç epir asor.' Put gena yağ go. Yağın put gena ana yağe kiçme haladz a. 'Kez' gasa, 'yes inç enim?' 'Himi' gasa, 'nor egats yağes haletsav, im dade indzi gorçoğa' gasa. 'İnç enim inç çenim? asele 'Yes as kiçme tsakmetsenim' gasa. Yağe kiçme ture hana gu, arakagutse dage tsakmetsenuşi tadi gu. Put gena yağe al şad hali gu, 'kez' gasa, 'hemi inç enim? Yes ays tsakmetsnim gu, as al aveli hali gu.' 'İnç enim inç çenim? asele, gerta pade pira gu, soban tena gu, soban kola gu. Yağn al sobayin dage tena gu. Kani me dekika gantsni. Put gena ana yağe heptan hali gu. 'İnç enim inç çenim' gasa, zatn inçik ene çigara. İgvan gelli, dade dune gu ka. 'Orti inç aer?' gasa. Ağçige: 'E inç enim baba, as hakvan nas tadim gu, yağe tsakmetsnim deyi, ali al tsakmetsav oç' gasa.

Kız ve Yağ

Adamın biri yayladan köye iner. Beraberinde de birkaç kilo yağ getirir. Adam yağı eve bırakır ve çarşıya gider. Adamın kızı kalkar, 'acaba' der, babam ne getirdi bugün. Bakar ki yağ var. Yağa bakar ki yağ biraz erimiş. 'Acaba' der 'ben ne edeyim?' 'Şimdi' der, 'Yeni gelen yağ eridi, babam bana kızacak, bağırarak' der. 'Ne yapsam ne etsem?' derken, 'Ben bunu biraz kurutayım' der. Yağı biraz dışarı çıkarır, güneşin altında kurutmaya çalışır. Bakar ki yağ daha çok eriyor, 'acaba' der, 'Şimdi ne yapayım? Ben bunu kurutuyorum, bu daha çok eriyor.' 'Ne yapsam ne etsem?' derken, gider odun getirir, sobaya koyar, sobayı yakar. Yağı da sobanın altına koyar. Birkaç dakika geçer. Bakar ki yağ hepten eriyor. 'Ne yapsam ne etsem?' der, hiçbir şey yapamaz. Akşam olur, babası eve gelir. 'Yavrum ne yaptın?' der. Kız: 'E ne yapayım baba, bu sabahtan beridir uğraşıyorum, yağı kurutayım diye, yine de kurumadı' der.

Türkçe Çeviri: Mahir Özkan

George Dumezil, "Notes sur le parler d'un Armenian musulman de Hemşin" adlı eserinden alındı. Adı geçen eserde George Dumezil bu fıkrayı o sırada Rize'de lisede okuyan, Kemalpaşa Karaosmaniye Köyü'nden İsmet Akbıyık adlı gençten aldığını belirtiyor.

HEMŞİNCE YAZMANIN ABC'Sİ

GOR dergisi olarak, Hemşince için bugüne kadar önerilen alfabeler ve International Phonetic Alphabet (IPA) kriterlerini veri alarak, aşağıdaki harflerden oluşan, mümkün olduğunca sade bir alfabe kullanmayı tercih ettik. GOR'da yer alacak yazılar aşağıdaki harf ve yazım kurallarına göre tashih edilecektir.

HARFLER

ÖRNEK KELİMELER

A	*1 a	: arç "ayı", aver "bozuk", ali "yine", an "o", aman ~ oman "kap", aman "öyle"
B	b	: bağ "soğuk", bedenuş "beklemek", bidzig "küçük", budzeg "yaban anısı"
C	c	: caxkuş "yamak", cernag "beyaz", cicu "solucan", cor "çamur", cut "salkım"
Ç	ç	: çapuş "ölçmek", çepuşke "yaranın kabarması", çinçaluş "ip yumağının dolanması",
D	d	: dandz ~ dondz "armut", deşgar "dışkapı", diz "kene", dodig "sepet ayağı"
E	e	: egi "geldim", elluş "çıkmaq", enguş "düşmek", ergink "gökyüzü"
F	f	: ferengul ~ farsunka "ambar kilidi, kilit" ferferuş "hızla esmek"
G	*2 g	: gargeduş "yamamak", genig "kadın", geyiç "taşıyıcı", giv "sakız",
Ğ	ğ	: ğarat "çabuk", ğolopa "ham-olgunlaşmamış yeşil kabuklu ceviz"
H	h	: hats "ekmek", helun "boncuk", hivand "hasta", hort "dana", hund "tohum"
I	ı	: Hemşince'de /ı/ sesi yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
İ	i	: igun "akşam", im "benim", inatin "ötede", isatis "beride"
J	j	: jajuş "hareket ettirmek", jemnuş "yetişmek", joğvuş "toplamak"
K	*3 k	: kar "taş", kal "kurt", kar "kuzu", kelox "kafa", ked "dere", kint "burun"
L	l	: lag "köpek yalı", ler "yayla", lizu "dil", lobiya "fasülye", luş "ağlamak",
M	m	: mart "adam", memuş "ölmek", mina "bizden", mozi "düve", mux "duman"
N	n	: nağ "dar", neşan "nişan", niyaz "rüya", nor "yeni", nuzul "felç"
O	o	: obol "bırak", odk "bacak", omar ~ amar "yaz", or "gün"
Ö	ö	: /ö/ sesi Hemşince'de yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
P	p	: pats "açık", peşok "ufantı", piyan "ağız", pos "düz alan", putenuş "bakmak"
R	r	: ertuş "gitmek", cortuş "yolmak" /r/ sesi Hemşince'de kelime başlarında nadir yer alır.
S	s	: sar "dağ", serpuş "silmek", siyoğ "bir cins geniş yapraklı ot", sorvuş "öğrenmek"
Ş	ş	: şaş "şapşal, aptal", şebesnuş "vurmak", şim "kapı eşiği", şoğvuş "yoğurmak",
T	t	: tat "pençe", tetu "ekşi", tiz "karış", tuxulig "esmer", tandzre "katı-yoğun"
U	u	: uduş "yemek", urpat "cuma", usti "nereden", uzuş "istemek"
Ü	ü	: /ü/ sesi Hemşince'de yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
V	v	: var "acı", ver "yukan", vijig "bir koyun cinsi", vordağ "nerede",
Y	y	: yaşığ "tahta sandık", yes "ben", yixme "eğrelti otu", yux "böğürtlen"
Z	z	: zate "hiç", zernax "bir cins ot", zibil "kıvrıntı", zongag "çan",
X	*4 x	: xavağ "üzüm", xağ "oyun", xelk "akıl", xiyar "salatalık", xod "ot"
TS	*5 ts	: tsak "yavru", tsen "ses", tsi "at", tsun "kar", tsoyn "buğday"
DZ	*6 dz	: dzag "delik", dzepuş "tıkamak", dzidzağuş "gülmek", dzov "deniz", dzung "diz"

*1- Hemşince'de /a/ harfi, biri arç "ayı" aver "bozuk" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de ali "yine", andi "ondan" kelimelerindeki gibi daha yumuşak telaffuz edilen "a" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*2- Hemşince'de "g" harfi, biri geyiç "taşıyıcı", gargud "dolu" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /g/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde genig "kadın", gedric "erkek" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen "g" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*3- Hemşince'de /k/ harfi, biri kar "taş", ked "dere" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /k/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde kelox "kafa", kedal "kaşık" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen /k/ olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*4- Hemşince'de işlek olan ve genizden gelen hınlı (art damaksıl-sürtünmeli) ses karşılığı (üzüm, akıl, toprak, oyun kelimelerinin Hemşince karşılıklarının ilk sesi) hangi işaretin kullanılacağı konusunda tereddüt vardır. Türkiye Türkçesinden gelen alışkanlıkla bu ses karşılığı genellikle "ğh" işareti kullanılmaktadır. Ancak IPA'da genizden gelen bu hınlı ses karşılığı /x/ işaretinin (xavağ: üzüm, xelk: akıl, xod: ot, xağ: oyun) kullanılması gerekmektedir. Bu akademik kriterden hareketle /x/ işareti, Farsça-Arapça (Transkripsiyonda), Azerice, Lazca ve Kürtçe'de bahsedilen sesi karşılar. GOR yazının özellikle /ğh/ harf ikilisini kullanmayı tercih ettiği yazılarda, yazının tercih ettiği şekli yayımlayacaktır, diğer yazılarda bu ses karşılığı /x/ işareti kullanılacaktır.

*5-6- Bu iki ses için Latin Alfabetinde tek işaret bulunmadığı için /ts/ ve /dz/ işaretleri kullanılmaktadır.

/// GÜRCİSTAN // AZERBEYCAN // ERMENİSTAN // İRAN // ÖZBEKİSTAN

yoldayız...

Güveniniz, güvenimiz...

MERKEZ OFİS Şerifali Mahallesi, Kutup Sokak No: 30 Y. Dudullu-Ümraniye/İstanbul
tel:02165082306 - 02165082308 fax:02165082307 gsm:05077899915 info@balcioglutransporter.com
AKSARAY DEPO Namık Kemal Caddesi, Güneşler Otoparkı No: 84/1 Aksaray-Fatih/İstanbul tel:02125296696
HOPA SUBE Yeni Artvin Yolu Üzeri Hopa Yeni Sanayi Sitesi b-2 Blok No:1 HOPA ARTVİN tel-fax:04663515196

BAHAR
2015
FİYATI 10 TL

2

GOR

UN ŞEKER VE KURABIYE İBRAHİM KURBAN S/12

ABHAZYA'DAN MANİLER KAPTAN TAPAK S/45

ÇARE MANKUKAM TSEZİ MADAĞ ELLİM HİMET AKÇİÇEK S/46

SESLERİN GORU CEMİL İNCE S/68

İKİ DİLLİ YAYIN ORGANI KÖMEN GENÇ S/58

